

MEIE RAHVAPARLAMENT

KÄSIRAAMAT

67787

Originaali tiitel: Наш народный парламент

Издательство политической литературы, Москва — 1966

Tõlkinud A. Lukas, R. Järve, G. Olevsoo, A. Hansen, K. Itra, E. Moik
Kaane kujundanud E. Tali

~~ARHIIVKOGU~~

Käsiraamat NSV Liidu Ülemnõukogu kohta ilmub esmakordselt. Selles valgustatakse põhjalikult NSV Liidu Ülemnõukogu, selle Presiidiumi ja komisjonide kogu mitmekesisist tegevust.

Raamat sisaldab rikkalikku arvulist ja faktilist materjali, mis iseloomustab NSV Liidu Ülemnõukogu koosseisu ja organisatsiooni, samuti ka nõukogude valimissüsteemi demokraatlike põhimõtteid.

Käsiraamatu materjalid annavad ülevaate NSV Liidu Ülemnõukogu seadusandliku tegevuse arengust, seaduste osatähtsusest nõukogude ühiskonna elus, seadusandlike aktide väljatöötamisest ja arutamisel töötajate osavõtu mitmesugustest vormidest ning valimiskampaaniate organiseerimisest ja läbiviimisest NSV Liidus.

Seejuures näidatakse konkreetsete näidete ja faktide varal, kuidas praktiliselt viiakse ellu NLKP otsuseid sotsialistliku demokraatia igakülgse arendamise ja kõrgemate esindusorganite osatähtsuse tõstmise kohta.

Raamatus avaldatud materjalide tõttu on käsiraamat väärtuslikuks allikaks meie nõukogude sotsialistliku demokraatia propageerimisel.

Raamat on eriti vajalik agitaatoritele, propagandistidele ja lektoritele.

2

Arvamused ja ettepanekud palume saata aadressil:

Москва, А-47, Мнусская площадь, д. 7. Политиздат,
редакция справочной литературы

Vastutavad toimetajad: V. Vassiljev ja F. Kalinõtšev

Autorite kollektiiv:

V. Vassiljev, Vs. Vassiljev, G. Vassiljeva, V. Grigorjev, V. Jevgenjev, B. Zaleiko, F. Kalinõtšev, V. Kirin, J. Koroljov, I. Krivenko, R. Kulik, A. Levitski, A. Lukjanov, N. Nikolajeva, V. Rakušin, M. Revski, P. Sedugin, B. Tokmakoy ja M. Safir.

NSV LIIDU RIIGIVÕIMU KÕRGEIM ORGAN — NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit on inimkonna ajaloos esimene riik, kus üks klass ei valitse teise üle, kus töölised, talupojad ja haritlased on oma maa tõelised peremehed. Neile kuuluvad kõik ühiskondlikud rikkused ja kogu poliitiline võim riigis.

Oma esindusorganite — nõukogude kaudu võtavad NSV Liidu töötajad aktiivselt osa riikliku, majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö kõikide küsimuste otsustamisest. NSV Liidu kui liitriigi koosseisu kuuluvad vabatahtlikkuse alusel 15 võrdõiguslikku nõukogude sotsialistlikku vabariiki. Ühelgi vabariigil ei ole teiste suhtes privileege ega eelisõigusi. Nõukogude föderatsioon (liitriik) on suurepäraseks näiteks kõikide teda asustavate rahvaste ja rahvuste püsiva koostöö ning vennaliku vastastikuse abistamise kohta.

NSV Liidu Konstitutsiooni (§ 30) järgi on NSV Liidu Ülemnõukogu kõrgeimaks riigivõimuorganiks NSV Liidus. Tema kuulub kogu võimutäius meie maal ja tema kaudu väljendub nõukogude kogu paljurahvuseline elanikkonna suveräänsus. NSV Liidu Ülemnõukogu teostab kõiki õigusi, kuivõrd viimased Konstitutsiooni alusel ei kuulu NSV Liidu Ülemnõukogu ees aruandekohustuslike organite — NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi, NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NSV Liidu ministeeriumide pädevusse.

NSV Liidu Ülemnõukogu on tõeliselt rahvalik parlament. Ta moodustatakse kogu nõukogude rahva poolt valitava kõrgeima esindusorganina. Meie riigi kodanikud valivad NSV Liidu Ülemnõukogu üldise, ühetaolise ja otsese valimisõiguse alusel salajasel hääletamisel neljaks aastaks. NSV Liidu Ülemnõukogu volituste lõppemisel

korraldatakse uued valimised, mis määratakse kindlaks NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi poolt hiljemalt kaks kuud enne volituste tähtaja lõppemist. NSV Liidu Ülemnõukogu on töötajate esindajate kõikehõlmav kolleegium, kelle ülesandeks on väljendada rahva tahet ja kaitsta tema põhilisi huvisid. Ülemnõukogu iga saadik võtab osa riigi seaduste läbiarutamisest ja vastuvõtmisest, nende elluviimisest ja riigivalitsemise organite tegevuse kontrollimisest.

NSV Liidu Ülemnõukogu kui NSV Liidu riigivõimu kõrgeim organ moodustati esmakordselt NSV Liidu 1936. a. Konstitutsiooni alusel 1937. aastal korraldatud valimiste tulemusel. Kuni mainitud Konstitutsiooni vastuvõtmiseni olid NSV Liidus riigivõimu kõrgeimateks organiteks NSV Liidu Nõukogude Kongress, NSV Liidu Kesktäitevkomitee ja NSV Liidu KTK Presiidium.

NSV Liidu Nõukogude Kongress koosnes linnade ja linnatüüpi asulate nõukogude esindajatest esindusnormi järgi — üks delegaat 25 tuhande valija kohta, ning maaelanikkonna esindajatest esindusnormi järgi — üks delegaat 125 tuhande elaniku kohta.

NSV Liidu Nõukogude Kongresside delegaadid valiti kraide ja oblastite nõukogude kongressidel, autonoomsete vabariikide ja autonoomsete oblastite nõukogude kongressidel, samuti ka nende liiduvabariikide nõukogude kongressidel, kus puudusid kraid ja oblastid.

Korralised kongressid kutsuti kokku üks kord aastas, alates 1927. aastast aga üks kord kahe aasta kohta.

NSV Liidu Nõukogude Kongressid etendasid meie riigi elus tohutu suurt osa. Nad arutasid riikliku, majandusliku ja sotsiaal-kultuurilise ülesehituse, samuti ka rahvusvahelise olukorra tähtsaimaid küsimusi.

NSV Liidu Nõukogude Kongressi ainupädevusse kuulus NSV Liidu Konstitutsiooni põhialuste kinnitamine ja muutmine, riigieelarve ja rahvamajandusplaani aluste kindlaksmääramine, jooksva seadusandluse üldaluste kehtestamine, riigi kõikide organite tegevuse üldise suuna kindlaksmääramine ja nende töö kontrollimine.

NSV Liidu moodustamisest (1922. a.) alates toimus seitse korralist ja üks erakorraline (1936. aastal — kaheksas) NSV Liidu Nõukogude Kongress.

Kongressidevahelisel perioodil oli NSV Liidu kõrgeimaks riigiorganiks NSV Liidu KTK. Viimane koosnes

kahest kojast: Liidunõukogust ja Rahvuste Nõukogust. Liidunõukogu valiti kongressi poolt liiduvabariikide esindajate hulgast proportsionaalselt iga liiduvabariigi elanikkonnale. Rahvuste Nõukogu koosnes liidu- ja autonoomsete vabariikide esindajatest (5 isikut igast vabariigist) ja autonoomsete oblastite esindajatest (1 isik igast oblastist) ning selle koosseisu kinnitas Nõukogude Kongress.

NSV Liidu Kesktäitevkomitee mõlemad koad — Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu olid täiesti võrdõiguslikud.

NSV Liidu KTK kätte oli koondatud kogu töö seadusandluse ja NSV Liidu valitsemise alal. KTK andis välja koodekseid, dekreete, määrusi, korraldusi, moodustas NSV Liidu valitsuse — Rahvakomissaride Nõukogu ning vajaduse korral muutis viimase koosseisu. NSV Liidu KTK suunas ja kontrollis ka Nõukogude riigi teiste kõrgemate organite tegevust.

NSV Liidu KTK kogu töö toimus istungjärkude korras, kusjuures korralisi istungjärke kutsuti kokku NSV Liidu Nõukogude Kongresside vahelisel perioodil vähemalt kolm korda.

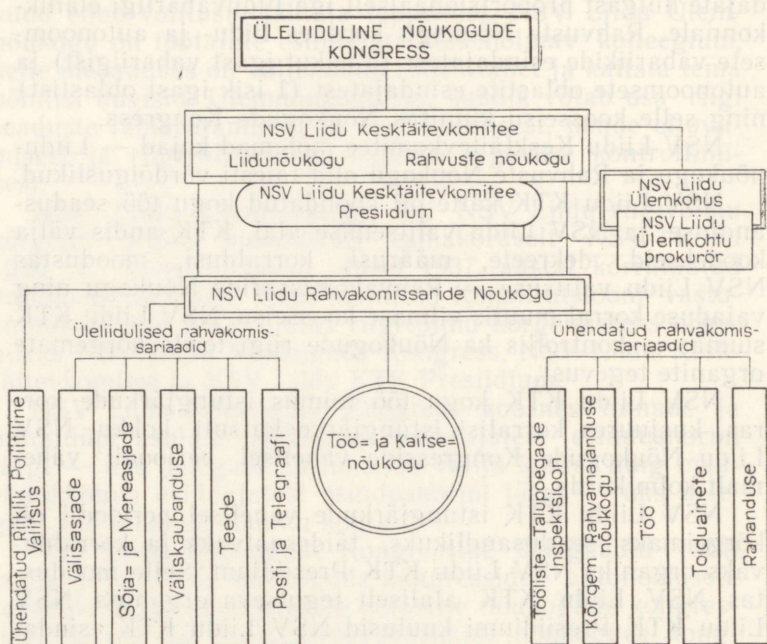
NSV Liidu KTK istungjärkude vahelisel perioodil oli kõrgeimaks seadusandlikuks, täidesaatvaks ja korraldavaks organiks NSV Liidu KTK Presiidium. Selle moodustas NSV Liidu KTK alaliselt tegutseva organina. NSV Liidu KTK Presiidiumi kuulusid NSV Liidu KTK esindajad, kes valiti vastavalt liiduvabariikide arvule, samuti ka Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu Presiidiumide liikmed. Peale selle valiti üks kolmandik NSV Liidu KTK Presiidiumi koosseisust NSV Liidu KTK mõlema koja ühisel istungil.

NSV Liidu KTK Presiidium teostas järelevalvet NSV Liidu Konstitutsiooni ellurakendamise ning NSV Liidu Nõukogude Kongresside ja NSV Liidu KTK otsuste täitmise üle. Presiidium andis välja kõikidele alamalseisvatele riigiorganitele kohustuslikke dekreete, määrusi ja korraldusi.

Kogu oma tegevuses oli NSV Liidu KTK Presiidium vastutav ja aruandekohustuslik NSV Liidu KTK ees, kes oli tema moodustanud.

Meie riigi arengu esimesel etapil kuulus kõrgeim võim NSV Liidus järelikult mitte ühele, vaid mitmele organile: NSV Liidu Nõukogude Kongressile, NSV Liidu KTK-le ja NSV Liidu KTK Presiidiumile.

TABEL NR. 1 — RIIGIVÕIMU JA RIIGIVALITSEMISE KÕRGEIMAD ORGANID
1924. a. KONSTITUTSIOONI JÄRGI.

Seejuures kõige tähtsamad aktid, mis määrasid kindlaks ühiskondliku ja riikliku elu alused, anti arutada Nõukogude Kongressile või NSV Liidu KTK-le.

Sotsialismi võiduga muutus NSV Liidu kõrgeimate organite süsteem ja nende moodustamise kord oluliselt.

NSV Liidu 1936. a. Konstitutsiooniga kaotati varem kehtinud kitsendused valimisõiguse alal ja kehtestati üldised, ühetaolised ja otsesed valimised salajasel hääletamisel valimisringkondade järgi kõikidesse töörahva saadikute nõukogudesse — alates küla- ja linnanõukogudest kuni NSV Liidu Ülemnõukoguni.

Varem tegutsenud NSV Liidu riigivõimuorganite kolmelülilise süsteemi — NSV Liidu Nõukogude Kongress, NSV Liidu KTK ja NSV Liidu KTK Presiidium — asemel kuulub NSV Liidus kõrgeim riigivõim kahele organile: NSV Liidu Ülemnõukogule ja NSV Liidu Ülemnõukogu

Presiidiumile. Riigivõimu kõrgeimaks täidesaatvaks ja korraldavaks organiks sai NSV Liidu Ministrite Nõukogu, kellele lasub kogu pidev jooksev töö riigivalitsemise alal.

Niisiis on Nõukogude riigi arengu jooksul tema organite vormides ja funktsioonides, samuti ka riigivõimu ja riigivalitsemise kõrgeimate organite omavahelistes suhetes toimunud tõsised muudatused.

NSV Liidu Ülemnõukogu koosneb kahest võrdõiguslikust kojast — Liidunõukogust ja Rahvuste Nõukogust (NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahvid 33 ja 37).

Kuigi mõlemad koad moodustatakse täiesti ühetaolises, tõeliselt demokraatlikus korras üldrahvalike valimiste teel, on esindatus korraldatud nendes mõnevõrra erinevalt. Kui Liidunõukogu valitakse NSV Liidu kodanike poolt valimisringkondade järgi normiga üks saadik 300 000 elaniku kohta, siis Rahvuste Nõukogu valitakse NSV Liidu kodanike poolt liidu- ja autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade järgi. Seejuures valib iga liiduvabariik, sõltumata seal elunevate elanike arvust, ühepalju saadikuid. Sama põhimõte on kehtiv ka saadikute valimisel Rahvuste Nõukogusse autonoomsetest vabariikidest, autonoomsetest oblastitest ja rahvusringkondadest.

Vastavalt NSV Liidu Konstitutsioonile valitakse Rahvuste Nõukogusse igast liiduvabariigist 32 saadikut, igast autonoomsest vabariigist — 11 saadikut, igast autonoomsest oblastist — 5 saadikut ja igast rahvusringkonnast — 1 saadik.

Korraldada nõukogude võimu kõrgeim organ kahekojalise süsteemi kohaselt — see mõte on üles tõstetud ja põhjendatud Kommunistliku Partei otsustes. Partei XII kongressi (1923. aastal) resolutsioonis rahvusküsimuse kohta märgiti spetsiaalselt, et NSV Liidu kõrgeimate organite süsteemis tuleb tingimata luua eri organ, mis esindaks võrdsetel alustel eranditult kõiki rahvusvabariike ja -oblasteid.

Käesoleval ajal kehtiv Nõukogude riigi kõrgeima organi kahekojaline süsteem võimaldab tähelepanelikult tunda õppida rahvaste vajadusi ja nõudeid, abistada neid õigeaegselt ning toetada kõikide sotsialistlike rahvuste täielikku vastastikust usaldust ja vennalikku koostööd.

Seadusandlik initsiatiiv kuulub võrdselt nii Liidunõukogule kui ka Rahvuste Nõukogule. Liidunõukogu ja Rah-

vuste Nõukogu istungid algavad ning lõpevad ühel ja samal ajal. Vastavalt kodade otsustele võib küsimusi arutada nii ühistel istungitel kui ka eraldi. Seadus loetakse kinnitatuks, kui ta on vastu võetud mõlema koja poolt kummaski kojast lihthäälteenamusega. NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahv 47 näeb ette, et lahkarvamiste korral Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu vahel antakse küsimus lahendada kooskõlastamiskomisjonile, mis moodustatakse kodade poolt pariteetsetel, s. t. võrdsetel alustel. Kui kooskõlastamiskomisjon ei jõua kokkuleppele või kui komisjoni otsus ei rahulda üht kodadest, arutatakse küsimust kodade poolt veel kord. Kui puudub mõlema koja kooskõlastatud otsus, siis saadab NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium NSV Liidu Ülemnõukogu laiali ning määrab uued valimised. Niisiis ei ole NSV Liidu Ülemnõukogu kummalgi kojast mingeid eelisõigusi ega kitsendusi. Mõlema koja otsused omavad ühesugust jõudu ning NSV Liidu Konstitutsiooniga kindlaksmääratud lahkarvamiste lahendamise kord ei ole mitte ainult kodade võrdõiguslikkuse üheks tunnuseks, vaid ühtlasi ka selle võrdõiguslikkuse üheks tagatiseks.

NSV Liidu Ülemnõukogu tõeliselt demokraatlik kahekojaline korraldus tagab Kommunistliku Partei rahvuspoliitika järjekindla elluviimise.

Oma rahvusliku koosseisu poolest on NSV Liidu kõrgeim esindusorgan ühtsesse liitriiki ühinenud kõikide nõukogude rahvuste ja rahvaste täievoliliste esindajate kogu. NSV Liidu Ülemnõukogul kui NSV Liidu kõrgeimal esindusorganil on suured õigused.

Ülemnõukogu põhilisteks õigusteks on: NSV Liidu Konstitutsiooni vastuvõtmine ja muutmine, üleliiduline jooksev seadusandlus; NSV Liidu kõrgemate riigiorganite moodustamine; NSV Liidu kõrgemate ametiisikute ametikohtadele määramine ja nende vabastamine ametikohtadelt; NSV Liidu sise- ja välispoliitika tähtsaimate küsimuste otsustamine; NSV Liidu rahvamajandusplaani ja ühtse riigieelarve kinnitamine; kõrgeim kontroll riigiorganite ja ametiisikute tegevuse üle.

NSV Liidu seadusandlik võim kuulub ainuüksi NSV Liidu Ülemnõukogule (NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahv 32).

NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadused on NSV Liidu kõikide riigiorganite, ametiisikute ja

kodanike tegevusjuhiseks. Üldistades riikliku, majandusliku, kultuuri- ja kaitsealase ülesehitustöö kogemusi, võtab NSV Liidu Ülemnõukogu vastu seadusandlikke akte, mille eesmärgiks on tugevdada, kaitsta ja arendada kommunistile liikuva nõukogude ühiskonna suhteid ja korda. NSV Liidu seadused on nõukogude rahva suveräänse tahte kõrgeimaks väljenduseks ja sisaldavad kõige üldisemaid norme. Võrreldes Nõukogude riigi muude õiguslike aktidega on nendel kõrgeim juriidiline jõud.

Seadusandlik protseduur koosneb järgmistest staadiumidest: 1) seaduseelnõu esitamine; 2) seaduseelnõu arutamine; 3) seaduse vastuvõtmine; 4) seaduse avaldamine.

Seaduseelnõusid esitavad NSV Liidu Ülemnõukogule organid ja isikud, kellel on seadusandliku initsiatiivi õigus, s. t. õigus esitada seadusandlikule organile ettepanekuid uute seaduste vastuvõtmise, samuti ka kehtivate seaduste täiendamise, muutmise või tühistamise kohta. Sellised ettepanekud on seadusandlik organ kohustatud läbi vaatama sisuliselt.

Seadusandliku initsiatiivi õigus kuulub NSV Liidu Ülemnõukogu mõlemale kojale — Liidunõukogule ja Rahvuste Nõukogule, NSV Liidu Ülemnõukogu saadikutele, NSV Liidu Ülemnõukogu mõlema koja alalistele komisjonidele, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile, NSV Liidu Ministrite Nõukogule, NSV Liidu Ülemkohtule ning liiduvabariikidele nende kõrgeimate riigivõimuorganite näol.

NLKP Keskkomiteele kuulub erakordselt tähtis osa küsimuste ülestõstmisel uute seaduste väljatöötamise ja kehtestamise vajaduse kohta. Sageli teevad sellekohaseid ettepanekuid ka töötajate massiliste ühiskondlike organisatsioonide keskorganid (ÜAÜKN, ÜLKNÜ Keskkomitee jt.).

Kuulanud ära ettekande, paljudel juhtudel ka kaasettekande seaduseelnõu kohta, asub NSV Liidu Ülemnõukogu arutama seaduseelnõu sisuliselt. Üldreeglina arutatakse seaduseelnõu kodade poolt eraldi istungitel ning nendest võtavad osa üldsuse ja ka ajakirjanduse esindajad. Seaduseelnõude arutamisel võtavad sõna NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud, Nõukogude valitsuse liikmed, töötajate ühiskondlike organisatsioonide esindajad ja teadlased.

Pärast seaduseelnõu läbiarutamist kuulab NSV Liidu Ülemnõukogu ära ettekandjate ja kaasettekandjate lõppsõnad, vaatab läbi parandused ja täiendused, mida aruta-

mise käigus soovitati teha, ja asub seejärel seaduse vastuvõtmisele.

Seadused võetakse vastu lahtisel hääletamisel. Hääletatakse kas seaduse osade või paragrahvide kaupa või siis kogu seaduseelnõu tervikuna. Seadus võetakse vastu mõlema koja poolt kummagi koja lihthäälteenamusega. Nõutav on, et seaduste vastuvõtmiseks, millega tehakse muudatusi NSV Liidu Konstitutsioonis, hääletaksid selle poolt Ülemnõukogu mõlemas kajas kaks kolmandikku saadikutest. (NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahvid 39 ja 146.) See on seletatav asjaoluga, et Konstitutsioon kui riigi põhiseadus on jooksva seadusandliku tegevuse juriidiliseks baasiks.

NSV Liidu Ülemnõukogu seadusandlik tegevus seisneb ka mitmesugustes majandusliku, sotsiaal-kultuurilise ja riikliku ülesehitustöö küsimustes kehtestatud normatiivsete seadluste kinnitamisest, mis on vastu võetud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi poolt.

NSV Liidu Ülemnõukogu seadusandliku tegevuse seline kord on tingitud asjaolust, et NSV Liidu Ülemnõukogu kui töötajate kõrgeim esindusorgan tuleb kokku oma korralistele istungjärkudele kaks korda aastas. NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelistel perioodidel reguleerib ühiskondlikke suhteid õiguslikult teine kõrgeim riigivõimuorgan, mis ühtlasi on Ülemnõukogu enda organiks — NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium. Kuid need viimase poolt vastuvõetud seadlused, mis muudavad või täiendavad kehtivat seadusandlust, kuuluvad kohustuslikult kinnitamisele NSV Liidu Ülemnõukogu järgmisel istungjärgul. NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadus kuulub avaldamisele ja seadus jõustub ettenähtud korras. Nõukogude seadusandluse protsessis puudub spetsiaalne seaduse kinnitamise staadium, mis on kehtiv kodanlikes riikides, kus parlamendi poolt vastuvõetud seadused esitatakse pärast riigipeale (monarhile või presidendile) kinnitamiseks.

NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadused ei vaja mingit täiendavat kinnitamist ja need avaldatakse kõikide liiduvabariikide keeltes NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe ja sekretäri allkirjadega (NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahv 40). NSV Liidu seaduste avaldamine kõikide liiduvabariikide keeltes kajastab vabariikide täielikku võrdõiguslikkust ja teeb üleliidulise seaduse

kättesaadavaks kõigile töötajatele, sõltumata nende rahvusest. Kui liidu- või autonoomse vabariigi ja üleliidulise seaduse vahel esineb vastuolu, siis on kehtiv üleliiduline seadus, kuna üleliidulised seadused väljendavad NSV Liidu kõikide töötajate huvisid (NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahvid 19 ja 20). Üleliidulise seadusandluse prioriteet vabariikliku seadusandluse ees on tingitud meie liitriigi ühtsusest.

Peale seaduste kehtestamise kuulub NSV Liidu Ülemnõukogu pädevusse uute liiduvabariikide vastuvõtmine NSV Liidu koosseisu, liiduvabariikide vaheliste piiride muutmise kinnitamine, liiduvabariikide ja välisriikide vaheliste suhete üldise korra kindlaksmääramine, liiduvabariikide sõjaväeliste formeringute organiseerimise juhtivate aluste kindlaksmääramine, autonoomsetest vabariikidest liiduvabariikide moodustamine ning liiduvabariikide koosseisus uute autonoomsete vabariikide ja autonoomsete oblastite moodustamise kinnitamine.

Vastavalt NSV Liidu Konstitutsioonile reorganiseerib NSV Liidu Ülemnõukogu vajaduse korral üksikuid riigiorganeid, ning kui see osutub otstarbekohaseks, siis muudab nende organite struktuuri ja koosseisu. Nii näiteks vähendas NSV Liidu Ülemnõukogu teine koosseis oma esimesel istungjärgul 1946. a. märtsis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi arvulist koosseisu, reorganiseeris Rahvakomissaride Nõukogu Ministrite Nõukoguks, rahvakomissariaadid aga — ministriumideks ning nimetas NSV Liidu Prokuröri NSV Liidu Peaprokuröriks.

1958. aastal täiendas NSV Liidu Ülemnõukogu NSV Liidu Konstitutsiooni, nähes ette NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitjate koosseisus kõikide liiduvabariikide esindajad. Samal ajal kehtestati uus konstitutsiooniline norm, mille kohaselt NSV Liidu Ministrite Nõukogu koosseisu kuuluvad valitsuse liikmete õigustes kõikide liiduvabariikide ministrite nõukogude esimehed oma ametikoha järgi.

Võttes arvesse majandusliku ülesehitustöö ja kultuurielu alal toimunud muudatusi, sanktsioneerib NSV Liidu Ülemnõukogu neil juhtudel vajalikuks osutunud NSV Liidu ministriumide ja keskasutuste reorganiseerimise: nende ühendamise, lahutamise, uute moodustamise ning üleliiduliste reorganiseerimise liidulis-vabariiklikeks. NSV Liidu Ülemnõukogu moodustab vajaduse korral NSV Liidu

Ministrite Nõukogu riiklikud komiteed teatavates spetsiaalsetes küsimustes.

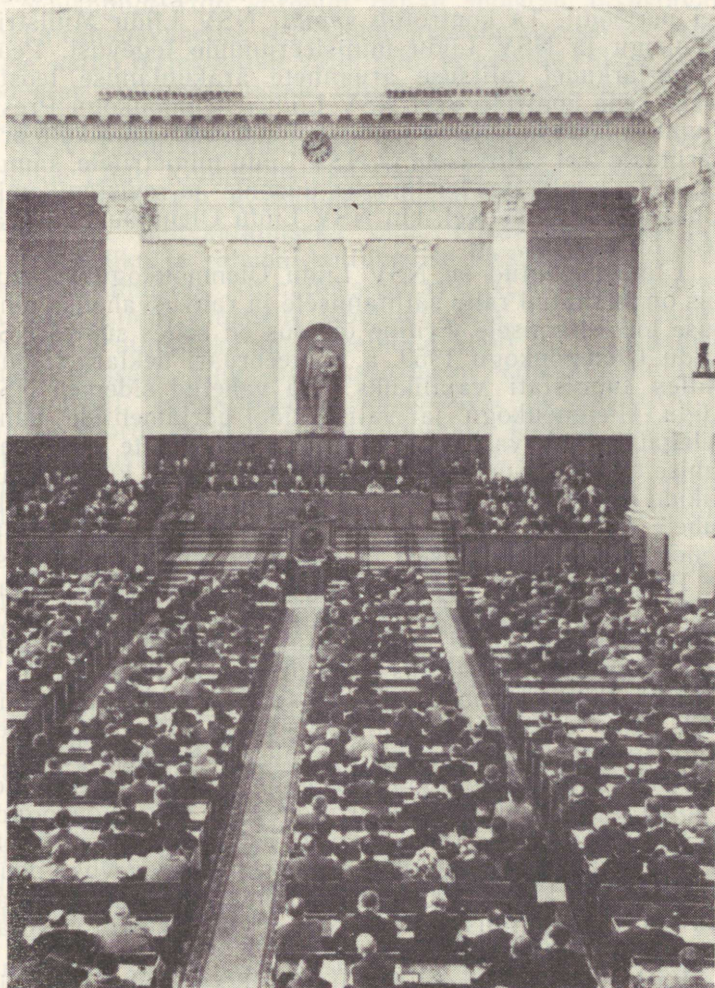
NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu kuuendal istungjärgul (oktoobris 1965. a.) võeti vastu seadus «Tööstuse juhtimise organite süsteemi muutmise ja mõnede teiste riikliku juhtimise organite reorganiseerimise kohta». See seadus näeb ette rea üleliiduliste ja liidulis-vabariiklike ministeeriumide moodustamise, NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee reorganiseerimise liidulis-vabariiklikuks NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklikuks Plaanikomiteeks, NSV Liidu Riikliku Teaduslike Uurimistööde Koordineerimise Komitee — üleliiduliseks NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklikuks Teaduse ja Tehnika Komiteeks, NSV Liidu Riikliku Ehituskomitee — liidulis-vabariiklikuks NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklikuks Ehituskomiteeks, samuti ka liidulis-vabariikliku NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riikliku Materiaal-Tehnilise Varustuse Komitee moodustamise.

NSV Liidu Ülemnõukogu pädevusse kuulub kontroll NSV Liidu Konstitutsioonist kinnipidamise üle ning liiduvabariikide konstitutsioonide NSV Liidu Konstitutsioonile vastavuse kindlustamine. Iga kord, kui NSV Liidu Ülemnõukogu teeb muudatusi või täiendusi NSV Liidu Konstitutsioonis, jälgib ta, et liiduvabariikide kõrgeimad riigivõimuorganid — liiduvabariikide ülemnõukogud — teeksid vastavad muudatused ja täiendused ka liiduvabariikide konstitutsioonides. Praktiliselt see nii toimubki. See on tingitud NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahv 16 sättest, mis näeb ette, et igal liiduvabariigil on oma konstitutsioon, milles on arvesse võetud liiduvabariigi iseärasused ja mis on koostatud täies kooskõlas NSV Liidu Konstitutsiooniga.

Peale nimetatud küsimuste võtab NSV Liidu Ülemnõukogu kui meie maa riigivõimu kõrgeim organ vajaduse korral arutamisele ka ükskõik millise muu küsimuse, mis kuulub NSV Liidu pädevusse.

Konstitutsioon kohustab NSV Liidu Ülemnõukogu moodustama liitriigi kõrgemad organid. NSV Liidu Ülemnõukogu valib niisiis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi, moodustab NSV Liidu Ministrite Nõukogu, valib NSV Liidu Ülemkohtu ja määrab ametisse NSV Liidu Peaprokuröri.

NSV Liidu Ülemnõukogule kuulub õigus kontrollida NSV Liidu kõiki riigiorganeid ja ametiisikuid. Kasutades

NSV Liidu Ülemnõukogu istungite saalis.

seada õigust, kuulab NSV Liidu Ülemnõukogu ära NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ettekanded tähtsamate seadluste kohta, mis on kehtestatud istungjärkude vahelisel perioodil. Ta kontrollib samuti NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NSV Liidu ministeeriumide tegevust. Peale istungjärkudel valitsuse aruannete ärakuulamise teostatakse seda kontrolli veel NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ja kodade alaliste komisjonide kaudu, saadikute arupärimiste teel valitsusele ja NSV Liidu ministritele, samuti ka ükskõik millistes küsimustes uurimis- ja revisjonikomisjonide määramise teel, kui NSV Liidu Ülemnõukogu peab seda vajalikuks.

Üldiselt tuntud on NSV Liidu Ülemnõukogu tegevus, mis on suunatud rahu säilitamisele ja rahvusvahelise pinge lõdvestamisele. Eriline tähtsus on selles suhtes NSV Liidu Ülemnõukogu 1959. a. 9. veebruari deklaratsioonil, milles tunnistati vajalikuks luua vahetud sidemed NSV Liidu Ülemnõukogu ja välisriikide parlamentide vahel delegatsioonide vahetamise ja nende esinemiste organiseerimise teel teiste maade parlamentides, samuti ka erinevate riikide parlamentide, valitsuste ja rahvaste vahel sõbralike suhete ja koostöö arengu kindlustamise teel, sõltumata nende maade sotsiaalsest ja majanduslikust korraldusest.

Parlamentidevaheliste sidemete loomiseks moodustati NSV Liidu Ülemnõukogu koosseisus NSV Liidu rahvuslik parlamendigrupp, mis 1955. aastal võeti vastu Parlamentidevahelise Liidu liikmeks ja tegutseb seal aktiivselt.

NSV Liidu Ülemnõukogu määrab kindlaks mitte ainult NSV Liidu sisepoliitika, vaid ka välispoliitika põhialused ning otsustab sõja ja rahu küsimused. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei poliitika, mille eesmärgiks on kindlustada püsiv rahu ning igati tugevdada meie Nõukogude kodumaa aktiivset kaitset tema vaenlaste agressiivsete aktide vastu, on Nõukogude riigi organite tegevuse põhialuseks. Neis küsimustes kuulab Ülemnõukogu muuhulgas ära NSV Liidu Ministrite Nõukogu informatsiooni ja võtab vastu vajalikud otsused.

Väljendades Nõukogude Liidu rahvaste rahutahet, kiidavad NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud oma istungjärkudel üksmeelselt heaks NSV Liidu valitsuse ettepanekud meie päevade olulisemates rahvusvahelistes küsimustes, nagu näiteks üleüldine ja täielik desarmeerimine, rahulepingu sõlmimine Saksamaaga, selle alusel Lääne-Berliini

küsimuse reguleerimine ning mittekallaletungi lepingu sõlmimine NATO liikmesriikide ja Varssavi lepingust osavõtivate riikide vahel.

Nõukogude riigi kõrgeim organ mõistab otsustavalt hukka rahvusvahelise reaktsiooni jõudude agressiivse tegevuse, astub järjekindlalt välja rahu ja kõikide riikide koostöö eest, sõltumata nende sotsiaalsest ja majanduslikust korraldusest.

NSV Liidu Ülemnõukogu kogu tegevus toimub Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ja selle Keskkomitee juhtimisel. NLKP Keskkomitee esitab NSV Liidu Ülemnõukogule läbivaatamiseks oma ettepanekud riikliku, majandusliku ja sotsiaal-kultuurilise ülesehitustöö tähtsamates küsimustes. Nii näiteks esitasid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu NSV Liidu Ülemnõukogule arutamiseks seaduseelnõud kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning haridussüsteemi edasiarendamisest meie maal, kolhoosnike pensionidest ja toetustest jt. NLKP koordineerib ja suunab töötajate kõikide ühiskondlike organisatsioonide tööd NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste ajal, võtab osa viimase juhtivate organite moodustamisest ning määrab kindlaks tema tegevuse põhisuunad sise- ja välispoliitika kõikides küsimustes.

Kommunistliku Partei ja tema Keskkomitee juhtiv tegevus nii NSV Liidu Ülemnõukogu kui ka töörahva saadikute nõukogude kogu süsteemi suhtes meie maal toimub Nõukogude Konstitutsiooni raamides. NLKP ja tema Keskkomitee kogu töö NSV Liidu Ülemnõukogu organisatsiooni ja tegevuse juhtimise alal teostatakse Ülemnõukogu enda organite ja nendesse kuuluvate kommunistide — eelkõige partei Keskkomitee liikmete kaudu, kuid samuti ka NSV Liidu Ülemnõukogu parteigrupi kaudu. Nii valis NSV Liidu Ülemnõukogu kuues koosseis oma esimesel istungjärgul NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu parteigrupi ning Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu Vanematekogude ettepanekule.

Partei XXII kongressi poolt vastuvõetud NLKP uus programm on tähtsaks sotsialistliku riikluse ja nõukogude demokraatia edasises arengus. NLKP programmis on märgitud, et sotsialistliku riikluse arenemise peasuunaks kommunismi ehitamise perioodil on sotsialistliku demokraatia igakülgne arendamine ja täiustamine, kõigi kodanike aktiivne osavõtt riigi valitsemisest, majandusliku üles-

ehitustöö ja kultuurielu juhtimisest, riigiaparaadi töö parandamine ja rahva kontrolli tugevdamine tema tegevuse üle.

Kommunistliku Partei programmiliseks ülesandeks kommunistliku ülesehitustöö käigus on nõukogude kui rahva kõikehõlmavate rahvaorganisatsioonide, tema ühtsuse kehastajate osatähtsuse edasine tõstmine. Seejuures rõhutatakse eriti, et partei peab vajalikuks ka edaspidi täiustada rahvaesinduse vorme ning arendada nõukogude valimissüsteemi demokraatlikke printsiipe.

Kõik see kehtib esmajoones NSV Liidu Ülemnõukogu kui NSV Liidu rahvaesinduse kõrgeima organi kohta, kelle kogu tegevus toimub NSV Liidu töötajate nimel ja nende hüvanguks.

NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU VALIMISED

Iga esindusorgani demokraatlik iseloom sõltub suurel määral tema valimiste korrast. Valitava organi koosseis ja tema kogu tegevus on tingitud sellest, kui suures ulatuses võtavad rahvahulgad valimistest osa, millised võimalused on neil saadikukandidaatide ülesseadmisel, kuidas on neile kindlustatud oma tahte vaba avaldamine valimistel ning mil määral võetakse seda tahet arvesse hääletamise tulemuste kindlaksmääramisel. Nõukogudemaal, kus kogu poliitiline ja majanduslik võim kuulub töötajatele ja kus ei ole ekspluataatorlikke klasse, on loodud kõik tingimused võimuorganite tõeliselt vabaks valimiseks.

NSV Liidus kehtestatud riigivõimu kõrgemate ja kohalike organite moodustamise kord kindlustab tegelikkuses elanikkonna kõikide kihtide kõige laiem ja kõige täielikuma esinduse nendes organites.

Valimissüsteemi demokraatlikud printsiibid. NSV Liidu Konstitutsioon näeb ette, et valimised kõikidesse nõukogudesse toimuvad üldise, ühetaolise ja otsese valimisõiguse alusel salajasel hääletamisel.

Kõigil NSV Liidu kodanikel, kes valimiste päevaks on saanud 18-aastaseks, välja arvatud nõdrameelsed, on õigus valimistest osa võtta. Nõukogude valimisõigus ei tunne mingeid kodanike valimisõiguste kitsendusi sõltuvalt sotsiaalsest päritolust, varalisest seisundist, endisest tegevusest või usutunnistusest. Kõikidest rahvustest NSV Liidu kodanikud, nii mehed kui ka naised, kasutavad valimistel võrdseid õigusi. Sõjaväelaste õigused ei ole valimistel millegagi piiratud. Nõukogude valimisõiguslane seadusandlus ei tunne samuti mingeid muid kodanike valimisõiguste piiramisi, nagu näiteks kodanlikes maades ulatuslikult rakendatavad paiksuse, hariduse jne. tsensused. 1958. a. tühistati NSV Liidus valimisõiguse äravõtmine

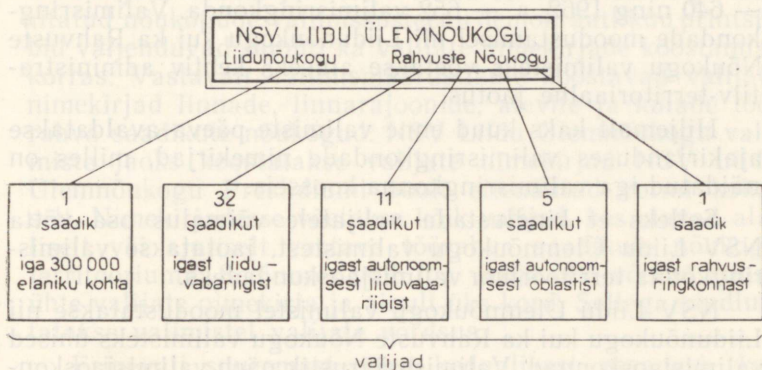
kohtu poolt, mida varem rakendati isikute suhtes, kes olid toime pannud raskeid kuritegusid.

Peale vanuse ei näe Nõukogude valimisõigus ette min-geid kitsendusi kodanikele selleks, et omada õigust olla valitud nõukogu koosseisu. NSV Liidu Ülemnõukogu saadikuks võidakse valida NSV Liidu iga kodanik, kes valimiste päevaks on saanud 23-aastaseks.

NSV Liidu Ülemnõukogu mõlemad kojad — Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu — valitakse vahetult elanike poolt. Seejuures sõltuvalt nendest ülesannetest, mida kodadel tuleb täita, on nende valimiste korras teatavad iseärasused. Liidunõukogu valitakse kogu NSV Liidu elanikkonna poolt võrdse esindatuse põhimõttel esindusnormi järgi: 1 saadik 300 000 elaniku kohta. Rahvuste Nõukogu aga valitakse liiduvabariikide, autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade järgi normiga: 32 esindajat igast liiduvabariigist, 11 — igast autonoomsest vabariigist, 5 — igast autonoomsest oblastist ning 1 — igast rahvusringkonnast. NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste kord on kindlaks määratud «**NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste määrustikus**». Kehtiv «NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste määrustik» on kinnitatud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1950. a. 9. jaanuari seadlusega. Detsembris 1961 tehti sellesse määrustikku rida muudatusi. Nii muudeti valimisjaoskondade moodustamise norme ning nähti ette nende moodustamine suurtes raudteejaamades ja lennujaamades. Muudatused nägid samuti ette, et valimisjaoskonna esimees või sekretär vabastatakse valimiste ajaks põhitööst. Valimismäärustikust jäeti välja normid karistuste määrade kohta kuritegude toimepanemise eest, mis on seotud kodanike valimisõiguste rikkumisega, kuna see küsimus sai reguleeritud liiduvabariikide kriminaalkoodeksites. Kehtivas valimismäärustikus ettenähtud NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste kord on nõukogude valimissüsteemi demokraatlike printsiipide elluviimise ning valimiste ettevalmistamisel ja läbiviimisel kodanike õigustest kõrvalekaldumatu kinnipidamise usaldusväärne tagatis.

Kooskõlas NSV Liidu Konstitutsiooniga toimuvad NSV Liidu Ülemnõukogu (nii Liidu- kui ka Rahvuste Nõukogu) valimised valimisringkondade järgi. Seejuures valitakse igast valimisringkonnast üks saadik. Liidunõukogu valimisteks ja Rahvuste Nõukogu valimisteks moodustab vali-

TABEL NR. 2 — NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU VALIMISED.

misringkonnad NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi raames vastavuses NSV Liidu Konstitutsioonis ettenähtud esindusnormidele.

Valimisringkonnad Liidunõukogu valimisteks moodustatakse NSV Liidu kogu territooriumil, kusjuures iga ringkond hõlmab võrdselt 300 000 elanikku. Vastavalt elanike arvu suurenemisele kasvab Liidunõukogu valimiste valimisringkondade arv pidevalt: 1950. a. oli moodustatud 678, 1954. a. — 708, 1958. a. — 738 ja 1962. a. — 791 ringkonda. Valimisringkondade moodustamisel Rahvuste Nõukogu valimisteks jaotatakse liiduvabariigi, autonoomse vabariigi ja autonoomse oblasti territoorium ringkondadeks vastavalt NSV Liidu Konstitutsioonis ettenähtud esindusnormile. Seejuures vastava liiduvabariigi, autonoomse vabariigi või autonoomse oblasti piires moodustatud valimisringkonnad on seal elunevate elanike arvu poolest võrdsed. Rahvusringkonna territoorium moodustab Rahvuste Nõukogu valimistel tervikuna ühe valimisringkonna. Seoses sellega, et valimisringkonnad Rahvuste Nõukogu valimisteks moodustatakse liiduvabariikide, autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade esindamiseks, muutub nende arv üksnes sel juhul, kui muutub kas rahvuslike riiklike üksuste arv või mõne seisund (näiteks autonoomse oblasti muutmise korral autonoomseks vabariigiks). Sellega on seletatav Rahvuste Nõukogu valimisteks moodustatavate valimisringkondade arvu suhteline stabiilsus. 1950. a. moodustati

Rahvuste Nõukogu valimisteks 638, 1954. a. — 639, 1958. a. — 640 ning 1962. a. — 652 valimisringkonda. Valimisringkondade moodustamisel nii Liidunõukogu kui ka Rahvuste Nõukogu valimisteks võetakse aluseks kehtiv administratiiv-territoriaalne jaotus.

Hiljemalt kaks kuud enne valimiste päeva avaldatakse ajakirjanduses valimisringkondade nimekirjad, milles on näidatud iga valimisringkonna koosseis.

Selleks et kindlustada valijatele võimalus osa võtta NSV Liidu Ülemnõukogu valimistest, jaotatakse valimisringkonna territoorium valimisjaoskondadeks.

NSV Liidu Ülemnõukogu valimistel moodustatakse nii Liidunõukogu kui ka Rahvuste Nõukogu valimisteks ühised valimisjaoskonnad. Valismäärustik näeb valimisjaoskondade moodustamiseks ette kõige avaramad võimalused. Valimisjaoskonnad moodustatakse normiga, üks valimisjaoskond 500 kuni 3000 elaniku kohta. Asulates, kus on üle 100 elaniku, on lubatud moodustada omaette valimisjaoskond. Kaugetes põhja- ja idarajoonides, samuti mägi-rajoonides võib moodustada valimisjaoskondi vähema kui 100, kuid mitte alla 50 elanikuga asulates. Saartel ja Kaug-Põhja talvituspunktides on lubatud moodustada valimisjaoskond ka vähema kui 50, kuid mitte alla 25 valija jaoks. Valimisjaoskonnad moodustatakse selliselt, et nad hõlmaksid valimisringkonna kogu elanikkonna. Valimisjaoskondade piirid tehakse teatavaks kõigile kodanikele. Sõjaväeosades ja -allüksustes moodustatakse samuti valimisjaoskonnad, kui seal on 50 kuni 3000 valijat. Peale selle moodustatakse valimisjaoskonnad haiglates, sünnitusmajades, sanatooriumides ja invaliididekodudes, kus on vähemalt 50 valijat. Valijate jaoks, kes valimiste päeval teel viibivad, moodustatakse valimisjaoskonnad laevadel, mis on valimiste päeval sõidus, kaugesõidu reisirongides, suurtes raudteejaamades, sadamates ja lennujaamades.

1962. a. oli NSV Liidu Ülemnõukogu valimisteks moodustatud üle 150 000 valimisjaoskonna. «NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste määrustikuga» kehtestatud valimisjaoskondade moodustamise kord kindlustab NSV Liidu Ülemnõukogu valimistel üldise valimisõiguse printsiibi elluviimise, luues igale valijale võimaluse võtta osa NSV Liidu kõrgeima riigivõimuorgani valimistest.

Valijate nimekirjad. NSV Liidu Konstitutsiooniga kinnitatud nõukogude valimissüsteemi demokraatlikud printsiibid väljenduvad samuti ka valijate nimekirjade koostamise korras. Vastavalt valimismäärustikule koostavad valijate nimekirjad linnade, linnarajoonide, alevite ja külade tööraha saadikute nõukogud. NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste jaoks koostatakse valijate nimekirjad NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi poolt ettenähtud vormi kohaselt. Nimekirjadesse võetakse kõik valijad, kes elavad alaliselt või ajutiselt vastava tööraha saadikute nõukogu territooriumil. Seejuures võib iga valija olla võetud ainult ühte valijate nimekirja ja ainult üks kord. Sellega kindlustatakse valimistel valijate võrdsus.

Erinevalt suuremast osast kodanlikest maadest, kus valijate nimekirja võtmiseks on nõutav valija sellekohane avaldus, võetakse meie maal valijate nimekirja kõik valijad ilma mingi nendepoolse avalduseta. Valijate nimekirja võtmiseks on nõutav üksnes valija tegelik elunemine antud tööraha saadikute nõukogu territooriumil.

Valijate nimekirjade õigsuse oluliseks tagatiseks on valimismäärustikus ettenähtud tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteede kohustus 30 päeva enne valimisi panna nimekirjad välja üldiseks tutvumiseks. Igale valijale on loodud kõik võimalused selleks, et kontrollida valijate nimekirja koostamise õigsust ning nendes nimekirjades sjsalduvaid andmeid nii enda kui ka ükskõik kelle teise valija kohta. Leides valijate nimekirjas mingeid ebaõigsusi, on valijal õigus pöörduda avaldusega selle nõukogu täitevkomitee poole, kes valijate nimekirja koostas. Kui aga täitevkomitee otsus valijat ei rahulda, on tal õigus edasi kaevata selle otsuse peale rajooni (linna) rahvakohtusse. Valijate nimekirjade õigeaegne avaldamine üldiseks tutvumiseks on nimekirjade õigsuse üle teostatava rahvakontrolli kindlaks tagatiseks.

Suur tähtsus on ka valijate nimekirjade valijatele tutvumiseks esitamisel kogu NSV Liidu territooriumil üheaegselt. Sellest ajast alates antakse valijatele, kes sõidavad väljapoole elukohta, hääletamisõiguse tõendeid. Hääletamisõiguse tõendi vormi NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste jaoks kinnitab NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium. Hääletamisõiguse tõendi väljaandmisel tehakse valijate nimekirja märkus antud valija lahkumise kohta. Selle

tõendi alusel võetakse valija valijate nimekirja uues elukohas või kohas, kus ta valimiste päeval tegelikult viibib.

Valimisringkondade ja -jaoskondade moodustamise kehtiv kord, samuti ka valijate nimekirjade koostamise kord loob, nagu praktika on näidanud, igale valijale reaalsed võimalused osa võtta NSV Liidu Ülemnõukogu valimistest. Selle kohta on parimaks näiteks andmed valijate osavõtu kohta NSV Liidu Ülemnõukogu valimistest:

Valimiste kuupäev	Kokku valijaid	Valimistest võttis osa	
		abs. andmetes	protsentides
12. III 1950	111 116 373	111 090 010	99,98
14. III 1954	120 750 816	120 727 826	99,98
16. III 1958	133 836 325	133 796 091	99,97
18. III 1962	140 022 359	139 957 809	99,95

Valimiskomisjonid. Nõukogude valimissüsteemi iseärasuseks on see, et valimiste ettevalmistamisel ja läbiviimisel kuulub tähtis koht valimiskomisjonidele. Valimiskomisjonid teevad ära kogu töö, mis on seotud saadikukandidaatide registreerimisega, hääletamise läbiviimisega, häältelugemisega ja hääletamise tulemuste kindlakstegevamisega. Need komisjonid moodustatakse ühiskondlike organisatsioonide, töötajate ühingute ja kollektiivide poolt.

Arvulised näitajad komisjonide koosseisu kohta kõnelevad kõige selgemalt, et need komisjonid on tõepoolest töötajate massilised organid. NSV Liidu valimistel 1962. a. töötas valimiskomisjonide koosseisus üle 1 250 000 inimese.

NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste puhul moodustatakse järgmised valimiskomisjonid: Valimiste Keskkomisjon, Rahvuste Nõukogu valimiste liiduvabariigi, autonoomse vabariigi, autonoomse oblasti ja rahvusringkonna komisjonid, Liidunõukogu valimiste ringkonnakomisjonid ning Rahvuste Nõukogu valimiste ringkonnakomisjonid, samuti ka valimiste jaoskonnakomisjonid.

NSV Liidu Ülemnõukogu Valimiste Keskkomisjon moodustatakse koosseisus töötajate ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute 27 esindajat (esimees, esimehe asetäitja, sekretär ja 24 liiget). Valimiste Keskkomisjoni koosseis kinnitatakse NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi poolt hiljemalt 50 päeva enne valimisi.

Valimiste Keskkomisjon on Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu valimiste jaoks ühine. Tema ülesandeks on valvata valimismäärustiku kõrvalekaldumatut täitmist, vaadata läbi kaebused teiste valimiskomisjonide ebaõige tegevuse peale ning teha nende kaebuste kohta lõplikud otsused. Komisjon kinnitab valimisedelite, valimisringkonna ja -jaoskonna protokollide ja valituks tunnistamise tõendi vormid ning määrab kindlaks valimiskastide ja valimiskomisjonide pitsatite näidised. Komisjoni ülesandeks on ka registreerida NSV Liidu Ülemnõukogusse valitud saadikud ja anda NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste asjaajamine üle mandaatkomisjonidele.

Igas liiduvabariigis, autonoomses vabariigis, autonoomses oblastis ja rahvusringkonnas moodustatakse hiljemalt 50 päeva enne valimisi vastavad Rahvuste Nõukogu valimiskomisjonid. Need komisjonid moodustatakse koosseisus: esimees, esimehe asetäitja, sekretär ja 10—16 komisjoni liiget. Komisjonide koosseisud kinnitatakse vastavalt liiduvabariigi või autonoomse vabariigi ülemnõukogu presiidiumi, autonoomse oblasti või rahvusringkonna töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee poolt. Nende komisjonide eesmärgiks on vastavate rahvuslike riiklike üksuste õige esindatuse kindlustamine Rahvuste Nõukogus. Nende ülesandeks on valvata valimismäärustiku kõrvalekaldumatut täitmist liiduvabariigi, autonoomse vabariigi, autonoomse oblasti või rahvusringkonna esindajate valimistel Rahvuste Nõukogusse. Nad vaatavad ühtlasi läbi kaebused teiste valimiskomisjonide ebaõige tegevuse peale Rahvuste Nõukogu valimiste käigus.

Valimiste ringkonnakomisjonid moodustatakse igas valimisringkonnas Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu valimiseks hiljemalt 50 päeva enne valimiste päeva. Need komisjonid moodustatakse 11-liikmelistena. Liidunõukogu valimiste ringkonnakomisjonid kinnitatakse krai- või oblastinõukogu poolt, liiduvabariikides aga, kus pole kraitlist ega oblastilist jaotust, vastava liiduvabariigi ülemnõukogu presiidiumi poolt. Rahvuste Nõukogu valimiste ringkonnakomisjonide koosseis kinnitatakse vastavalt kas liiduvabariigi või autonoomse vabariigi ülemnõukogu presiidiumi või siis autonoomse oblasti või rahvusringkonna töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee poolt.

Valimiste ringkonnakomisjonid on töötajate sellisteks organiteks, kelle kaudu vastava valimisringkonna valijatel

on võimalik kindlustada antud valimisringkonna esindaja õige valimine NSV Liidu Ülemnõukogu koosseisu. Nimelt registreerib valimiste ringkonnakomisjon vastava ringkonna kandidaadi ja määrab kindlaks valimiste tulemused ringkonnas, s. t. otsustab vastavalt hääletamise tulemustele, kas balloteerinud saadikukandidaat on valitud või mitte. Komisjon annab ka ringkonnas valitud saadikule üle valituks tunnistamise tõendi. Ringkonnakomisjon jälgib, et valimiste käigus peetaks ringkonnas kinni valimismäärustikust, vaatab läbi kaebused valimiste jaoskonnakomisjonide tegevuse kohta, jälgib, et valimiste jaoskonnakomisjonid oleksid moodustatud ja valijate nimekirjad koostatud õigeaegselt ning varustab valimiste jaoskonnakomisjone valimisedelitega. Rahvuste Nõukogu valimiste ringkonnakomisjonid annavad valimiste kohta peetud asjaajamise Rahvuste Nõukogu valimiste liiduvabariigi, autonoomse vabariigi, autonoomse oblasti või rahvusringkonna komisjonile. Liidunõukogu valimiste ringkonnakomisjonid annavad oma asjaajamise üle Valimiste Keskkomisjonile.

Hiljemalt 40 päeva enne valimisi moodustatakse igas valimisjaoskonnas valimiste jaoskonnakomisjon. Nii nagu valimisjaoskonnadki, on ka valimiste jaoskonnakomisjonid Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu valimiste jaoks ühised. Valimiste jaoskonnakomisjon moodustatakse koosseisus 3 kuni 11 isikut. Erandjuhtudel võib moodustada ka suurema arvulisi jaoskonnakomisjone. Valimiste jaoskonnakomisjonide koosseisud kinnitab vastava rajooni, linna või linnarajooni töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee.

Valimiste jaoskonnakomisjonid võtavad vastu avaldusi ebaõigsuste kohta valijate nimekirjades ja annavad need läbivaatamiseks selle nõukogu täitevkomiteele, kes nimekirja avaldas. Jaoskonnakomisjoni põhiliseks ülesandeks on valimiste päeval hääletamise organiseerimine ja läbi viimine. Valimismäärustiku kohaselt on nende komisjonide ülesandeks valimisedelite vastuvõtmine, samuti ka valimisjaoskonnas antud häälte lugemine. Asjaajamise valimiste kohta annavad jaoskonnakomisjonid üle Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu valimiste vastavale ringkonnakomisjonile.

Valimisjaoskondade kui töötajate ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute ning töötajate kollektiivide esindajatest (s. o. valijate endi poolt) moodustatud organite kogu süsteem ning nende komisjonide poolt valimiste ette-

valmistamisel ja läbiviimisel kõige tähtsamate ürituste toimetamine on eredaks tõendiks selle kohta, et NSV Liidu Ülemnõukogu valimised organiseeritakse ja viiakse läbi rahva enda poolt. Selline süsteem kindlustab ühtlasi NSV Liidu kõrgeima riigivõimuorgani valimiste õige organiseerimise üle teostatava kontrolli parima vormi — kontrolli rahva enda poolt. Komisjoni tegevust puudutavad kõik tähtsamad küsimused otsustatakse komisjoni koosolekul. Praktika on näidanud, et oma tegevuse jooksul korraldab Valimiste Keskkomisjon 7—8 koosolekut, kus arutatakse valimiste ettevalmistamise tähtsamaid küsimusi, samuti ka andmeid valimiste käigu ja hääletamise tulemuste kohta.

Valimismäärustik näeb ette, et kõik küsimused otsustatakse valimiskomisjonides lihthäälteenamusega. Võrdse arvu häälte korral on otsustav esimehe hääl. Komisjoni koosolek on otsustusvõimeline, kui sellest võtab osa üle poole komisjoni koosseisust.

Kandidaatide ülesseadmine. Vastavalt NSV Liidu Konstitutsioonile võidakse NSV Liidu Ülemnõukogu saadikuks valida iga kodanik, kes on saanud 23-aastaseks. Valimismäärustiku kohaselt on saadikukandidaatide ülesseadmise õigus töötajate ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute laial ringil nende keskorganite, vabariiklike, krai-, oblasti- ja rajooniorganite näol, samuti ka tööliste ja teenistujate üldkoosolekul ettevõtete ja asutuste järgi, sõjaväelaste üldkoosolekul sõjaväeosade järgi, talupoegade üldkoosolekul kolhooside ja külade järgi, sovhoositöölistel ja -teenistujatel sovhooside järgi. Praktikas seatakse kandidaadid üles eranditult töötajate üldkoosolekul.

Kandidatuure võivad koosolekul esitada niihästi ühiskondlike organisatsioonide kohalikud organid kui ka üksikud valijad. Ülesseadmisel arutatakse üksikasjalikult läbi iga koosolekule esitatud kandidaat. Neil juhtudel, kui töötajate koosolekule esitatud kandidatuurid ei leia toetust, esitatakse arutamiseks uued kandidatuurid.

Üldkoosolekul ülesseatud saadikukandidaadid arutatakse üksikasjalikult läbi nendes ringkondades, kus seisab ees nende balloteerimine.

NSV Liidu Ülemnõukogu valimistel on eriti suur tähtsus kõige väarikama kandidaadi valimisel valimiseelsetel ringkonnakoosolekul. Nendel nõupidamistel lepivad vastava valimisringkonna ühiskondlike organisatsioonide ja

töötajate kollektiivide esindajad kõikide kandidaatide läbiarutamise tulemusel kokku kõige väarikama kandidaadi toetamises. Kandidaadid, kes ei võitnud valimiseelse ringkonnakoosoleku toetust, võtavad ise oma kandidatuuri maha, kui nad ei ole maha võetud neid ülesseadnud organisatsioonide poolt.

Nõukogude valimisalane seadusandlus ja valimisdokumentide vormid ei välista võimalust, et ühes ringkonnas seatakse üles ja balloteeritakse mitut saadikukandidaati. Kuid praktikas pannakse ringkonnas hääletamisele tavaliselt üks kandidaat. Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei, kes väljendab nõukogude rahva kõikide kihtide huvisid, esineb valimistel ühtses blokis parteitutega. Saadikukandidaadid on kommunistide ja parteitute üldrahvaliku bloki kandidaatideks ja neile kuulub kõigi Nõukogude kodanike üksmeelne toetus. Sellele aitab suuresti kaasa kõikide ülesseatud kandidatuuride eelnev üksikasjalik läbiarutamine töötajate koosolekutel.

Organisatsioonid, kes on saadikukandidaadi üles seadnud, on kohustatud hiljemalt 30 päeva enne valimisi teda registreerima vastavas valimiste ringkonnakomisjonis. Registreerimine toimub ühiskondliku organisatsiooni vastava organi protokollil või töötajate üldkoosoleku protokollil alusel saadikukandidaadi ülesseadmise kohta. Registreerimine on lubatud ainult siis, kui on olemas saadikukandidaadi kirjalik nõusolek selle kohta, et ta on nõus kandideerima nii vastavas valimisringkonnas kui ka teda ülesseadnud organisatsioonide poolt. Vastavas valimisringkonnas registreeritud saadikukandidaat kantakse kohustuslikult valimisedelile. Valimisedelil peab olema ühtlasi märgitud, kes antud isiku saadikukandidaadiks üles seadis.

Üht isikut on lubatud registreerida ainult NSV Liidu Ülemnõukogu ühe koja valimiste saadikukandidaadiks ja ainult ühes valimisringkonnas.

Valimismäärustik näeb ette, et isik, kes on üles seatud NSV Liidu Ülemnõukogu saadikukandidaadiks, ei või kuuluda valimiste selle ringkonna- või jaoskonnakomisjoni koosseisu, kus toimub tema kandidatuuri hääletamine. Juhul kui saadikukandidaadina seatakse üles ühte nimetatud valimiskomisjoni kuuluv isik, tuleb ta viivitamatult vabastada komisjoni liikme kohustustest.

Valimiskampaania edu sõltub suurel määral sellest, kuidas on organiseeritud valimiseelne agitatsioonitöö ning

kui palju tehakse valijate hulgas selgitustööd nende kandidaatide kasuks, kes antud valimisringkonnas kandideerivad. Valimismäärustik kohustab valimiste ringkonnakomisjone hiljemalt 25 päeva enne valimisi avaldama andmed registreeritud saadikukandidaadi kohta. Igale ühiskondlikule organisatsioonile, kes saadikukandidaadi on üles seadnud, samuti kui NSV Liidu igale kodanikule on kindlustatud õigus takistamatult agiteerida oma kandidaadi kasuks. Riik võimaldab töötajatel agitatsioonitööks kasutada kõiki vahendeid: ajakirjandust, raadiot, televisiooni jne. Praktikas korraldatakse kõikjal saadikukandidaatide kohtumisi valijatega, antakse välja spetsiaalseid plakateid kandidaadi elulooga, trükitakse plakateid valimiseelse ringkonnakoosoleku läkitusega, ühesõnaga — kindlustatakse kõikide abinõudega ülesseatud saadikukandidaadi tutvustamist valijatele.

H ä ä l e t a m i n e. Meie maal hääletab kommunistide ja parteitute bloki poolt üle 99 protsendi valijatest. See ilmneb NSV Liidu Ülemnõukogu nelja viimase valimise tulemustest:

NSV Liidu Ülemnõu- kogu vali- miste kuu- päev	Hääletas Liidunõukogu saadikukandidaatide poolt		Hääletas Rahvuste Nõu- kogu saadikukandidaatide poolt	
	abs. arvudes	%-des hääle- tamisest osavõtnutest	abs. arvudes	%-des hääle- tamisest osa- võtnutest
12. III 1950	110 788 377	99,73	110 782 009	99,72
14. III 1954	120 479 249	99,79	120 539 860	99,84
16. III 1958	133 214 652	99,57	133 431 524	99,73
18. III 1962	139 210 431	99,47	139 391 455	99,60

Nõukogude valimisalane seadusandlus näeb ette kõikide tingimuste loomist igale valijale NSV Liidu Ülemnõukogu valimistest osavõtmiseks. Valimised korraldatakse mittetööpäeval. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus valimiste päeva kohta avaldatakse hiljemalt kaks kuud enne valimiste päeva. Valimiste jaoskonnakomisjonid on kohustatud viimase kahekümne päeva jooksul enne valimisi tegema valijatele üldteatavaks valimiste päeva ja valimiste koha.

Valimiste päeval toimub hääletamine kella 6-st hommikul kuni kella 22-ni õhtul. Hääletamist ei tohi lõpetada enne kella 22.00 õhtul isegi sel juhul, kui kõik valijate nimekirjas olevad valijad on oma hääle andnud. See on tingitud asjaolust, et valimisjaoskonda võib alati tulla hääletama valijaid hääletamisõiguse tõendi alusel. Iga valija annab oma hääle isiklikult, tulles selleks valimisruumi. Valijatele, kes haiguse tõttu või mõnel muul põhjusel ei saa ise valimisjaoskonda ilmuda, võib võimaldada anda oma hääl kodus.

Valimismäärustikus ettenähtud hääletamise kord kindlustab igale valijale võimaluse valimistel oma tahet vabalt väljendada. Valijate häälte andmine toimub valimissedelite valimiskasti laskmise teel. Kui valija annab oma hääle kandidaadi poolt, siis ta jätab tema nime valimissedelile alles. Kui ta hääletab kandidaadi vastu, siis kriipsutab ta kandidaadi nime valimissedelil läbi. Igale valijale on kindlustatud hääletamise salajasus. Selleks sisustatakse valimisruumis erilised kabiinid või eraldatakse spetsiaalsed toad valimissedelite täitmiseks. Nendes tubades või kabiinides on keelatud ajal, kui valijad täidavad valimissedeleid, viibida ükskõik kellel peale hääletajate. Hääletamise ajal on seal keelatud viibida ka hääletamist korraldavatel valimiskomisjoni liikmetel. Hääletamise saladuse rikkumist vaadeldakse nõukogude seadusandluses kui kuritegu.

Selleks et valijatele kindlustada võimalus oma tahet valimistel vabalt avaldada, keelab valimismäärustik valimisruumis häälte andmise ajal valimisagitatsiooni korraldamise.

Kogu hääletamise kord on suunatud sellele, et oleks välistatud vähimgi kahtlus valimistulemuste õigsuses. Enne häälte andmise algust on valimiskomisjoni esimees kohustatud komisjoni liikmete juuresolekul valimiskasti kinni pitseerima. Enne häälte andmise lõpetamist on valimiskasti avamine ja häälte lugemine keelatud.

Selleks et ükski valija ei saaks hääletada üle ühe korra, tehakse valijate nimekirjas valimissedeli kätte saanud valija perekonnanime juurde vastav märge. Valijate kohta, kes on tulnud valima hääletamisõiguse tõendi alusel, koostatakse täiendav nimekiri.

Pärast hääletamise lõpetamist kell 22.00 õhtul asub valimiste jaoskonnakomisjon häáli lugema. Enne valimiskastide

avamist pitseeritakse kõik kasutamata jäänud valimissede- lid komisjoni pitseriga kinni. Häälte lugemise juures on peale komisjoni liikmete õigus viibida veel ühiskondlike organisatsioonide, töötajate ühingute, samuti ka ajakir- janduse esindajatel. Hääletamise tulemused kantakse hää- letamisprotokoll. Valimiste jaoskonnakomisjon saadab hääletamisprotokoll ühe eksemplari vastavatele ringkonna- komisjonidele, kes nende protokollide alusel teevad kind- laks hääletamise tulemused valimisringkonnas. Valituks loetakse kandidaat, kelle poolt on hääletanud üle poole ringkonnas antud ja kehtivateks tunnistatud häältest. See- juures loetakse valimised ringkonnas kehtivateks, kui vali- mistest võttis osa üle poole kõikidest valijatest, kes elavad antud valimisringkonna territooriumil. Valimiste tulemuste kohta ringkonnas koostab valimiste ringkonnakomisjon hääletamisprotokoll. Häälte lugemise ja valimiste tule- muste kindlaksmääramise ajal võivad valimiste ringkon- nakomisjoni juures viibida ka ühiskondlike organisatioo- nide, töötajate ühingute ja ajakirjanduse esindajad.

Valimiste ringkonnakomisjonide hääletamisprotokollide alusel teeb Valimiste Keskkomisjon kindlaks NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste tulemused kogu maal ning ühtlasi koostab NSV Liidu Ülemnõukogusse valitud saadikute nimekirja. Valimiste Keskkomisjon avaldab ajakirjanduses teadaande valimiste tulemuste kohta ja NSV Liidu Ülem- nõukogu saadikute nimekirja. Kõik valimiste ringkonna- komisjonidelt saadud materjalid annab Valimiste Kes- komisjon üle NSV Liidu Ülemnõukogu esimesel istung- järgul valitavatele Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu mandaatkomisjonidele. Kontrollimise tulemustest kann-avad mandaatkomisjonid ette vastavalt Liidunõukogule ja Rahvuste Nõukogule, kes otsustavad valitud saadikute volituste tunnustamise küsimuse.

Valimisringkonnad	Valimiste tulemused	Valimiste tulemused	Valimiste tulemused	Valimiste tulemused
1	232	272	272	1 1987 I
2	271	271	271	1 1987 II
3	271	271	271	1 1987 III
4	271	271	271	1 1987 IV
5	271	271	271	1 1987 V
6	271	271	271	1 1987 VI
7	271	271	271	1 1987 VII
8	271	271	271	1 1987 VIII
9	271	271	271	1 1987 IX
10	271	271	271	1 1987 X

SAADIKUD — RAHVA ESINDAJAD

Nõukogude saadik on Nõukogudes töötajate täieõiguslik esindaja, tõeline rahvasaadik.

Saadikute arv on NSV Liidu Ülemnõukogudes kodade koosseisude järgi alljärgnev:

Koosseis	Liidunõukogu	Rahvuste Nõukogu	Kokku
I 1937. a.	569	574	1143
II 1946. a.	682	657	1339
III 1950. a.	678	638	1316
IV 1954. a.	708	639	1347
V 1958. a.	738	640	1378
VI 1962. a.	791	652	1443

Liiduvabariikide, autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade esindatust Rahvuste Nõukogus iseloomustavad alljärgnevad andmed:

(s a a d i k u t e a r v)

Koosseis	Liiduvabariikidest	Autonoomsetest vabariikidest	Autonoomsetest oblastitest	Rahvusringkondadest
I 1937. a.	275	242	45	12
II 1946. a.	400	176	45	10
III 1950. a.	400	176	45	10
IV 1954. a.	400	176	45	10
V 1958. a.	375	198	50	10
VI 1962. a.	375	220	40	10

NSV Liidu Ülemnõukogu rahvasaadikud esindavad kõiki rahvakihte. Liidunõukogu kuuendast koosseisust 436 isikut ehk 55,1 protsenti ja Rahvuste Nõukogu kuuendast koosseisust 345 isikut ehk 52,9 protsenti töötavad käesoleval ajal või alustasid oma töist tegevust tööliste või talupoegadena. Käesoleval ajal töötavad vahetult tootmises Liidunõukogu 359 saadikut ehk 45,4 protsenti ja Rahvuste Nõukogu 287 saadikut ehk 44 protsenti.

NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu saadikute koosseis tegevusala järgi:

	Liidunõukogu		Rahvuste Nõukogu	
	abs. arvudes	%-des	abs. arvudes	%-des
Tootmistöölisi (kaasa arvatud meistrid ja brigadirid)	199	25,2	140	21,5
Kolhoosnikuid	160	20,2	147	22,5
nendest:				
kolhoosiesimehi	52	6,6	47	7,2
agronoome, zootehnikuid ja teisi kolhoosides töötavaid spetsialiste	8	1,0	10	1,5
Partei-, ametiühingu- ja komso-moliorganite töötajaid	168	21,2	107	16,4
Tööstusettevõtete, põllumajanduse, transpordi ja ehituse juhtivaid töötajaid ja spetsialiste	45	5,7	27	4,1
nendest:				
ettevõtete juhatajaid	23	2,9	13	2,0
tsehhijuhatajaid, insenere ja teisi spetsialiste	8	1,0	5	0,8
sovhoosidirektoreid	10	1,3	6	0,9
agronoome, zootehnikuid ja teisi põllumajandusspetsialiste (välja arvatud kolhoosides töötavad)	4	0,5	3	0,4
Teaduse, kultuuri, kirjanduse ja ja kunsti alal töötajaid	79	10,0	75	11,5

	Liidunõukogu		Rahvuste Nõukogu	
	abs. arvudes	%-des	abs. arvudes	%-des
nendest:				
NSV Liidu Teaduste Akadeemia, liiduvabariikide teaduste akadeemiate ja teadusharude akadeemiate juhtijaid	15	1,9	5	0,8
teaduslike uurimisinstituutide ja kõrgemate õppeasutuste direktoreid	15	1,9	8	1,2
kõrgemate õppeasutuste kateedrite juhatajaid ja teisi teaduslikke töötajaid	7	0,9	7	1,1
õpetajaid ja õppejõude	11	1,4	17	2,6
arste	9	1,1	12	1,8
kirjanikke, luuletajaid ja teisi kirjandusala töötajaid	15	1,9	13	2,0
heliloojaid ja kunstnikke	2	0,3	5	0,8
näitlejaid	5	0,6	8	1,2
Nõukogude organite töötajaid	107	13,5	132	20,3
nendest:				
NSV Liidu Ülemnõukogu, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogude esimehi	7	0,9	17	2,6
NSV Liidu, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide ministrite nõukogude esimehi ja esimeeste asetäitjaid	20	2,5	45	6,9
NSV Liidu ministreid ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu riiklike komiteede esimehi	20	2,5	26	4,0
TSN täitevkomiteede esimehi ja esimeeste asetäitjaid	27	3,4	16	2,5
rahvamajanduse juhtimisorganite töötajaid	31	3,9	12	1,8
liiduvabariikide ministreid	2	0,3	14	2,2
Sõjaväelasi	33	4,2	24	3,7

Kuuenda koosseisu saadikute hulgas on:

	Liidunõukogu		Rahvuste Nõukogu		Mõlemad kojad	
	abs. ar- vudes	%-des	abs. ar- vudes	%-des	abs. ar- vudes	%-des
NLKP liikmeid ja liikmekandi- daate	604	76,4	490	75,2	1094	75,8
Parteituid	187	23,6	162	24,8	349	24,2

NSV Liidu Ülemnõukogu kuuendasse koosseisu kuulub 390 naist (27 protsenti). See arv on suurem kõikide kapitalistlike maade parlamentidesse kuuluvate naiste kogu-
arvust.

Liidunõukogu 215-st naissaadikust on 73 naistöölist, inseneri ja tehnikut, kes töötavad tööstuse ja põllumajanduse mitmesugustel aladel. Nende hulgas on Darja Smirnova, Julia Vetšerova, Zinaida Zabotina, Tursunoi Ahunova, Valentina Gaganova, Stepanida Vištak ja paljud teised naistöötajad, kes oma ennastsalgava tööga on toonud kodumaale kuulsust. Liidunõukogu saadikuks on Brjanski oblasti Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee esimees D. Komarova, Riikliku Akadeemilise Suure Teatri solist I. Arhipova ja Läti NSV Riikliku Akadeemilise Ooperi- ja Balletiteatri balletisolist A. Viltsin.

Rahvuste Nõukogu 175 naissaadikust töötab tööstuses — 38, põllumajanduses — 85, hariduse ja tervishoiu alal — 28. Rahvuste Nõukogu saadikuteks on Usbeki NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees J. Nasriddinova, Leedu NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja L. Diržinskaite-Piljušenko ja Kirgiisi NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja S. Begmatova. Saadikute hulgas on sellised põllumajanduse suurepäraseid meistrid nagu kolhoosi esimees Galina Burkatskaja (Ukraina NSV), brigadir Ljubov Li (Usbeki NSV) ja lüpsja Jevgenija Gradovets (Valgevene NSV). Saadikuteks on ka trikotaažitehase meistri abi Valentina Zubkova (Kasahhi NSV), jaoskonnahaigla peaarst Zihra Kazieva (Aserbaidžaaani NSV) jt.

1962. a. valiti Liidunõukogu saadikuteks 37 ning Rahvuste nõukogu — 55 rahvuse esindajad. Kokku esindavad NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud 56 rahvust.

NSV Liidu Ülemnõukogu paljurahvuseline koosseis iseloomustab meie maa kõikide rahvuste vankumatut sõprust ning Nõukogude Liidu kõikide rahvaste ja rahvuste tõelist võrdõiguslikkust.

NSV Liidu kõrgeimas riigivõimuorganis on rahvused esindatud järgmiselt:

Rahvus	Liidunõukogu	Rahvuste Nõukogu
Venelased	448	178
Ukrainlased	164	47
Valgevenelased	31	23
Usbekid	23	20
Kasahhid	17	16
Grusiinlased	11	35
Aserbaidžaanlased	10	35
Leedulased	9	21
Moldaavlased	6	13
Lätlased	5	16
Kirgiisid	3	16
Tadžikid	6	23
Armeenlased	9	31
Turkmeenlased	3	16
Eestlased	4	22
Muud rahvused	42	140

NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu saadikute vanust iseloomustavad nende valimiste ajal järgmised andmed:

Saadikute vanus	Liidunõukogu		Rahvuste Nõukogu	
	abs. arvudes	%-des	abs. arvudes	%-des
Kuni 30. a.	108	13,7	101	15,5
31—35 a.	117	14,8	99	15,2
36—40 a.	95	12,0	94	14,4
41—45 a.	110	13,9	84	12,9
46—50 a.	137	17,3	104	15,9
51—55 a.	130	16,4	92	14,1
56—60 a.	60	7,6	48	7,4
61 a. ja vanemad	34	4,3	30	4,6

NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu saadikute haridustaset iseloomustavad järgmised arvud:

Haridus	Liidunõukogu		Rahvuste Nõukogu	
	abs. ar- vudes	%-des	abs. ar- vudes	%-des
Kõrgem	384	48,5	321	49,2
Lõpetamata kõrgem	37	4,7	19	2,9
Keskharidus	129	16,3	110	16,9
Mittetäielik keskharidus	169	21,4	122	18,7
Algharidus	72	9,1	80	12,3

Kõrgema haridusega spetsialistide arv NSV Liidu Ülemnõukogu koosseisus:

	Liidunõukogu		Rahvuste Nõukogu	
	abs. ar- vudes	%-des	abs. ar- vudes	%-des
Kokku	384	48,5	321	49,2
Nendest:				
insenere	149	18,8	94	14,4
agronoome, zootehnikuid ja teisi põllumajanduse spetsialiste	68	8,6	40	6,1
majandusteadlasi	6	0,8	12	1,8
arste	17	2,1	18	2,8
juriste	2	0,3	2	0,3
pedagooge	51	6,4	65	10,0
ajakirjanikke	3	0,4	1	0,1
teisi spetsialiste	88	11,1	89	13,7

NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu saadikute hulgas on:

NSV Liidu Teaduste Akadeemia tegevliikmeid	— 27
NSV Liidu Teaduste Akadeemia korrespondeerivaid liik- meid	— 10
teadusharude akadeemiade tegevaid ja korrespondeerivaid liikmeid	— 10
liiduvabariikide teaduste akadeemiade akadeemikuid	— 13
liiduvabariikide teaduste akadeemiade korrespondeerivaid liikmeid	— 6

54-l saadikul on teaduste doktori, 44-l — kandidaadi teaduslik kraad.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute hulgas on Nõu-

kogude Liidu kangelasi, sotsialistliku töö kangelasi, Lenini preemia ja NSV Liidu Riikliku preemia laureaate:

	Liidunõu- kogu	Rahvuste Nõukogu	Mõlemad kojad
Nõukogude Liidu kangelasi	22	23	45
Sotsialistliku töö kangelasi	99	62	161
Lenini preemia ja NSV Liidu riik- liku preemia laureaate	51	37	88

1962. a. märtsis toimunud valimistel valitud NSV Liidu Ülemnõukogu saadikutest on NSV Liidu ordenite ja medaalitega autasustatud 1095 isikut, s. o. 75,9 protsenti.

NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu 1443-st saadikust on 1007 (Liidunõukogu — 534 ja Rahvuste Nõukogu — 473) saadikut ehk 69,8 protsenti valitud NSV Liidu Ülemnõukogu saadikuks esimest korda.

Saadikud võtavad aktiivselt osa Ülemnõukogu kogu tegevusest — istungjärkudest, kodade alaliste komisjonide tööst, Ülemnõukogu poolt moodustatavate organite formeerimisest, küsimuste ettevalmistamisest istungjärkudele ning NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud otsuste selgitamisest ja elluviimisest.

Iga NSV Liidu Ülemnõukogu saadik võib olla valitud Liidunõukogu või Rahvuste Nõukogu juhtivatesse organitesse, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi koosseisu või kodade alalistesse komisjonidesse. Aktiivne töö nendes organites on saadikute tähtsaim kohustus. NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu saadikutest on valitud või määratud:

	Liidunõu- kogu	Rahvuste Nõukogu	Kokku
Kodade esimeesteks või esimeeste asetäitjateks	5	5	10
Kodade alalistesse komisjonidesse	114	145	259
NSV Liidu Ülemnõukogu Presii- diumi	18	14	32
NSV Liidu valitsusse	33	33	66
NSV Liidu Ülemkohtu esimeheks .	—	1	1
NSV Liidu Peaprokuröriks	1	—	1

NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU TÖÖ ORGANISEERIMINE

1. Istungjärgud — saadikute ühistarkus

Meie maal täidavad saadikud oma kohustusi, jätkates töötamist ettevõtetes, kolhoosides või asutustes. Seepärast koguneb NSV Liidu Ülemnõukogu oma istungjärgudele perioodiliselt.

Istungjärgud on NSV Liidu Ülemnõukogu põhiliseks töövormiks. Vastavalt NSV Liidu Konstitutsioonile kutsutakse istungjärgud kokku kaks korda aastas. Istungjärgud kutsub kokku NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium. Vajaduse korral kutsub NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium omal äranägemisel kokku Ülemnõukogu erakorralisi istungjärke. Presiidium on kohustatud kokku kutsuma erakorralise istungjärgu ka sel juhul, kui seda nõuab kas või üks liiduvabariik.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud arutavad ja otsustavad istungjärgudel riikliku, majandusliku ja sotsiaalkultuurilise ülesehitustöö tähtsamaid küsimusi, võtavad vastu NSV Liidu seadusi, moodustavad Ülemnõukogu ees aruandekohustuslikke ja tema ees vastutavaid kõrgemaid riigiorganeid ning kuulavad ära viimaste aruandeid.

NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgud koosnevad reast istungitest. Üldreeglina toimuvad Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu istungid eraldi, kuid teatavatel juhtudel kogunevad mõlemad kojad ühisele istungile. Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu ühised istungid korraldatakse NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ja NSV Liidu valitsuse — NSV Liidu Ministrite Nõukogu moodustamiseks, samuti kodade endi sellekohasel otsusel. Ühised istungid kutsutakse kokku peamiselt selleks, et kuulata ära ettekanne päevakorra kohta, mis tuleb arutamisele

mõlemas kojas. Mõnel juhul, kui mõlema koja saadikud tunnistavad selle otstarbekohaseks, võib istungjärgu päevakorra üksikuid küsimusi arutada ühistel istungitel.

NSV Liidu Ülemnõukogu istungid on avalikud. Neil viibivad ettevõtete, asutuste ja ühiskondlike organisatsioonide esindajad. NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgu perioodil avaldab ajakirjandus teadaande istungjärgu kohta ja annab informatsiooni istungjärgu käigust.

NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgu ajal avaldatakse ajakirjanduses ka saadikute ettekanded ja sõnavõttud istungjärgul arutatavates küsimustes, samuti ka vastuvõetud otsused. Pärast NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärku avaldatakse trükis kõikide liiduvabariikide keeltes suures tiraažis istungjärgu stenogrammid.

NSV Liidu Ülemnõukogu istungite kord on lihtne ja demokraatlik ning see kindlustab arutatavate küsimuste asjaliku ja põhjaliku läbivaatamise.

Istungite kestus ning ettekanneteks, kaasettekanne- teks ja sõnavõttudeks ettenähtud aeg, ettekandjate kinnitamine ja kaasettekandjate esitamise kord, juhataja poolt küsimuste ja arupärimiste esitamise kord määratakse kindlaks kodade ja mõlema koja ühiste istungite sisekorras. Sisekord kinnitatakse NSV Liidu Ülemnõukogu iga uue koosseisu esimesel istungjärgul.

Kodade istungid toimuvad üldreeglina kella 10-st hommikul kuni kella 14-ni päeval ning kella 16-st kuni kella 18-ni õhtul. Loomulikult on saadikutel õigus vajaduse korral võtta vastu otsus pidada istungeid ka muul ajal.

Kummagi koja istungeid juhatab vastavalt Liidunõukogu juhataja ja Rahvuste Nõukogu juhataja või juhataja korraldusel üks koja juhataja neljast asetäitjast. Kodade ühiseid istungeid juhatavad järjekorras Liidunõukogu juhataja ja Rahvuste Nõukogu juhataja.

Kodade juhatajad ja nende asetäitjad valitakse vastava koja saadikute poolt NSV Liidu Ülemnõukogu iga koosseisu esimese istungjärgu vastava koja esimesel istungil. Kuni kodade juhatajate ja nende asetäitjate valimiseni juhatab istungit väljakujunenud tava kohaselt üks ealt kõige vanemaid saadikuid.

Kodade juhatajate ja nende asetäitjate kandidatuurid esitatakse tavaliselt liiduvabariikidest, autonoomsetest vabariikidest, kraidest, oblastitest või suurtest linnadest NSV Liidu Ülemnõukogusse valitud saadikute gruppide

poolt. Nii näiteks esitasid Liidunõukogu kuuenda koosseisu juhataja kandidatuuri Moskva, Moskva oblasti, Lenigradi oblasti ja Ukraina NSV saadikute grupp, Rahvuste Nõukogu juhataja kandidatuuri aga — VNFSV, Läti NSV ja Leedu NSV saadikute grupp.

Iga istungjärgu töö algul arutatakse läbi päevakord. Tavaliselt teeb juhataja teatavaks küsimused, mis on esitatud NSV Liidu Ülemnõukogu antud istungjärgule arutamiseks. Nii nagu igas küsimuses, nii ka päevakorra kohta on saadikutel võimalus esitada oma märkusi ja ettepanekuid. Võttes arvesse saadikute arvamusi, pannakse päevakord hääletamisele.

Pärast päevakorra vastuvõtmist kinnitatakse istungjärgu töökord.

Ettepanekute väljatöötamisel istungjärgu töö organisatsioonilistes küsimustes kuulub teatav osa kodade Vanematekogudele, mis kujutavad endast saadikute gruppide esindajate nõupidamist. Liidunõukogu Vanematekogu moodustatakse saadikute gruppide esindajatest, kes on valitud liiduvabariikide, kraide või oblastite territooriumi valimisringkondades. Rahvuste Nõukogu Vanematekogusse kuuluvad liiduvabariikide, autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade saadikute gruppide esindajad.

Istungjärgu töö organisatsiooniliste küsimuste eelnev läbiarutamine Vanematekogudes võimaldab neid küsimusi ette valmistada ja anda kodadele arutada, saadikute enamuse seisukohti arvesse võttes.

Päevakorra arutamine algab istungjärgul tavaliselt ettekande ärakuulamisega, mille esitab selle organi esindaja, kes on küsimuse andnud Ülemnõukogule arutada. Kooskõlas istungite sisekorraga kinnitatakse ettekandjad kodade juhatajate poolt. Ettekandjale võib anda aega ettekandeks kuni poolteist tundi.

Kui arutusel on seaduseelnõu, siis motiveeritakse ettekandes seaduseelnõu põhilisi sätteid, kui arutusel on mõni muu küsimus, mis on antud NSV Liidu Ülemnõukogu arutada, siis põhistatakse ettepanekuid selles küsimuses. Kui läbivaatamisel on Ülemnõukogu ees aruandekohustusliku organi aruanne, siis käsitletakse ettekandes selle organi tegevuse üht või teist külge. Kui on ette nähtud ka kaasaruandjad, siis kuuluvad kojad ära ka kaas-

NSV Liidu Ülemnõukogus istungite vaheajal.

aruanded. Igale kaasaruandjale antakse kaasettekandeks aega 30 minutit.

Kaasettekande esitavad tavaliselt kodade alalised komisjonid, kellele koda või, istungjärkudevahelisel perioodil, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium on teinud ülesandeks seaduseelnõu või ettepanekud mõnes muus NSV Liidu Ülemnõukogule esitatud küsimuses eelnevalt läbi vaadata. Õigus esineda kaasettekandega on ka NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute grupil, kuhu kuulub vähemalt 50 inimest.

Alalise komisjoni kaasettekandes esitatakse komisjoni seisukoht Ülemnõukogus läbivaatamisel oleva küsimuse suhtes ning põhjendatakse komisjoni poolt soovitatud muudatused ja täiendused.

Alaliste komisjonide tööd ja nende arvamuste ettevalmistamist käsitletakse allpool üksikasjalikumalt. Siinkohal on oluline märkida, et seaduseelnõude ja muude materjalide eelnev läbivaatamine ning nende kohta kodadele oma arvamuse andmine komisjonide poolt ei piira mingil määral saadikute initsiatiivi küsimuse läbiarutamisel, vaid

soodustab päevakorras olevate küsimuste paindlikku ja igakülgset kaalumist ning kõige otstarbekohasemate otsuste vastuvõtmist.

Tavaliselt esitavad alalised komisjonid oma kaasettekande, kui istungjärkudel arutatakse rahvamajanduse arendamise riiklikku plaani ja NSV Liidu riigieelarvet. NSV Liidu riigieelarve eelarvekomisjonide poolt kodadele oma arvamuse ja täitmise aruande esitamine on seaduses otseselt ette nähtud (NSV Liidu 1959. a. 30. oktoobri seaduse «NSV Liidu ja liiduvabariikide eelarveõiguste kohta» paragrahvid 18 ja 19).

Alalised komisjonid esitavad kaasettekandeid ka teistes tähtsamates küsimustes, mis on NSV Liidu Ülemnõukogus läbivaatamisel.

NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul on küsimuste läbivaatamise järgmiseks etapiks läbirääkimised. Sõnavõtjale antakse esimesel korral aega 20 minutit, teisel korral — 5 minutit. Kogemused on näidanud, et see aeg on sõnavõtjale täiesti piisav selleks, et arutatavas küsimuses avaldada oma arvamust, teha oma ettepanekud ja märkused ning argumenteerida neid.

NSV Liidu kõrgeima riigivõimuorgani iga istungjärgu töö toimub laialdasel kollektiivsel alusel ja rangelt asjalikus õhkkonnas. Nii näiteks NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu viiendal istungjärgul, mis toimus 1964. a. detsembris, võtsid osa NSV Liidu 1965. a. rahvamajandusplaani, NSV Liidu 1965. a. riigieelarve ja 1963. a. riigieelarve täitmise arutamisest 67 inimest. Saadikud — üleliiduliste, vabariiklike ning kohalike partei- ja riigiorganite juhtijad, tootmiskomandörid, tööstuse ja põllumajanduse spetsialistid, töölised, kolhoosnikud, teaduse ja kultuuriala tegelased jutustasid möödunud aasta saavutustest ning suurtest reservidest, mida tuleb tingimata rahvamajanduses kasutusele võtta. Saadikute esinemistes paljastati puudusi ning kritiseeriti majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö mitmesugustel aladel esinenud möödalaskmisi ja vigu. Oma maa tõeliste ja hoolikate peremeestena põhjendasid saadikud, kasutades elust endast ammendatud fakte, missuguseid abinõusid tuleb rakendada meie majanduse ja kultuuri edasise õitsengu huvides.

Saadik G. Džavahišvili kõneles, et on vaja pidevalt täiustada rahvamajanduse juhtimise meetodeid ning laiendada ettevõtete juhtijate õigusi. Saadik juhtis tähelepanu

sellisele lahendamist vajavale küsimusele, nagu väljalastava toodangu kvaliteedi parandamine.

Rahvasaadik J. A. Ossipova peatus põllumajandusliku tootmise küsimustel. Ta kõneles põllumajanduse juhtimise spetsiifikast Siberi tingimustes, spetsiifikast, mille arvestamine on oluline planeerimisel ning kohalike kolhooside ja sovhooside varustamisel tehnikaga.

Rahvasaadik N. I. Aništšenko rääkis Gorki linna transpordiprobleemidest. Ta väitis, et on saanud aeg põhjalikult arutada seda eluliselt tähtsat küsimust, mõelda üle miljoni elanikuga linnas kaasaegse, kiire transpordi loomisele.

NSV Liidu Ülemnõukogu kuuendal istungjärgul (1965. a. oktoober) arutasid rahvasaadikud põhjalikult tööstuse juhtimise parandamise küsimust.

Istungjärgul esines 36 inimest: kõigi liiduvabariikide ja paljude autonoomsete vabariikide esindajad, partei-, nõukogude ja ametiühinguorganite juhtivad töötajad, ettevõtete direktorid, töölisel ja spetsialistid. Kõik kõnelejad esitasid konkreetseid, asjalikke ettepanekuid ja tegid märkusi, mis olid suunatud tööstusliku tootmise juhtimise igakülgsel parandamisele.

Rahvasaadikute sõnavõttudes leidsid täielikku toetust ja heakskiitu ettepanekud tööstuse juhtimise organiseerimise kohta tööstusharude printsiibil, planeerimise täiustamise ja tööstusliku tootmise majandusliku stimuleerimise intensiivistamise kohta.

Arutluse käigus puudutasid rahvasaadikud küsimusi juhtimise uutele vormidele praktilisest üleminekust.

Rahvasaadik A. G. Dmitrin näiteks kõneles sellest, et «üleminekul tööstuse juhtimisele tööstusharude printsiibil on väga tähtis, et ministriumid säilitaksid väljakujunenud tootmisalased sidemed mitmesuguste tööstusharude ettevõtete vahel ning hoolitseksid rohkem tootmise koordineerimise eest teiste ministriumide ettevõtetega majanduspiirkonna raames, et ametkondlikud barjäärid, mis nähtavasti teataval määral siiski ilmsiks tulevad, ei hakkaks segama oblastile või vabariigile ühiste rahvamajanduse arendamise probleemide lahendamist». Paljude teiste rahvasaadikute sõnavõttudest jäi kõlama hoolitsus selle eest, et ei oleks enam puudusi, mis esinesid endiste ministriumide tegevuses, eriti kitsast ametkondlikku lähenemist küsimuste lahendamisel, et säiliks viimastel aastatel

väljakujunenud ratsionaalsed majandusalased sidemed ja tootmise kooperaerimine.

Rahvasaadik K. M. Gerassimov, nagu teisedki rahvasaadikud, kõneles ülesannetest, mis on vajalikud planeerimise parandamiseks. «Tööstuse juhtimise edasine parandamine,» ütles sm. Gerassimov, «nõuab planeerimise parandamist, eriti tootmis- ja ehitusplaanide seostamist materiaal-tehnilise varustamisega. Planeerimise teadusliku taseme tõstmise üheks tähtsamaks tingimuseks on tooraine ja materjalide kasutamise progressiivsete plaani-normatiivide väljatöötamine ja kasutamine . . .»

Rahvasaadikud pöörasid oma esinemistes tähelepanu asjaolule, et tööstuse juhtimise ümberkorraldamine ja laialdaste õiguste andmine ettevõtetele püstitavad tööstus-ettevõtete juhtide ja spetsialistide kvalifikatsiooni küsimuse uut moodi. «Tänapäeva tingimused nõuavad,» kõneles rahvasaadik A. J. Kotšinjan, «et tootmiskomandöridel ja spetsialistidel oleksid põhjalikud teadmised tööstuse ökonomika, töö teadusliku organiseerimise ja sotsialistlike ettevõtete juhtimise alal. Me peame samuti põhjalikult parandama majandusalast tööd ettevõtetes, planeerimisega tegelevates ja majanduslikes organisatsioonides, tõstma töökultuuri ja parandama töö organiseerimist juhtimis-aparaadis. Tuleb julgelt ja ulatuslikumalt juurutada juhtimistöö mehhaniseerimist ja automatiseerimist, säästa kõrge kvalifikatsiooniga spetsialiste ja ökonomiste arvutusalasest ja muust ebatootlikust tööst ning kasutada nende tööd ratsionaalselt ja efektiivselt.»

Rahvasaadik E. N. Alihhanov esitas kaalutluse selle kohta, et seoses tööstuse juhtimise uutele vormidele üleminekuga tuleb viivitamatult läbi mõelda tehniliste ja majandusalaste kaadrite ettevalmistamise ja täiendamise laialdane süsteem.

Need on iseloomult erinevad ettepanekud. Ka püstitatud küsimused on oma mastaapidelt erinevad. Kuid tervikuna annavad nad miljonite valijate kogemustel põhineva kollektiivse kogemuse ja paljude rahvasaadikute teadmiste sellise üldistuse, mis võimaldab välja töötada rahvahulkade vajadustele ning meie maa sotsiaalse progressi huvidele kõige suuremal määral vastavad otsused.

NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkudele on iseloomulik rahvasaadikute suur aktiivsus päevakorra küsimuste arutamisel. Suurt tähtsust omab asjaolu, et NSV Liidu

Ülemnõukogu Presiidium, kindlaks määranud NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgu, teatab varakult rahvasaadikutele, missugused küsimused tulevad seal arutamisele. Tundes hästi olukorda kohtadel, oma valimisringkondades, ning arvestades valijate arvamusi, teevad rahvasaadikud oma esinemistes istungjärgudel konkreetseid ettepanekuid arutlusel olevates küsimustes, kohalike ning keskasutuste ja -organisatsioonide tööd puudutavaid kriitilisi märkusi. Läbirääkimised lõpetatakse ainult rahvasaadikute endi otsusel.

NSV Liidu Ülemnõukogule läbivaatamiseks esitatavad seaduste, otsuste ja teiste aktide projektid ning alaliste komisjonide arvamused antakse varakult kätte kõigile rahvasaadikutele. Vajaduse korral saavad rahvasaadikud ka teatmematerjali arutlusele tulevates küsimustes. NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu kuuendal istungjärgul esitas valitsus seoses uute ministriumide ja riiklike komiteede moodustamisega Ülemnõukogule läbivaatamiseks ettepanekud NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe asetäitjate, ministrite ja riiklike komiteede esimeeste määramise kohta. Rahvasaadikutele esitati materjalid, mis iseloomustasid nimetatud ametikohtadele määratavate seltsimeeste eluteed ja tööalast tegevust.

Rahvasaadikute poolt istungjärgul tehtud ettepanekud ja märkused võetakse arvesse NSV Liidu Ülemnõukogu otsuste vastuvõtmisel. Rahvasaadikud määravad ise kindlaks, missugune on esitatud paranduste, ettepanekute ja märkuste realiseerimise kord. Mõnikord võidakse teha seaduseelnõu (või mõne muu akti) teksti tehtavate konkreetsete muudatuste ettevalmistamine ülesandeks spetsiaalselt sel eesmärgil moodustatavale komisjonile.

Pärast läbirääkimisi ning ettekandja ja kaasettekandjate lõppsõna võetakse vastu otsus. Vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni nõuetele toimub seaduseelnõude hääletamine kodades eraldi.

NSV Liidu Ülemnõukogu iga koosseisu esimese istungjärgu töös on mõned läbivaadatavate küsimuste ringi puutuvad erinevused. Need küsimused tuleb lahendada selleks, et tagada Ülemnõukogu töö normaalne kulgemine. Esimesel istungjärgul, nagu juba varem on mainitud, valitakse kodade esimehed ja nende asetäitjad.

Esimesel istungjärgul kuulatakse mõlemas kajas ära mandaatkomisjoni ettekanne NSV Liidu Ülemnõukogu

valimiste kokkuvõtetest ning valitud rahvasaadikute volituste kontrollimise tulemustest. Mandaatkomisjoni ettekande põhjal võtab kumbki koda vastu otsuse.

Ülemnõukogu uue koosseisu esimesel istungjärgul lülitatakse kummagi koja päevakorda küsimused mandaatkomisjoni valimisest ja teiste alaliste komisjonide moodustamisest. See muidugi ei tähenda, et järgnevatel istungjärgudel ei või vastu võtta otsust koja esimehe või tema asetäitjate ümbervalimise kohta, samuti uue, alalise komisjoni moodustamise kohta. Näiteks moodustati NSV Liidu Ülemnõukogu neljanda koosseisu kuuendal istungjärgul (1957. aasta veebruaris) Rahvuste Nõukogu poolt majanduskomisjon.

Otsuse ühe või teise alalise komisjoni moodustamise kohta võtab nõukogu tavaliselt vastu grupi rahvasaadikute ettepaneku põhjal. Sellises korras tehakse ka ettepanekud alaliste komisjonide arvulise ja isikulise koosseisu kohta. Nii esitati NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu esimesel istungjärgul Liidunõukogus ettepanek eelarvekomisjoni moodustamise ja koosseisu kohta grupi Ukraina NSV, Kasahhi NSV ja Läti NSV rahvasaadikute nimel, Rahvuste Nõukogus — grupi VNFSV, Aserbaidžaani NSV ja Armeenia NSV rahvasaadikute nimel.

NSV Liidu Konstitutsiooni kohaselt valitakse NSV Liidu Ülemnõukogu iga koosseisu esimesel istungjärgul mõlema koja ühisel istungil NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium ja moodustatakse NSV Liidu valitsus — NSV Liidu Ministrite Nõukogu.

Kodade organite valimisel, samuti NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi valimisel ning NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja teiste riigiorganite moodustamisel võib iga rahvasaadik öelda oma arvamuse kandidaatide kohta, esitada taanduse või üles seada uusi kandidaate. Hääletamise korra määravad kindlaks rahvasaadikud: hääletamisele võib panna iga kandidaadi eraldi, valitava organi koosseisu korraga või talitada kuidagi teisiti, nagu seda peavad vajalikuks rahvasaadikud.

Liidunõukogu koosseisu moodustamiseks ja muutmiseks võetakse arvesse kodade alaliste komisjonide koosseisu ja liikide liiduvabariikide, samuti autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvavabariikide esindajate

2. NSV Liidu Ülemnõukogu tähtsamad abiorganid

NSV Liidu Ülemnõukogu poolt lahendatavate ülesannete mitmekesisusest on tingitud vajadus moodustada tema koosseisus kodade alalised komisjonid. Küsimuse, milliseid komisjone tuleb luua, lahendab iga koda iseisvalt — olenevalt tema töö praktilistest vajadustest. Liidunõukogus moodustatakse tavaliselt seaduseelnõude komisjon, eelarvekomisjon, välisasjade komisjon ja mandaatkomisjon, Rahvuste Nõukogus aga peale nende veel majanduskomisjon.

Alalised komisjonid on kodade alaliselt tegutsevad abiorganid. Alaliste komisjonide ülesandeks on valitsuse ning teiste riigiorganite ja ühiskondlike organisatsioonide, samuti rahvasaadikute poolt Ülemnõukogule läbivaatamiseks esitatud seaduseelnõude kohta arvamuste ja paranduste ettevalmistamine. Peale selle on komisjonide ülesandeks seaduseelnõude väljatöötamine oma initsiatiivil, nõukogu või NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ülesandel. Kõigil kodade alalistel komisjonidel on NSV Liidu Ülemnõukogus õigus seadusandlikuks initsiatiiviks — nende ettepanekud ja märkused vaadatakse kohustuslikus korras läbi vastavas kojas.

NSV Liidu Ülemnõukogu, teostades kõrgeimat kontrolli täidesaatvate organite üle, tegutseb ka Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu vastavate alaliste komisjonide kaudu.

Tavaliselt valitakse alalised komisjonid kodade iga koosseisu esimestel istungjärgudel ja nad tegutsevad koja volituste kogu tähtaja, s. o. nelja aasta jooksul. Komisjonid valitakse vastava koja rahvasaadikute hulgast. Komisjoni koosseisu määrab kindlaks koda ise.

NSV Liidu Ülemnõukogu osatähtsuse suurenemine meie riigi elus tõi endaga kaasa kodade alaliste komisjonide tegevuse aktiveerimise. See protsess peegeldub ka komisjonide arvulise koosseisu suurenemises. Rahvasaadikute arv alaliste komisjonide koosseisus on suurenenud järgmiselt.

ingjärgul, nagu juba varem on mainitud, valitakse kodade esimehed ja nende aseesimehed.

Esimesel istungjärgul kuulatakse mõlemas kojas 3ra mandaatkomisjoni ettekanne NSV Liidu Ülemnõukogu

Komisjoni nimetus	I koos- seis		II koos- seis		III koos- seis		IV koos- seis		V koos- seis		VI koos- seis	
	1937— 1946		1946— 1950		1950— 1954		1954— 1958		1958— 1962		valitud 1962	
	Liidunõukogu	Rahvuste Nõukogu	Liidunõukogu	Rahvuste Nõukogu	Liidunõukogu	Rahvuste Nõukogu	Liidunõukogu	Rahvuste Nõukogu	Liidunõukogu	Rahvuste Nõukogu	Liidunõukogu	Rahvuste Nõukogu
Mandaatkomisjon	11	11	15	15	17	17	17	17	21	21	21	21
Seaduseelnõude komis- jon	10	10	19	19	19	19	19	19	31	31	31	31
Eelarvekomisjon	13	13	27	27	27	27	26	26	39	39	39	39
Välisasjade komisjon	11	10	11	11	11	11	11	11	23	23	23	23
Rahvuste Nõukogu ma- janduskomisjon	—	—	—	—	—	—	—	31	—	31	—	31

Käesoleval ajal on NSV Liidu Ülemnõukogu kodade alalistes komisjonides 30 naist; komisjonide liikmete hulgas on partei ja nõukogude asutuste juhtivaid töötajaid, suurte ettevõtete direktoreid, kolhooside esimehi ja tavalisi kolhoosnikuid, töölisi-masinaehitajaid, kaevureid, naftatootjaid, terasesulatajaid, kangruid, ametiühingu- ja komсомolitegelasi, kirjanikke, teadlasi; komisjonide koosseisus on venelasi, ukrainlasi, valgevenelasi, usbekke, kasahhe, grusiinlasi, aserbaidžaanlasi, leedulasi, moldaavlasi, lätlasi, kirgiise, tadžikke, armeenlasi, turkmeene, eestlasi, baškiire, burjaate, dargiine, kumõkke, kabardiine, kalmõkke, karjalasi, komisid, marisid, osseete, tatarlasi, udmurte, tšetšene, tšuvasse, jakuute, adõgeelasi, juute, tšerkesse, tuvalasi, abhaaslasi, karakalpakke, tšuktše, neenetseid.

Niisiis kuuluvad kodade alaliste komisjonide koosseisu kõikide liiduvabariikide, samuti autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade esindajad.

Sellela on tagatud, et komisjonides võtavad rahvamajandusplaanide, eelarve ja seaduseelnõude väljatöötamisest ja arutamisest osa rahvasaadikud, kes hästi tunnevad liiduvabariikide ja autonoomiate rahvuslikke, kohalikke ja olus-likulisi iseärasusi. See võimaldab arvestada neid iseärasusi meie maa kõrgeima riigiorgani tegevuses.

Kodade alalised komisjonid annavad kogu oma tegevusest aru neid valinud kodadele ning on vastutavad viimaste ees. Kõigi komisjonide tegevust koordineerib NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium.

Alalise komisjoni kutsub istungiks kokku komisjoni esimees vastavalt vajadusele. Istung on õiguspädev, kui sellest võtab osa vähemalt kaks kolmandikku komisjoni liikmetest. Kõik küsimused otsustatakse hääletamise teel lihthälteenamusega. Komisjoni liikmetel, kes pole nõus enamuse otsusega, on õigus koja istungil või Ülemnõukogu mõlema koja ühisel istungil sõna võtta oma ettepaneku kaitseks.

Seaduseelnõude ja arvamuste ettevalmistamisel, samuti kontrollifunktsioonide täitmisel või teiste küsimuste läbi vaatamisel on alalistel komisjonidel õigus ära kuulata ministreid ning NSV Liidu valitsuse ja vabariikide valitsuste teisi esindajaid, üleliiduliste ja vabariiklike keskasutuste juhte, samuti nõuda kõikidelt organitelt ja ametiisikutelt komisjonis läbivaatamisele tulevaid küsimusi puudutavate vajalike materjalide esitamist.

Vajaduse korral kasutavad alalised komisjonid konsultantidena teaduslikke töötajaid ja spetsialiste riigi juhtimise ühelt või teiselt alalt. Komisjoni istungitest võtavad osa nõuandva hääleõigusega NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud, kes pole komisjoni liikmed, samuti kutsutakse istungile üldsuse ja ajakirjanduse esindajaid.

Seaduseelnõude komisjonid

Liidunõukogu seaduseelnõude komisjoni tegevus toimub vastavalt Liidunõukogu poolt 1947. a. veebruaris kinnitatud «Seaduseelnõude komisjoni põhimäärusele». Analoogilise põhimääruse kinnitas 1947. aasta veebruaris ka Rahvuste Nõukogu oma seaduseelnõude komisjoni jaoks.

Komisjoni ülesandeks on seaduseelnõude väljatöötamine, samuti teiste organite poolt NSV Liidu Ülemnõu-

kogule esitatud seaduseelnõude eelnev läbivaatamine ja arvamuste ettevalmistamine. Komisjonid esitavad reegli kohaselt kodadele kokkuvõtted kõigi seaduseelnõude kohta, välja arvatud need, mis kuuluvad teiste alaliste komisjonide kompetentsi. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ülesandel või oma initsiatiivil valmistavad komisjonid ette ka projekte seadlustele, mis teevad muudatusi kehtivas seadusandluses.

Seaduseelnõude komisjonide töö toimub kollegiaalsuse, avalikkuse ning laiade rahvahulkade kaasatõmbamise põhimõttel. Kõik komisjoni liikmed võtavad aktiivselt osa läbivaatamisele kuuluvate küsimuste arutamisest.

Seaduseelnõusid, mis kuuluvad ettevalmistamisele või läbivaatamisele komisjonides, töötatakse välja hoolikalt, neid kontrollitakse ja parandatakse spetsiaalsetes alamkomisjonides. Alamkomisjoni koosseisu (umbes 25—50 inimest, olenevalt küsimuse iseloomust) kinnitavad komisjonid. Reegli kohaselt lülitatakse alamkomisjoni peale Ülemnõukogu saadikute partei-, ametiühingu- ja teiste ühiskondlike organisatsioonide esindajaid, teadlasi, spetsialiste, asjasthuvitatud ministeeriumide ja keskasutuste esindajaid. Nii kuulub «NSV Liidu veemajanduse seadusandluse aluste» väljatöötamise alamkomisjoni seitse NSV Liidu Ülemnõukogu saadikut, kes esindavad erinevaid vabariike, samuti NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee, ÜAÜKN-i, NSV Liidu Maaparanduse ja Veemajanduse Ministeriumi, NSV Liidu Energeetika ja Elektrifitseerimise Ministeriumi, NSV Liidu Kalamajanduse Ministeriumi, NSV Liidu Tervishoiu Ministeriumi, NSV Liidu Merelaevanduse Ministeriumi, NSV Liidu Teaduste Akadeemia, V. I. Lenini nimelise Üleliidulise Põllumajandusteaduste Akadeemia, Moskva Riikliku Ülikooli, Üleliidulise Hüdrotehnika ja Melioratsiooni Teadusliku Uurimise Instituudi ning teiste organisatsioonide ja ametkondade esindajad. Niisugused alamkomisjonid moodustavad tavaliselt mõlema koja komisjonid koos. Kuid mõlemal komisjonil on õigus luua niisuguseid alamkomisjone ka omaette.

Komisjonidele arvamuse saamiseks esitatud seaduseelnõud ja alamkomisjonide ettepanekud niisuguste projektide kohta, samuti seaduste ja seadluste uuesti väljatöötamisele kuuluvad projektid ning materjalid nende juurde saadetakse komisjoni kõigile liikmetele kohtadele kätte. Iga komisjoniliige tõmbab seaduseelnõu läbivaatamisele

kaasa vabariiklike ja kohalike nõukogude saadikuid, vastava rahvamajandusharu ja kultuuriala spetsialiste, avalikkuse esindajaid ja teadlasi. Koos nendega õpib komisjoni liige seaduse projekti tundma, analüüsib selle sisu, võttes arvesse antud vabariigi, geograafilise vööndi jne. iseärasusi. See meetod tagab komisjoni igale liikmele võimaluse projekti kallal tehtava töö käigus koguda ja üldistada kohalikke kogemusi, valimisringkonna elanike vajadusi, kõike seda uut ja progressiivset, mis sünnib kommunistliku ülesehitustöö käigus kohtadel ning vajab kinnistamist seadusandlusega.

Seaduseelnõud, mis puudutavad teiste alaliste komisjonide tegevussfääri, suunatakse viimastele arvamuse saamiseks. Nii pärisid seaduseelnõude komisjonid, ette valmistades seaduse «NSV Liidu ja liiduvabariikide eelarveõiguste kohta» projekti, viimase kohta arvamust kodade eelarvekomisjonidelt.

Tähtsaks momendiks komisjonide töös on seaduseelnõu suunamine arvamuse saamiseks liiduvabariikidesse. Selleks et võimalikult täielikult peegeldada ettevalmistatavates projektides liiduvabariikide praktilisi kogemusi, pärivad seaduseelnõude komisjonid tähtsamate projektide kohta arvamust liiduvabariikide ülemnõukogude presiidiumidelt, alalistelt komisjonidelt ja teistelt vabariiklikelt organitelt. Sel eesmärgil sõidavad komisjonide liikmed ja spetsialistid alamkomisjonide koosseisust vabariikidesse tutvuma kehtiva seadusandluse rakendamise kogemustega, organiseerima seaduseelnõude arutelusid vabariiklikes ja kohalikes organites, ettevõtetes ja ühiskondlikes organisatsioonides. Kompetentsete hinnangute saamiseks ja teaduse saavutuste peegeldamiseks projektides suunatakse seaduseelnõud teadusliku uurimise asutustesse. Nii saadeti tsiviilseadusandluse aluste ja tsiviilkohtumenetluse aluste projektid hinnangu saamiseks enam kui 30 ülikooli õigusteaduskonnale ning Moskva ja liiduvabariikide instituutidele.

Seaduseelnõude väljatöötamisel tuginevad komisjonid ka üksikute kodanike arvamusele ning nende ettepanekutele ja märkustele. Näiteks riiklike pensionide seaduse projekti ettevalmistamisel vaatasid komisjonid läbi üle 12 tuhande töötaja kirja, mis sisaldasid ettepanekuid projekti muutmise või täiendamise kohta. Paljud neist ettepanekutest leidsid rakendamist nimetatud seaduses. Tuhandeid kirju on komisjonid läbi vaadanud seoses tsiviil-

seadusandluse aluste, tsiviilkohtumenetluse, abielu ja perekonna seadusandluse aluste ning teiste seaduseelnõude projektide ettevalmistamisega.

Kuid kodanike kõige laialdasem osavõtt komisjonide poolt ettevalmistatavate seaduseelnõude arutelust tagatakse kõige olulisemate seaduseelnõude avaldamisega ajakirjanduses. Nii avaldasid seaduseelnõude komisjonid enne Ülemnõukogu istungjärgule esitamist tsiviilseadusandluse aluste, tsiviilkohtumenetluse aluste, kriminaalseadusandluse aluste jne. projektid.

Seaduseelnõude komisjonide tegevuse organiseerimise demokraatlikud meetodid ja vormid aitavad nõukogude seadusandlusel arvestada rahvahulkade kollektiivset kogemust, teaduse ja praktika saavutusi ning saavutada seda, et seadused võimalikult täpselt väljendaksid rahva tahet ja huvisid, õigesti reguleeriks majandusalast organiseerimistööd ning kultuurialast kasvatustööd, aitaksid kaasa kommunistliku ülesehitustöö ülesannete lahendamisele ning isiksuse igakülgsel õitsengule.

Märgatavalt on seaduseelnõude komisjonide töö avar-
dunud viimastel aastatel. Sel perioodil on komisjonid välja
töötanud tähtsate seaduste ja seadluste projekte, mis on
suunatud sotsialistliku demokraatia edasisele täiustamisele,
nõukogude inimeste aktiivse osavõtu tagamisele riigi juh-
timisest, liiduvabariikide õiguste laiendamisele, riigijuhti-
mise meetodite täiustamisele majanduse ja kultuuri ning
riigiaparaadi töö valdkonnas. Nii valmistasid komisjonid
ette ja esitasid NSV Liidu Ülemnõukogule seaduse «Oblas-
tite ja kraide administratiiv-territoriaalse korralduse küsi-
miste liiduvabariikidele lahendamiseks andmise kohta»
(1957. a.), seaduse «NSV Liidu ja liiduvabariikide eelarve-
õiguste kohta», seaduse «NSV Liidu Ülemnõukogu saadiku
ärakutsumise korra kohta» (1959. a.).

NSV Liidu Ülemnõukogu poolt on kinnitatud seadus-
eelnõude komisjonides väljatöötatud tähtsate üleliiduliste
seaduste projektid, mille eesmärgiks on nõukogude kohtu-
süsteemi, tsiviil- ja kriminaalseadusandluse ja kohtu-
korralduse ning sotsialistliku seaduslikkuse ja kodanike
õiguste kaitse edasine tugevdamine. Nende seaduste hul-
gas on niisugused, nagu seadus «Liiduvabariikide kohtu-
korralduse seadusandluse ning tsiviil-, kriminaal- ja prot-
sessikoodeksite vastuvõtmise andmisest liiduvabariikide
kompetentsi», «NSV Liidu Ülemkohtu põhimäärus»

(1957. a.); «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaal-seadusandluse alused», «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalkohtumenetluse alused», «NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusandluse alused» (1958. a.), «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviil-seadusandluse alused», «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilkohtumenetluse alused» (1961. a.) ja paljud teised.

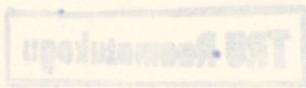
Ka käesoleval ajal tehakse seaduseelnõude komisjonides suurt tööd uute seaduste projektide ettevalmistamisel. Ettevalmistamisel on maakasutamise põhialuste, vee-majanduse seadusandluse aluste, maavarade kasutamise põhialuste, metsakasutuse põhialuste, abielu ja perekonna seadusandluse aluste, tervishoiu seadusandluse aluste ning parandusliku töö seadusandluse aluste jt. seaduste projektid.

Seaduseelnõude komisjonid valmistasid ette arvamused ning esinesid NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkudel kaasettekannetega mõnede üleliiduliste seaduste («Riiklikest pensionidest», «Kolhoosnike pensionide ja toetuste kohta») projektide kohta.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt 1964. aasta juulis NSV Liidu Ülemnõukogule esitatud seaduse «Kolhoosnike pensionide ja toetuste kohta» projekt anti Ülemnõukogu Presiidiumi poolt arvamuse saamiseks seaduseelnõude komisjonile. Komisjonid võtsid aktiivselt osa selle tähtsa, meie maa mastaabis püsivama ja ühtsema kolhoosnike pensionilise kindlustamise süsteemi kehtestamisele suunatud seaduse väljatöötamisest.

Vaadanud läbi selle seaduse projekti, esitasid komisjonid projekti kohta olulisi täiendusi ja parandusi, mis kanti ette Ülemnõukogu istungjärkul. Nende ettepanekute hulgas on parandus kolhoosniku perekonnaliikmete ringi laiendamisest, kellel on õigus saada pensioni toitja kaotuse puhul; ettepanek suurendada pensioni 20 protsendi võrra, kui toitja invaliidistumine või surm järgnes tööõnnetuse või kutsehaiguse tagajärjel, ja mõned teised parandused. Ülemnõukogu võttis komisjonide ettepanekud vastu ning nad on fikseeritud seaduses.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ülesandel valmistavad seaduseelnõude komisjonid ette oma arvamused normatiivse iseloomuga seadluste projektide kohta. Nii esitas NSV Liidu valitsus 1964. aasta detsembris NSV

Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile seadluse «Ametiisikute administratiivvastutusest elektri- ja soojusenergia pillava kulutamise eest» projekti. Presiidium andis selle projekti arvamuse saamiseks komisjonile.

Silmas pidades meie maa kütuse- ja energiaressursside ökonoomse kasutamise organiseerimise rahvamajanduslikku tähtsust, samuti asjaolu, et paljudes ettevõtetes ja organisatsioonides esineb normide rikkumist ning elektri- ja soojusenergia ebaratsionaalset kasutamist, astusid komisjonid välja elektri- ja soojusenergia raiskamises süüdi olevate ametiisikute administratiivvastutuse kehtestamise eest. Ühtlasi esitasid komisjonid projekti kohta mitmeid parandusi. Muuhulgas tegid komisjonid ettepaneku seaduslikkuse tagamise ja kodanike õiguste kaitsmise eesmärgil kindlaks teha trahvimisele kuuluvate üleastumiste loetelu, samuti kindlaks määrata ametiisikud, kes kannavad vastutust niisuguste seaduserikkumiste eest.

Omistades suurt tähtsust profülaktilisele tööle tõsiste administratiivsete üleastumiste ärahoidmisel, tegid komisjonid ettepaneku esitatavas seadluse projektis ette näha võimalus kasutada energia raiskamises süüdi olevate isikute suhtes mitte ainult trahvi, vaid ka hoiatust — sel juhul kui üleastumise iseloom ja tekitatud kahju ei nõua trahvimist.

Seadluse projektis oli tehtud ettepanek anda Riikliku Energiajärelevalve organitele õigus määrata trahve, pöördumata kohalike nõukogude täitevkomiteede juures olevate administratiivkomisjonide poole. Energia raiskamisse puutuvate asjade objektiivsema läbivaatamise ning administratiivsete mõjutamisvahendite kasvatusliku tähtsuse suurendamise eesmärgil tegid komisjonid ettepaneku kindlaks määrata seadluses, et elektri- ja soojusenergia raiskamise eest määravad trahve kohalike nõukogude juures asuvad administratiivkomisjonid Riikliku Energiajärelevalve poolt selleks volitatud ametiisikute esildiste põhjal.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium, läbi vaadanud seaduseelnõude komisjonide arvamuse, nõustus viimaste poolt tehtud parandustega ning andis seadluse välja komisjonide redaktsioonis.

Olemasoleva praktika kohaselt vaatavad seaduseelnõude komisjonid üksikutel juhtudel läbi küsimusi, mis on seotud liiduvabariikide seaduste väljaandmisega. Nii val-

mistasid seaduseelnõude komisjonid 1960. aastal seoses liiduvabariikidest saabunud palvetega ette materjalid liiduvabariikide kriminaalkoodeksite ettevalmistamise koordineerimiseks. Selle töö eesmärgiks oli karistuste ühtse määra kehtestamine mõnede ohtlike kuritegude (riigi või ühiskonna vara riisumine, tahtlik tapmine raskendavail asjaoludel ja mõned teised) eest. Küsimuse tundmaõppimisele tõmmati kaasa NSV Liidu Ülemkohtu, NSV Liidu Prokuratuuri, teiste asjast huvitatud keskasutuste ja ministeeriumide ning teadusliku uurimise asutuste esindajad, tuntud teadlased ja spetsialistid. See töö viidi lõpule komisjonides liiduvabariikide seadusandlike organite esindajate nõupidamise läbiviimisega ning arutlusel olevates küsimustes ühtse arvamuse väljatöötamisega. Kooskõlastatud ettepanekud kajastusid komisjonide soovitustes, mis saadeti vabariiklikele seadusandlikele organitele läbivaatamiseks.

NSV Liidu Ülemnõukogu kodade alaliste komisjonide ülesandeks on ka kontrolli teostamine selle üle, kuidas ministeeriumid, komiteed ja teised täidesaatvad organid täidavad seadusi. Nende ülesannete hulka kuulub samuti Ülemnõukogu teiste otsuste elluviimisele aktiivne kaasaaitamine. Komisjonid kuulavad vastavate keskasutuste juhtijate ettekandeid, arutavad puudusi nende tegevuses ning kavandavad teid nende puuduste kõrvaldamiseks.

1963. aasta detsembris vaatasid seaduseelnõude komisjonid läbi meie maal riikliku maa-arvestuse organisatsiooni ja kõlvikute kasutamist reguleeriva seadusandluse täitmise küsimuse. Selle küsimuse läbivaatamisele komisjonide istungil eelnes ettevalmistav töö spetsiaalselt moodustatud alamkomisjonis ja kohtadel. Rühm saadikuid ja spetsialiste tutvus mitmetes oblastites ja kraides, sovhoosides ja kolhoosides ning kohalike nõukogude täitevkomiteedes maa-arvestuse ja maa ratsionaalse kasutamise organisatsiooniga, töö korraldusega pinnase parandamisel, võitluses erosiooniga ja teiste pinnases toimuvate kahjulike protsessidega. Küsimuse ettevalmistamisest võtsid osa Põllumajanduse Ökonoomika Instituut, Dokutšajevi-nimeline Pinnaseinstituut ja teised asutused, üksikud teadlased ja spetsialistid.

Komisjonid kuulasid selles küsimuses ära alamkomisjoni ettekande, samuti NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee,

Ukraina NSV ja Kirgiisi NSV vastavate ministeeriumide ning Stavropoli krai ja Saraatovi oblasti tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteede esindajate informatsiooni.

Nentinud kõlvikute kasutamise ja maa-arvestuse organisatsiooni mõningat paranemist, juhtisid komisjonid samal ajal tähelepanu sel alal esinevatele olulistele puudustele: mitmetes oblastites on maha jäädud töödega pinnasekaartide koostamisel, mis on raskendanud intensiivse põllumajandusliku tootmise organiseerimist, majandite spetsialiseerimist ning mineraal- ja teiste väetiste efektiivset kasutamist; mitteküllaldaselt on õpitud tundma kõlvikute majanduslikku efektiivsust ning aeglaselt on toimunud maakadastril (maa koguse ja kvaliteedi arvestuse ning maa majandusliku hinnangu) kehtestamise ettevalmistustööd; meie maa mõnedes rajoonides on levinud vee- ja tuuleerosioon, mille tõttu mõnel aastal väheneb nendes rajoonides põllumajanduskultuuride tootmine, samuti väheneb põllupind.

Nimetatud küsimuste laialdane arutamine komisjonide istungil, millest võtsid osa NSV Liidu ja liiduvabariikide ministeeriumide ja keskasutuste juhtijad, põllumajanduse spetsialistid, ökonomistid ja juristid, samuti kohtadel läbi viidud kontrolli materjalid võimaldasid komisjonidel ette valmistada põhjaliku märgukirja ettepanekutega kõlvikute kasutamise ja maa-arvestuse parandamise kohta. Märgukiri saadeti valitsusele. Seoses komisjoni ettepanekutega tehti vastavatele organitele ülesandeks rakendada meie maal kõlvikute ratsionaalsele ja säästlikule kasutamisele suunatud abinõude süsteem.

Täidesaatvate organite üle kontrolli teostamise korras vaatasid seaduseelnõude komisjonid läbi ka teisi küsimusi, näiteks: üldise kohustusliku seitsmeklassilise hariduse kohta käiva seaduse täitmise käigust Vene NFSV-s, Aserbaidžaaani NSV-s ja Kirgiisi NSV-s.

Komisjonide ettepanekud selles küsimuses vaatas läbi NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium, nende ettepanekute alusel võeti vastu konkreetsed otsused, muuhulgas õpilaste tasuta sõidu kehtestamisest raudteel ja kohalikul transportil.

1965. aastal õppisid komisjonid tundma seaduse «Kolhoosnikute pensionide ja toetuste kohta» täitmise käiku. Seoses sellega kontrollisid komisjonide liikmed mitmetes vabariikides ja oblastites kolhoosnikute sotsiaalkindlustuse

olukorda, detsembrikuus aga kuulasid mõlema koja komisjonide ühisel istungil ära Vene NFSV, Aserbaidžaaani NSV ja Turkmeeni NSV sotsiaalkindlustuse ministrite ettekanded selles küsimuses.

Eelarvekomisjonid

NSV Liidu Ülemnõukogu Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu valivad alalised eelarvekomisjonid. Neisse kuulub saadikuid kõigist liiduvabariikidest ja enamikust autonoomsetest vabariikidest. Komisjonide liikmete hulgas on eesrindlikke töölisi ja kolhoosnikuid, tööstusettevõtete ja sovhooside direktoreid, vabariiklike ja kohalike partei- ja nõukogude organite juhtivaid töötajaid, haridus- ja tervishoiutöötajaid ning teadlasi. Komisjonid toetuvad samuti paljude teiste töötajate teadmistele ja kogemustele, nad peavad nõu spetsialistidega, koos viimastega analüüsivad esitatud materjale, kontrollivad arvestusi ja vaatavad läbi kohtadelt saabunud ettepanekuid.

Komisjonide ülesandeks on NSV Liidu Ülemnõukogule kinnitamiseks esitatavate NSV Liidu riigieelarve ning eelarve- ja finantsküsimustes koostatud seaduseelnõude läbi vaatamine.

Meie maa eelarve koostatakse rahvamajanduse arendamise plaani alusel, seepärast vaatavad eelarvekomisjonid üheaegselt riigieelarve projektiga läbi ka NSV Liidu rahvamajanduse arendamise aastaplaanid.

Eelarvekomisjonid vaatavad läbi ka NSV Liidu valituse iga-aastased aruanded NSV Liidu riigieelarve täitmise kohta, teostades seega kontrolli eelarveliste vahendite laekumise ja kasutamise ning eelarve- ja finantsdistsipliinist kinnipidamise üle.

Seoses NLKP uue programmiga on eelarvekomisjonide nagu teistegi NSV Liidu Ülemnõukogu alaliste komisjonide ülesandeks süstemaatiliselt kontrollida ministriurumide ja keskasutuste tegevust ning aktiivselt kaasa aidata NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud otsuste täitmisele.

Igal aastal kutsutakse komisjonid kokku NSV Liidu eelseisva aasta rahvamajandusplaani ja riigieelarve projektide ning möödunud aasta eelarve täitmise aruande läbi vaatamiseks. Komisjonide töö algab tavaliselt kuu-pool-

teist enne NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärku. Traditsiooni kohaselt kuuluvad Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu eelarvekomisjonid ning Rahvuste Nõukogu majanduskomisjon ühisel istungil ära NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee esimehe ettekande NSV Liidu rahvamajanduse arendamise riikliku plaani projektist eelseisva aasta kohta ning NSV Liidu rahandusministri ettekande NSV Liidu eelseisva aasta riigieelarve projektist ja möödunud aasta eelarve täitmisest. Valitsuse ülesandel annavad ettekandjad üksikasjaliku iseloomustuse ja põhjenduse NSV Liidu Ülemnõukogule kinnitamiseks esitatud plaani ja eelarve projektidele.

Rahvamajandusplaani ja riigieelarve projektide, samuti eelarve täitmise aruande üksikasjalik läbivaatamine toimub igas komisjonis eraldi. Plaani ja eelarve ning eelarve täitmise aruande üksikute osade põhjalikuma tundmaõppimise eesmärgil moodustavad eelarvekomisjonid oma koosseisust alaliselt tegutsevad alamkomisjonid. 1965. aasta plaani ja eelarve läbivaatamisel töötas igas eelarvekomisjonis aktiivselt kolmteist alamkomisjoni, sealhulgas: rahvamajandusplaani põhi- (koond-) näitajate alal; riigieelarve tulude alal; rasketööstuse alal; rahvatarbekaupu tootva tööstuse ja kaubanduse alal; põllumajanduse ja varumise alal; transpordi ja side alal; ehituse alal; hariduse, kultuuri, tervishoiu, sotsiaalkindlustuse ja riigijuhtimisorganite ülalpidamiskulude alal; eelarve täitmise aruande läbivaatamise alal. Samuti tegutses veel kolm alamkomisjoni liiduvabariikide gruppide plaanide ja eelarvete projektide läbivaatamise alal.

Alamkomisjonide töösse lülitatakse konsultante — spetsialiste rahvamajanduse üksikutel aladel ning eelarve- ja finantsküsimustes — NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee, NSV Liidu Riikliku Ehituskomitee, NSV Liidu Rahandusministeriumi, NSV Liidu Statistika Keskvalitsuse, NSV Liidu Riigipanga ja NSV Liidu Ehituspanga töötajaid. Komisjonide ja nende alamkomisjonide tööst võtab igal aastal ühiskondlikel alustel osa üle 200 spetsialisti-konsultandi.

Alamkomisjoni töö toimub varem koostatud plaani järgi ning kestab kaks-kolm nädalat. Iga alamkomisjon kuulab tema poolt läbivaadatavates küsimustes ära NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee, NSV Liidu Rahandusministeriumi ning teiste ministeriumide ja keskasutuste esindajate,

samuti liiduvabariikide ministrite nõukogude esindajate ettekandeid, saab ja analüüsib vastavaid aruande- ja statistilisi materjale, kontrollib üksikute plaaniosade ning eelarve tulude ja kulude arvestuste põhjendatust ja õigsust. Paljudel juhtudel kutsuvad alamkomisjonid oma istungitele tööstusettevõtete, ehitusorganisatsioonide, hariduse ja tervishoiuasutuste, teaduslike ning projekteerimis- ja konstrueerimisorganisatsioonide juhtijaid, kuulavad ära nende ettekandeid, saavad nendelt alamkomisjone huvitavate küsimuste kohta materjale ja selgitusi.

Kui eelarvekomisjonid alustavad tööd rahvamajandusplaani ja riigieelarve projektide läbivaatamisel, teatatakse sellest ajakirjanduses, mis võimaldab töötajatel teha plaani ja eelarve projektide kohta mitmesuguseid ettepanekuid. Neid ettepanekuid saabub rahvamajanduse, kultuuri, teaduse ja kunsti mitmesuguste valdkondade töötajatelt, samuti ettevõtete ja organisatsioonide juhtijatelt. Saabuvad ettepanekud puudutavad peamiselt tootmisprotsesside ratsionaliseerimist, üksikute rahvamajandusharude ökonomikat, riigiaparaadi täiustamist ja rahaliste vahendite kulutamises liialduste kõrvaldamist. Eelarvekomisjon võtab töötajate ettepanekuid arvesse üksikute küsimuste läbivaatamisel vastavates alamkomisjonides, paljudel juhtudel aga saadetakse nad edasi läbivaatamiseks ja abinõude rakendamiseks ministeeriumidele ja keskasutustele, kusjuures kehtestatakse vajalik kontroll nende ettepanekute läbivaatamise tulemuste üle.

Alamkomisjonide järeldused ja ettepanekud vaadatakse läbi eelarvekomisjonide plenaaristungitel, kuhu kutsutakse NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee, NSV Liidu Rahandusministeeriumi, samuti teiste üleliiduliste ministeeriumide ja keskasutuste juhtijad, liiduvabariikide plaanide ja eelarvete läbivaatamisest võtavad aga osa liiduvabariikide ministrite nõukogude ametlikult volitatud esindajad.

Eelarvekomisjonid vaatavad läbi ka liiduvabariikide ministrite nõukogude, NSV Liidu ministeeriumide ja keskasutuste ettepanekud ja taotlused rahvamajandusplaani üksikute näitajate (ülesannete) muutmiseks, üksikute vabariikide, ministeeriumide ja keskasutuste osas plaani ja eelarve projektides ettenähtud kulude suurendamiseks või tulude vähendamiseks.

Pärast kõigi materjalide läbivaatamist esitavad eelarvekomisjonid — kumbki omaette — NSV Liidu Ülem-

nõukogu vastavale kojale oma arvamuse rahvamajandusplaani projekti, riigieelarve projekti ja eelarve täitmise aruande kohta. Arvamused antakse NSV Liidu Ülemnõukogu saadikutele varakult kätte, et nad saaksid õigeaegselt valmistuda nende küsimuste arutamiseks NSV Liidu Ülemnõukogus.

Eelarvekomisjonide arvamused sisaldavad plaani ja eelarve projektide, samuti eelarve täitmise aruande üldist hinnangut; neis tehakse ettepanekuid paranduste kohta, mida komisjonid peavad otstarbekohaseks sisse viia plaani ja eelarvesse; neis tuuakse ära kriitilised märkused ministriumide, keskasutuste, riiklike komiteede, plaani- ja finantsorganite töö kohta ning antakse soovitusi komisjonide poolt märgitud puuduste kõrvaldamiseks viimaste tegevuses.

Rahvamajandusplaani ja riigieelarve läbivaatamisel NSV Liidu Ülemnõukogus esinevad eelarvekomisjonid kaasettekannetega nendes küsimustes vastavate kodade istungitel.

Peale selle saadavad eelarvekomisjonid NSV Liidu ministriumidele ja keskasutustele ning liiduvabariikide ministrite nõukogudele väljavõtteid komisjonide otsustest ja alamkomisjonide ettekannetest üksikutes küsimustes, mis ei kajastunud komisjonide arvamustes ja kaasettekannetes NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul.

Eelarvekomisjonid teevad igal aastal ettepanekuid paranduste kohta rahvamajandusplaanis ja riigieelarves, mis on esitatud kinnitamiseks NSV Liidu Ülemnõukogule. 1963., 1964., 1965. ja 1966. a. plaani ja eelarve läbivaatamisel suurendas NSV Liidu Ülemnõukogu kuues koosseis eelarvekomisjonide ettepanekute põhjal eelarve tulusid 480,7 miljoni rubla võrra. See täiendav summa suunati komisjonide ettepanekul liiduvabariikide eelarvete assigneeringute suurendamiseks, mis olid ette nähtud sotsiaalkultuuriliste asutuste hoonete kapitaalremondiks, linnade ja rajoonikeskuste heakorrastamiseks, elanikkonna elukondliku teenindamise parandamiseks ja teisteks üritusteks. Samuti võeti vastu komisjonide ettepanekud mitmete rahvatarbekaupade tootmise ja realiseerimise suurendamiseks, mis võimaldas nimetatud aastatel jaekaubakäibe plaani kaubaga kindlustatust suurendada 724,7 miljoni rubla võrra.

Peale otseste paranduste plaanis ja eelarves teevad eelarvekomisjonid mitmeid tähtsaid ettepanekuid NSV Liidu ja liiduvabariikide rahvamajanduse arendamise üksikute küsimuste kohta, mille väljatöötamine ja elluviimine vajab pikemat aega, samuti täiendavate rahaliste ja materiaalsete ressursside leidmist.

Paljusid eelarvekomisjonide ettepanekuid, mis tehti 1965. aasta plaani ja eelarve kohta, viiakse juba ellu: mõnedes küsimustes töötavad NSV Liidu Riiklik Plaanikomitee, NSV Liidu ministriumid ja keskasutused välja abinõusid, mis esitatakse valitsusele läbivaatamiseks, mitmeid ettepanekuid arvestavad plaaniorganid väljatöötamisel olevas NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta perspektiivplaanis aastateks 1966—1970.

Nii näiteks pööras Liidunõukogu eelarvekomisjon 1965. aasta plaani ja eelarve läbivaatamisel tõsist tähelepanu rahvamajanduse ning eriti kommunaal- ja elukondlike ettevõtete varustamisele kütusega.

Tutvumine selle küsimusega näitas, et teatavatele raskustele vaatamata rahvamajanduse varustamisel kütusega ei täideta aastast aastasse sisetööstuse võimsuste käikuandmise plaani. Sellele tööstusharule ei eraldatud küllaldaselt kapitaalvahetusi ja kaasaegset tehnikat, sisetööstuse spetsialiseeritud ehitusorganisatsioonid olid eemaldunud ja asunud töid tegema teistes tööstusharudes.

Seoses sellega tegi eelarvekomisjon ettepaneku abinõude kohta söe tootmise võimsuste suurendamiseks, kaasaegse tehnika baasil sisetööstuse ettevõtete projekteerimise parandamiseks, käigus olevate kaevanduste tehniliseks rekonstrueerimiseks, söe, turba ja teiste kohalike kütuseliikide tootmise suurendamiseks.

Vastavalt eelarvekomisjoni ettepanekutele määrati 1965. aastaks kindlaks täiendav ülesanne söe ja gaasi tootmisel. Võeti tarvitusele abinõud kütuse tootmise täiendavate ülesannete täitmiseks ning ettevõtete varustamiseks vajaliku sisseseade ja materjalidega. Töötati välja ettepanekud sisetööstuse töötajate materiaalseks stimuleerimiseks söe tootmise täiendava ülesande täitmise eest.

Seoses kodade eelarvekomisjonide, Rahvuste Nõukogu majanduskomisjoni ja NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute ettepanekute ja märkuste läbivaatamisega tehti NSV Liidu Riiklikule Plaanikomiteele koos liiduvabariikide ministrite nõukogude ning vastavate ministriumide ja riiklike

komiteedega ülesandeks rahvamajanduse arendamise plaani projekti väljatöötamisel aastaks 1966—1970 ette näha abinõud kütust tootvate tööstusharude kiirendatud arendamiseks, lähtudes vajadusest täielikult rahuldada rahvamajanduse ja elanikkonna nõudmised kütuse osas.

Olulisi abinõusid on rakendatud eelarvekomisjonide ettepanekute täitmiseks mõnede rahvatarbekaupade tootmise ja nende kvaliteedi parandamise täiendavate võimaluste leidmisel.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu võttis 13. märtsil 1965 vastu otsuse «Rahvatarbekaupade tootmise ja elanikkonnale müügi suurendamisest 1965. aastal», milles on kavandatud rahvatarbekaupade täiendav müük elanikkonnale 1,2 miljardi rubla eest. Ettevõtete huvi tõstmiseks rahvatarbekaupade tootmise suurendamisel, sortimendi laiendamisel ja kvaliteedi parandamisel on vastu võetud mitmeid NSV Liidu Ministrite Nõukogu otsuseid, mis muudavad kehtivat planeerimise ja töötajate materiaalse ergutamise korda.

Selleks et tõsta kergetööstuse ettevõtete vastutust väljalastavate esemete kvaliteedi ja realiseerimise eest, viidi alates 1965. aasta teisest kvartalist tekstiili-, õmblus- ja jalatsitööstuse ettevõtted Moskvast, Leningradist, Kiiemis, Odessast, Harkovist, Lvovist, Minskist, Vilniuses, Riias ja Tallinnas üle valmistoodete väljalaskmisele kaubandusorganisatsioonide tellimuste põhjal.

Viimasel ajal on eelarvekomisjonide tegevus tunduvalt aktiveerunud, on laienenud nende kontrollifunktsioonid. Kontrolli tugevnemine riigiorganite tegevuse üle väljendus selles, et komisjonid on rahvamajandusplaani ja riigieelarve projektide, samuti nende täitmise valmis aruannete läbivaatamise kõrval hakanud kogu aasta jooksul kontrollima ka plaani ja eelarve täitmise käiku. Sel eesmärgil kuulaskid eelarvekomisjonid 1964. aasta juulis toimunud ühisel istungil ära ja arutasid läbi küsimuse, kuidas täideti plaani ja riigieelarvet esimesel poolaastal. Nimetatud küsimuste arutamisel märkisid saadikud — eelarvekomisjonide liikmed —, et plaani ja eelarve eduka täitmise kõrval 1964. aastal kogu NSV Liidu ulatuses esineb mõnede riiklike komiteede, ministeeriumide, tööstusettevõtete ja ehitusorganisatsioonide töös olulisi puudusi: toodangu väljalaske suurendamiseks ja selle kvaliteedi tõstmiseks ei kasutata veel täielikult ära sisemisi reserve.

Läbivaatamisel olevate küsimuste arutamises võtsid osa NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee, riiklike komiteede, NSV Liidu ministriumide ja liiduvabariikide ministrite nõukogude esindajad. Komisjonid võtsid vastu otsuse, mis oli suunatud 1964. aasta rahvamajandusplaani ja riigieelarve täitmise tagamisele, esimesel poolaastal mõnede toodanguliikide väljalaskmisel üksikute ettevõtete poolt tekkinud võlgnevuse likvideerimisele, esimesel poolaastal käiku andmata jäänud ehitatavate objektide kiiremale ekspluatatsioonile ning tööstuses ja ehituses leiduvate reservide täielikumale kasutamisele.

Eelarvekomisjonide otsus saadeti NSV Liidu Ministrite Nõukogule. NSV Liidu Ministrite Nõukogu tegi NSV Liidu Riiklikule Plaanikomiteele, NSV Liidu Riiklikule Ehituskomiteele, riiklikele majandus- ja tootmisharude komiteedele, NSV Liidu ministriumidele ja keskasutustele, liiduvabariikide ministrite nõukogudele ülesandeks läbi vaadata eelarvekomisjonide soovitusel, võtta nende põhjal kasutusele vajalikud abinõud ning kanda tulemustest ette NSV Liidu Ministrite Nõukogule ja eelarvekomisjonidele.

Eelarvekomisjonide ettepanekud ja soovitusel, mis puudutasid üksikuid vabariike, ministriumide ja keskasutusi, vaadati läbi vabariikide ministrite nõukogude istungitel, ministriumide, komiteede või peavalitsuste kolleegiumidel, nende põhjal võeti vastu otsused, anti välja käskkirjad ja korraldused ning kehtestati kontroll viimaste elluviimise üle.

Liiduvabariikide ministrite nõukogudelt, NSV Liidu ministriumidelt ja keskasutustelt saabunud teated näitavad, et nimetatud küsimuste läbivaatamine eelarvekomisjonides kontrolli teostamise korras aitas kaasa NSV Liidu 1964. aasta rahvamajandusplaani ja riigieelarve edukale täitmisele.

Välisasjade komisjonid

Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu välisasjade komisjonide kompetentsi kuulub: oma arvamuse esitamine Ülemnõukogu kodadele seaduseelnõude kohta, mis esitatakse kinnitamiseks NSV Liidu Ülemnõukogule ja kuuluvad välissuhete valdkonda;

Nõukogude välispoliitika küsimustes seaduste ja teiste aktide projektide ettevalmistamine omal initsiatiivil ja

nende esitamine läbivaatamiseks NSV Liidu Ülemnõukogule või ühele tema kodadest.

Välisasjade komisjonidel on õigus ära kuulata oma istungitel NSV Liidu valitsuse ja Välisministeeriumi esindajaid, teiste ministeeriumide ja keskasutuste esindajaid; samuti on neil õigus nõuda asutustelt ja organisatsioonidelt vajalikke materjale.

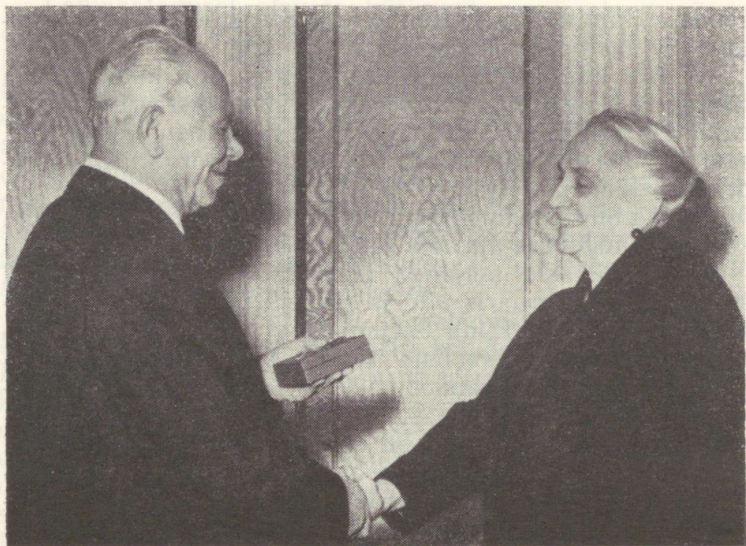
NSV Liidu Ülemnõukogu neljanda, viienda ja kuuenda koosseisu tegevuse ajal välisasjade komisjonid:

a) valmistasid neljanda koosseisu teisel istungjärgul 1955. aasta veebruaris ette ja esitasid istungjärgule läbivaatamiseks NSV Liidu Ülemnõukogu deklaratsiooni projekti parlamentidevaheliste sidemete kehtestamisest ja arendamisest. Deklaratsioon võeti NSV Liidu Ülemnõukogu poolt üksmeelselt vastu;

b) töötasid Ülemnõukogu viienda koosseisu kolmandal istungjärgul 1959. aasta oktoobris välja ja esitasid istungjärgule läbivaatamiseks NSV Liidu Ülemnõukogu üleskutse projekti, milles viimane pöördus kõigi maailma maade parlamentide poole üldise ja täieliku desarmeerimise küsimuses. NSV Liidu Ülemnõukogu kiitis üleskutse heaks ja võttis selle vastu;

c) tegid NSV Liidu Ülemnõukogu viienda koosseisu neljandal istungjärgul 1960. aasta jaanuaris seoses seaduse «NSV Liidu relvastatud jõudude uuest tunduvalt vähendamisest» vastuvõtmisega ettepaneku, mille põhjal võeti vastu NSV Liidu Ülemnõukogu üleskutse maailma kõigi riikide parlamentidele ja valitsustele järgneda Nõukogude Liidu eeskujule ja teha omalt poolt praktilisi samme, mis oleksid suunatud olemasolevate relvastatud jõudude vähendamisele. Kahjuks ei leidnud see ettepanek nagu paljud teisedki Nõukogude ettepanekud, mis on suunatud rahu tugevdamisele rahvaste vahel, kapitalistlikelt riikidelt toetust;

d) NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu esimesel istungjärgul 1962. aasta aprillis vaatasid Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu välisasjade komisjonid läbi NSV Liidu välisministri poolt istungjärgul tehtud ettekanne «Läbirääkimistest Genfis» materjalid ning otsustasid soovitada NSV Liidu Ülemnõukogul heaks kiita Nõukogude valitsuse välispoliitika. NSV Liidu Ülemnõukogu võttis vastu seaduse, milles kiitis heaks Nõukogude valitsuse välispoliitika.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimees N. Podgornõi annab üle Lenini ordeni Dolores Ibarrurile, keda autasustati seoses tema 70. sünnipäevaga.

Peale selle avaldavad välisasjade komisjonid oma arvamust ja annavad soovitusi NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile Nõukogude Liidu ja välisriikide vaheliste tähtsamate lepingute ja kokkulepete ratifitseerimise küsimustes.

Viimastel aastatel näiteks soovitasid mõlemate kodade välisasjade komisjonid NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumil ratifitseerida:

kaubanduskokkuleppe NSV Liidu ja Iraagi Vabariigi vahel ning protokollid kaubandusesindusest Iraagi Vabariigis (detsember 1958. a.);

kokkuleppe Nõukogude Liidu majanduslikust ja tehnilisest abist Ühinenud Araabia Vabariigile Assuani kõrgpaisu ehitamisel (veebruar 1959. a.);

kokkuleppe NSV Liidu valitsuse ja Argentiina Vabariigi valitsuse vahel viimasele naftatööstuse sisseseademüümisest krediidi arvel (veebruar 1959. a.);

lepingu Nõukogude—Rumeenia riigipiiri režiimi, piiri-

küsimustes koostöö ja vastastikuse abistamise kohta (juuni 1961. a.);

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu ja Korea Rahvademokraatliku Vabariigi vahelise sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise lepingu (august 1961. a.) jt.

Tähtsamate lepingute ja kokkulepete arutamiseks kogunevad Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu välisasjade komisjonid ühistele istungitele.

31. augustil 1963. aastal vaadati välisasjade komisjonide ühisel istungil läbi NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi poolt komisjonidele esitatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu ettepanek ratifitseerida leping tuumarelva katsetuste keelustamisest atmosfääris, kosmoses ja vee all, mis kirjutati alla NSV Liidu, Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikide valitsuste poolt 5. augustil 1963. aastal.

Pärast arutelu kiitsid komisjonid NSV Liidu Ministrite Nõukogu ettepaneku lepingu ratifitseerimise kohta heaks ning soovitasid NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumil see leping ratifitseerida.

24. septembril 1964. aastal vaatasid Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu välisasjade komisjonid oma ühisel istungil läbi komisjonidele arvamuse saamiseks esitatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu ettepaneku Moskvast 12. juunil 1964. aastal sõlmitud Nõukogude Liidu ja Saksa Demokraatliku Vabariigi vahelise sõpruse, vastastikuse abistamise ja koostöö lepingu ratifitseerimise kohta.

Istungil sõnavõtnud saadikud iseloomustasid lepingut kui dokumenti, mis täielikult vastab Nõukogude Liidu huvidele, Saksa Demokraatliku Vabariigi huvidele, kõigi rahvaste huvidele, kes võitlevad rahu ja julgeoleku eest. Komisjonide liikmed kiitsid lepingu üksmeelselt heaks ning soovitasid NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumil see ratifitseerida.

1965. aasta aprillis vaadati välisasjade komisjonide ühisel istungil läbi NSV Liidu Ministrite Nõukogu ettepanek ratifitseerida Varssavis 8. aprillil 1965. aastal alla kirjutatud leping Nõukogude Liidu ja Poola Rahvavabariigi vahelise sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise kohta.

Heaks kiitnud NSV Liidu Ministrite Nõukogu ettepaneku Nõukogude—Poola lepingu ratifitseerimise kohta, soovitasid komisjonid NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumil see ratifitseerida.

Välisasjade komisjonide ühiseid istungeid valgustati Nõukogude ajakirjanduses ning nad leidsid laialdase vastukaja välismaa ajakirjanduses.

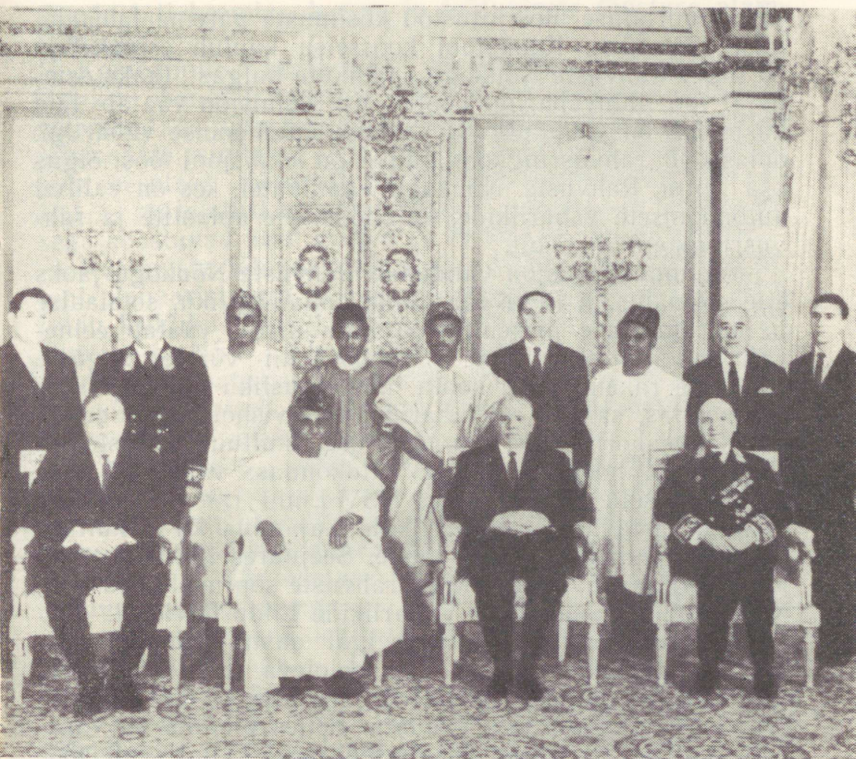
Rohkesti tähelepanu pööratakse välisasjade komisjonide töös kohtumistele välisriikide parlamendiliikmetega. Komisjonide liikmed külastavad NSV Liidu Ülemnõukogu delegatsioonide koosseisus välisriike. Mõningaid NSV Liidu Ülemnõukogu delegatsioone juhtisid sellistel külas käikudel Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu välisasjade komisjonide liikmed. Peale selle võtavad komisjonide liikmed osa jutuajamistest, mis toimuvad NSV Liidu Ülemnõukogus välismaa parlamendidelegatsioonidega.

Nii organiseeriti 1963. aasta juunis spetsiaalne kohtumine Türgi parlamendidelegatsiooni liikmetele NSV Liidu Ülemnõukogu mõlemate kodade välisasjade komisjonide liikmetega.

Selle vestluse ajal jutustasid komisjonide liikmed külalistele üksikasjaliselt Nõukogude Liidu välispoliitika printsiipidest ja välisasjade komisjonide tööst, samuti Nõukogude Liidu ja välisriikide vaheliste majandussuhete printsiipidest. Pärast vestlust Türgi parlamendi liikmed märkisid, et see kohtumine aitas neil paremini mõista Nõukogude Liidu välispoliitilist tegevust ja näha, kui suurt tähelepanu pöörab sellele küsimusele Nõukogude riigi kõrgeim võimuorgan.

Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu välisasjade komisjonide tegevus aitab olulisel määral kaasa Nõukogude Liidu rahuarmastava välispoliitika edukale elluviimisele ning rahu kindlustamisele kogu maailmas.

Aktiivselt osa võttes Nõukogude riigi välispoliitilisest tegevusest, väljendavad välisasjade komisjonide liikmed nagu teisedki saadikud — meie maa kõrgeima seadusandliku organi alaliste komisjonide liikmed — mitte ainult oma arvamust ja komisjonide tahet, vaid ka paljude tuhandete valijate soove. See peegeldub komisjonide liikmete igapäevases töös, nende esinemistes NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkudel, arupärimistes, millega saadikud pöörduvad NSV Liidu valitsuse ja ministrite poole. Selliseid arupärimisi esitati saadikute gruppide, sealhulgas välisasjade komisjonide liikmete nimel NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkudel 1956. aasta juulis, 1957. aasta oktoobris, 1965. aasta detsembris ja teistel istungjärkudel.

Pärast Kameruuni Föderatiivse Vabariigi erakorralise ja täievolilise suursaadiku Eme-Raimond N'Tepe poolt volituskirja üleandmist NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehele N. Podgornõile 23. detsembril 1965.

Rahvuste Nõukogu majanduskomisjon

Rahvuste Nõukogu moodustas majanduskomisjoni NSV Liidu Ülemnõukogu neljanda koosseisu kuuendal istungjärgul 11. veebruaril 1957. aastal. Komisjoni loomise eesmärgiks oli rahvamajanduse planeerimise edasine parandamine, kusjuures arvestatakse liiduvabariikide vajadusi, ning vastavalt liiduvabariikide majanduslikele, rahvuslikele ja teistele iseärasustele majandusliku, sotsiaalse

ja kultuurialase ülesehitustöö küsimuste parema lahendamise tagamine. Komisjoni koosseisu kuulub esimees ja 30 liiget Rahvuste Nõukogu saadikute hulgast (kaks esindajat iga liiduvabariigi poolt). Kui komisjon vaatab läbi küsimusi, mis puudutavad vastava autonoomse vabariigi, oblasti või rahvusringkonna huve, on komisjoni tööst õigus osa võtta Rahvuste Nõukogu saadikutel, kes on valitud autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade poolt.

Majanduskomisjon valmistab Rahvuste Nõukogu jaoks ette ettepanekud liiduvabariikide majandusliku, sotsiaalse ja kultuurialase ülesehitustöö küsimustes; vaatab eelnevalt läbi liiduvabariikide nõudmised nii- või teistsuguste abinõude rakendamise kohta majandusliku ülesehitustöö valdkonnas, samuti rahvahariduse, tervishoiu, linnade ja külade heakorrastuse, elamuehituse, kultuuriasutuste ja elukondlike hoonete ehituse valdkonnas; valmistab ette arvamuse selle kohta, kuidas NSV Liidu rahvamajandusplaanid vastavad liiduvabariikide majandusliku ja kultuurialase arendamise ülesannetele. Seejuures lähtub komisjon iga liiduvabariigi ja kogu rahvuste sõprusühenduse — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu huvidest.

Majanduskomisjon kinnitab igal aastal alamkomisjonide ettepanekute põhjal oma eeloleva aasta tööplaani, kus määrab kindlaks küsimused, mis tulevad ette valmistada ja komisjonis läbi vaadata. Selles plaanis on varakult kindlaks määratud küsimused, mille kallal peab töötama komisjoni iga liige. Kõik komisjoni liikmed — see on muutunud kohustuslikuks reegliks — esitavad komisjonile pärast seda, kui nad on kasutanud vabariigi materjale, konsulteerinud kohapeal kogenud ökonomistidega ja saavutanud kohalike juhtivate organite heakskiidu, oma ettepanekud tööplaanis ettenähtud küsimustes.

Komisjonile saabuvad ettepanekud, samuti liiduvabariikide ja liidu organite materjalid üldistatakse ja esitatakse läbivaatamiseks vastavale alamkomisjonile.

NSV Liidu Ülemnõukogu kolme viimase koosseisu tegevuse ajal töötasid majanduskomisjonis pidevalt järgmised alamkomisjonid: tööstuse, ehituse, transpordi ja side, põllumajanduse ja põllumajandussaaduste varumise, kaubanduse ja elanikkonna tulude, kultuuri, tervishoiu ning elamu- ja kommunaalehituse alal.

NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu töö ajal

moodustati keemia-, kerge- ja toiduainete tööstuse alamkomisjon.

Komisjonile saabuvate materjalide üldistamiseks luuakse ökonomistidest — NSV Liidu ministeeriumide ja ametkondade ning teadusliku uurimise asutuste ja organisatsioonide esindajad — koosnevad töögrupid. Nende gruppide eesotsas töötavad NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud — majanduskomisjoni liikmed. Üheaegselt üldistamisega koostavad need grupid ka komisjoni otsuse projekti.

Küsimuste läbivaatamisel alamkomisjonis või komisjoni plenaaristungil esinevad ettekandega tavaliselt NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee, NSV Liidu Riikliku Ehituskomitee ja NSV Liidu ministeeriumide esindajad. Materjalid ja ettepanekute projektid antakse komisjoni liikmetele kätte varakult, ning istungitel on neil võimalik aktiivselt osa võtta kõikide küsimuste arutamisest.

Üheksa aasta jooksul (1957—1965) on komisjon kokku tulnud 20 korral ning on toimunud 73 plenaaristungit. Komisjon on läbi vaadanud 136 küsimust, sealhulgas küsimusi, mis on seotud rahvamajandusplaani ja riigieelarve projektiga — 43, tööstuse arendamisega — 13, põllumajanduse arendamisega — 16, kultuuri, tervishoiu ning elamu- ja kommunaalhituse arendamisega — 19, kaubanduse arendamisega — 11.

Majanduskomisjoni tööd iseloomustab järgmine näide. Vaadanud läbi NSV Liidu 1965. aasta rahvamajanduse arendamise riikliku plaani ja NSV Liidu riigieelarve projektid, valmistas majanduskomisjon NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee ja NSV Liidu Rahandusministeeriumi ettekannete põhjal ette oma arvamus NSV Liidu Ülemnõukogu jaoks ja oma kaasettekande Rahvuste Nõukogule. Komisjon tegi ettepaneku kinnitada NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt NSV Liidu Ülemnõukogule läbivaatamiseks esitatud NSV Liidu 1965. aasta rahvamajanduse arendamise plaani ja NSV Liidu riigieelarve ning esitas ühtlasi oma märkused, ettepanekud ja parandused.

Puudutades kergetööstuse arendamise plaani, märkis komisjon, et maa ulatuses täidetakse plaani tervikuna, sealjuures aga mõned liiduvabariigid (Gruusia, Turkmeenia, Moldaavia) ei täida mõnede näitajate osas plaani. Paljudes ettevõtetes ei pöörata tähelepanu toodete kvaliteedi parandamisele ja sortimendi laiendamisele. Esineb tööjõu voolavust — peamiselt seepärast, et ettevõtetel

puudub vajalik elamispind ning lastesõimed ja -aiad. Ei täideta kapitaalehituse plaani, eriti Tadžiki NSV-s, Kasahhi NSV-s ja Armeenia NSV-s. Samuti ei täideta kergetööstuse tootmisvõimsuste käikuandmise plaani. Tehnoloogilise sisseade mõnede liikide puudumise tõttu ei antud 1964. aastal käiku ekspluatatsiooni andmisele kuuluvaid ettevõtteid Narofominskis (Moskva oblast), Vitebskis (Valgevene NSV), Tsardžous (Turkmeenia NSV), Dušanbees (Tadžiki NSV) ja teistes linnades. Komisjon juhtis tähelepanu sellele, et kergetööstuse ettevõtetele antava tooraine kvaliteet on veel madal.

Komisjon tunnistas, et kergetööstuse toodangut, mis oli plaanis ette nähtud, saab tunduvalt suurendada. Olemasolevad võimsused ja tooraine saamise perspektiivid lubavad seda loota. Seepärast tegi komisjon ettepaneku teha NSV Liidu Riiklikule Plaanikomisjonile ja teistele riiklikele organitele ülesandeks läbi vaadata laiatarbekaupade tootmise suurendamise küsimus.

Komisjon tegi liiduvabariikide ministrite nõukogudele ja NSV Liidu Riiklikule Plaanikomisjonile ettepaneku võtta tarvitusele abinõud toodete kvaliteedi tõstmiseks ja sortimendi laiendamiseks. Põllumajanduse Ministeriumil ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklikul Varumiskomiteel tagada põllumajandusliku tooraine kvaliteedi paranemine peenekiulise puuvilla, heledates ja valgetes toonides villa, kõrgekvaliteedilise lina ja toornaha koguste suurendamise teel; NSV Liidu Riiklikule Plaanikomiteele tehti ettepanek läbi vaadata keemiliste kiudainete tootmise suurendamise ja nende kvaliteedi parandamise, samuti kangaste, trikootaži, naha ja jalatsite viimistluse parandamiseks vajaliku koguse kõrgekvaliteediliste värvainete ja teiste materjalide väljalaske küsimused.

Tehti ka ettepanek kergetööstuse tehnoloogilise sisseadega varustamise parandamiseks ning uue sisseade kvaliteedi tõstmiseks, ettevõtteid ehitavate organisatsioonide tugevdamiseks. NSV Liidu Riiklikul Plaanikomiteel ja liiduvabariikide ministrite nõukogudel soovitati lahendada küsimus täiendavate vahendite eraldamisest koolieelsete asutuste ning kergetööstuse ettevõtete juures asuvates rajoonides elamute ehitamiseks.

Majanduskomisjon tegi NSV Liidu rahvamajandusplaanis ja riigieelarves paranduse kergetööstuse arendamiseks ettenähtud kapitaal mahutuste suurendamiseks 24,7 miljoni

rubla võrra, sealhulgas VNFSV-s — 12,2 miljoni rubla võrra, Ukraina NSV-s — 5,1, Valgevene NSV-s — 2,0, Gruusia NSV-s — 0,7, Aserbaidžaaani NSV-s — 0,6, Leedu NSV-s — 2,1 ja Läti NSV-s 2,0 miljoni rubla võrra.

Mitmeid ettepanekuid tegi komisjon ka NSV Liidu 1965. aasta plaani ja eelarve teiste osade kohta. Vastuvõetud seadustes NSV Liidu 1965. aasta rahvamajanduse arendamise riikliku plaani ja riigieelarve kohta võttis Ülemnõukogu vastu plaani ja eelarve koguselised näitajad koos komisjoni parandustega ning tegi Ministrite Nõukogule ülesandeks läbi vaadata komisjoni ettepanekud ja märkused.

Majanduskomisjoni tegevus ei piirdu NSV Liidu aasta- ja eelarvete läbivaatamisega. Oma tegevuse ajal vaatas ta läbi küsimusi liiduvabariikide ehitustööstuse olukorrast ja arendamisest, masinaehituse ja metallitöötlemise olukorrast ja arendamisest, elanikkonna koolieelsete lasteasutustega kindlustamise parandamisest, liiduvabariikides kolhooside edasise arendamise mõningatest probleemidest, riiklike pensionide määramiseks esitatud avalduste läbivaatamise praktika parandamisest ja sealjuures ühiskondlike organisatsioonide esindajate osavõtust, liiduvabariikide jaekaubakäibe planeerimise parandamisest, ja teisi küsimusi.

Pärast küsimuse arutamist võtab komisjon vastu vastava otsuse, mis saadetakse NSV Liidu asjasthuvitatud ministriumidele ja ametkondadele ning liiduvabariikide ministrite nõukogudele abinõude rakendamiseks.

Viimastel aastatel pöörab majanduskomisjon suurt tähelepanu NSV Liidu Ülemnõukogu seaduste ja otsuste ning oma otsuste täitmise kontrollimisele. Nii näiteks arutas komisjon 1964. aasta juulis oma ettepanekute täitmise käiku tervishoiu ja meditsiinitööstuse, liiduvabariikides trikotaažitööstuse, koolide ja koolieelsete lasteasutuste ehitamise küsimustes. Võeti vastu otsused olukorra parandamiseks antud rahvamajandusharudes.

Tavaliselt arutatakse komisjoni kõiki ettepanekuid laialdaselt vastavates organites ja nad lahendatakse positiivselt. Komisjoni ettepanekul esitas NSV Liidu Riiklik Plaanikomitee koos liiduvabariikide ministrite nõukogudega NSV Liidu Ministrite Nõukogule kergetööstuse arendamise määruste projektid. NSV Liidu Ministrite Nõukogu võttis vastu määruse elanikkonnale 1965. aastal müü-

davate rahvatarbekaupade tootmise suurendamise kohta 1,2 miljardi rubla võrra ning määruse väljalastavate kangaste, trikoosesemete, õmblustoodete ja jalatsite kvaliteedi parandamise ja sortimendi laiendamise kohta. Neis on ette nähtud abinõud NSV Liidu kergetööstuse ettevõtete võimsuste rakendamise kiirendamiseks ja tehnoloogilise sisse-seadega varustamiseks.

Oma praktilises töös on majanduskomisjon pidevalt seotud kohalike nõukogude majandusorganite ja teadusliku uurimise asutuste töötajatega. Need asutused võtavad vahetult osa komisjonile esitatavate ettepanekute ja materjalide ettevalmistamisest, teevad omal initsiatiivil ettepanekuid paljudes majanduse ja kultuuri arendamist puudutavates ökonoomikaalastes probleemides. Niisuguseid ettepanekuid on saabunud Baikali järve piirkonna ja Karpaatide (Lääne-Ukraina) piirkonna looduslike ressursside kasutamise küsimuses.

Majanduskomisjon töötab samuti probleemide kallal, kuidas paremini paigutada tööstust ja kasutada tööjõuressursse liiduvabariikide ja meie maa majanduspiirkondade lõikes.

Mandaatkomisjonid

Mandaatkomisjonid, nagu ka teised alalised komisjonid, valib kumbki koda NSV Liidu Ülemnõukogu volitustekogu ajaks. Nende kompetentsi kuulub vastavate kodade saadikute volituste kontroll. Mandaatkomisjonide ettepaneku alusel otsustavad kodad, kas tunnistada volitusi või tühistada üksikute saadikute valimised. Valimiste tühistamine, s. o. nende kehtetuks tunnistamine võib toimuda neil juhtudel, kui selle või teise saadiku valimisel esinesid sellised NSV Liidu Konstitutsiooni või NSV Liidu Ülemnõukogu valimismäärustiku rikkumised, mis äratavad kahtlust valimistulemuste õigsuse osas. NSV Liidu Ülemnõukogu kodade praktikas pole esinenud valimiste tühistamist mõnes ringkonnas, mis tuleneb sellest, et NSV Liidu Konstitutsiooni ja valimisseadusandlust järgitakse valimistel rangelt.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadiku väljalangemisel enne NSV Liidu Ülemnõukogu volituste tähtaja lõppu toimuvad vastavas valimisringkonnas uued valimised. Väljalange-

nud saadikute asemele valitud saadikute volituste õigsuse kontrolli teostavad samuti mandaatkomisjonid. Kontrolli tulemustest kannavad mandaatkomisjonid ette vastavatele kodadele.

NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu mandaatkomisjonid valiti NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu esimesel istungjärgul. Kumbki komisjon koosneb esimehest ja 20 liikmest.

Ajutised komisjonid

Peale kodade poolt moodustatavate alaliste komisjonide võib NSV Liidu Ülemnõukogu moodustada ajutisi komisjone üksikute ülesannete täitmiseks. Nende hulka kuuluvad näiteks komisjonid üksikute seaduste väljatöötamiseks, redaktsioonikomisjonid jt. Konstitutsioon näeb ette, et Ülemnõukogu määrab, kui ta peab seda vajalikuks, uurimis- ja revisjonikomisjonid ükskõik millise küsimuse kohta.

1964. aasta juulis, seoses seaduse «Kolhoosnike pensionide ja toetuste kohta» kinnitamisega, moodustas NSV Liidu Ülemnõukogu ajutise komisjoni, kelle ülesandeks oli välja töötada ettepanekud kolhooside tuludest kolhoosnike sotsiaalkindlustuse üleliidulisse tsentraliseeritud fondi tehtavate mahaarvamiste korra ja suuruse kohta. Selle komisjoni koosseisu kuulus 52 saadikut: kolhooside esimehed, kolhoosnikud, põllumajanduse spetsialistid, partei- ja nõukogude töötajad. Komisjon vaatas läbi küsimused kolhooside osavõtust tsentraliseeritud fondi moodustamisel ja organisatsioonilistest üritustest, mis on seotud kolhoosnike pensionide ja toetuste seaduse ellurakendamisega.

Komisjon arutas Ülemnõukogu istungjärgul saadikute poolt nendes küsimustes tehtud ettepanekuid, aga ka kodanikelt komisjoni saabunud kirju ja ettepanekuid, NSV Liidu Plaanikomitee, NSV Liidu Statistika Keskvalitsuse, NSV Liidu Rahandusministeeriumi, teiste üleliiduliste ja vabariiklike ametkondade materjale. Ülesandeks tehtud küsimuse põhjalikuks tundmaõppimiseks, sealhulgas artelli tootmisest osavõtivate kolhoosnike töö arvestuse seiskorra, kolhooside majandusliku tegevuse arvestuse tundmaõppimiseks kohtadel, moodustas komisjon alamkomis-

joni, kuhu kuulusid spetsialistid, teadlased, Plaanikomitee, Põllumajanduse Ministeeriumi, Rahandusministeeriumi, NSV Liidu Statistika Keskvalitsuse, teiste asjast huvitatud ministeeriumide ja ametkondade esindajad. Saadikud — komisjoni ja alamkomisjoni liikmed —, kaasa tõmmates vastavate üleliiduliste ja vabariiklike ametkondade spetsialiste ja teadlasi, käisid reas oblastites ja paljude liiduvabariikide rajoonides, teostades kolhooside pistelisi revideerimisi. Vastavad teadusliku uurimise instituudid said ülesandeks ette valmistada kokkuvõtted kolhooside tuludest kolhoosnike sotsiaalkindlustuse üleliidulisse tsentraliseeritud fondi tehtavate mahaarvamiste meetodikast. Komisjoni tööst võttis osa hulgaliselt spetsialiste ja õpetlasi.

Oma ettepanekud antud küsimustes esitas komisjon NSV Liidu Ministrite Nõukogule. Arvestades neid ettepanekuid, võttis valitsus vastu määruse kolhooside tuludest kolhoosnike sotsiaalkindlustuse üleliidulisse tsentraliseeritud fondi tehtavate mahaarvamiste korra ja suuruse ning organisatsiooniliste ürituste kohta, mis on seotud seaduse ellurakendamisega, seejärel aga kinnitas «Kolhoosnikutele pensionide määramise ja väljamaksmise korra määrustiku», «Naiskolhoosnikutele rasedus- ja sünnitustoetuste määramise ja väljamaksmise korra määrustiku», «Kolhoosnikute sotsiaalkindlustuse üleliidulise tsentraliseeritud fondi põhimääruse», «Kolhoosnikute sotsiaalkindlustuse nõukogu põhimääruse» ja «Kolhoosnikutele pensionide ja toetuste määramise komisjoni põhimääruse».

1965. aasta oktoobris arutas NSV Liidu Ülemnõukogu NSV Liidu Ministrite Nõukogu ettepanekul küsimust tööstuse juhtimise parandamisest.

Seoses selle küsimuse aruteluga esitas valitsus Ülemnõukogule läbivaatamiseks seaduseelnõu «Tööstuse juhtimise organite süsteemi muutmise ja mõnede teiste riikliku juhtimise organite reorganiseerimise kohta», mis oli ette valmistatud NLKP KK 1965. aasta septembripleenumi otsuste alusel. Selle seaduseelnõu eelnevas läbivaatamiseks moodustas Ülemnõukogu saadikute ettepanekuid arvesse võttes, ajutise komisjoni, mille koosseisu kuulusid 25 saadikut Liidunõukogust ja 25 saadikut Rahvuste Nõukogust.

Arutades istungjärgul tööstuse juhtimise parandamise küsimust, tegid Ülemnõukogu saadikud terve rea ette-

panekuid, mille sihiks on tööstuse juhtimisel esinevate puuduste kõrvaldamine, juhtimise vormide ja meetodite täiustamine, ja iseloomustasid üritusi, mis on kavandatud vabariikides ja kohtadel tööstuse juhtimise parandamiseks.

Arutelu käigus toimus ettevalmistustöö saadikute poolt kodade eraldi toimunud istungitel avaldatud ettepanekute ja märkuste üldistamiseks, aga pärast arutelu lõppu toimus komisjoni plenaaristung. Sellel istungil vaadati läbi seaduseelnõu ja analüüsi saadikute kõiki ettepanekuid ja märkusi.

Komisjon võttis vastu otsuse: seaduseelnõu «Tööstuse juhtimise organite süsteemi muutmise ja mõnede teiste riikliku juhtimise organite reorganiseerimise kohta» heaks kiita ja soovitada NSV Liidu Ülemnõukogul kinnitada see seadus. Komisjon tegi saadikute ettepanekuid arvesse võttes seaduseelnõus rea parandusi. Arvesse võttes, et paljusid Ülemnõukogu istungjärgul ülestõstetud küsimusi ei saa lahendada ilma eelneva tundmaõppimiseta, tegi komisjon ettepaneku täiendada seaduseelnõu valitsusele antava ülesandega läbi vaadata istungjärgu kestel saadikute poolt tehtud märkused ja ettepanekud.

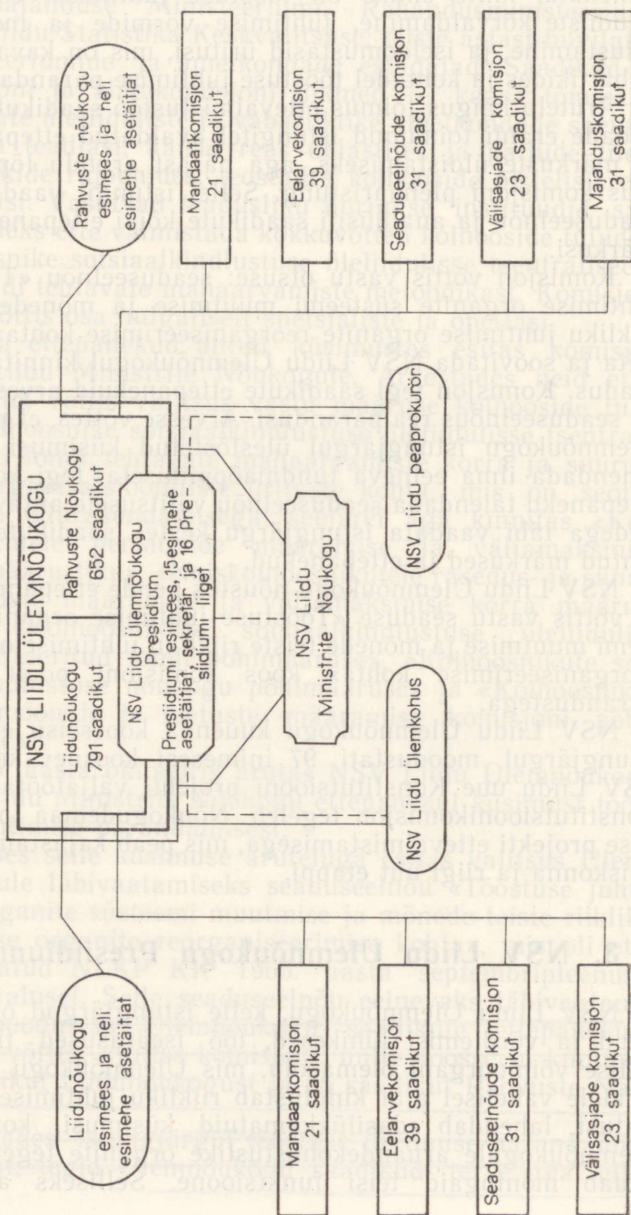
NSV Liidu Ülemnõukogu nõustus nende ettepanekutega ja võttis vastu seaduse «Tööstuse juhtimise organite süsteemi muutmise ja mõnede teiste riikliku juhtimise organite reorganiseerimise kohta» koos komisjoni poolt tehtud parandustega.

NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu esimesel istungjärgul moodustati 97 inimesest koosnev komisjon NSV Liidu uue Konstitutsiooni projekti väljatöötamiseks. Konstitutsioonikomisjon tegeleb Nõukogudemaa põhiseaduse projekti ettevalmistamisega, mis peab kajastama meie ühiskonna ja riigi uut etappi.

3. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium

NSV Liidu Ülemnõukogu, kelle istungjärgud on asjalikud ja võrdlemisi lühikesed, töö iseärasused tingivad sellise võimuorgani olemasolu, mis Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal kindlustab riikliku juhtimise katkematust, lahendab edasilükkamatuid küsimusi, kontrollib Ülemnõukogule aruandekohustuslike organite tegevust ja täidab mõningaid teisi funktsioone. Selliseks alaliselt

TABEL NR. 3 — NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU JA ÜLEMNÕUKOGU POOLT VALITAVAD, MOODUSTATAVAD JA MAARATAVAD ORGANID.

tegutsevaks riigivõimu kõrgeimaks organiks on NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium.

Presiidium valitakse NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute hulgast ja on Ülemnõukogu ees täielikult aruandekohustuslik. NSV Liidu Ülemnõukogu valib Presiidiumi, mis koosneb 33 saadikust, Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu ühisel istungil. Sellesse organisse kuuluvad: Presiidiumi esimees, 15 esimehe asetäitjat, Presiidiumi sekretär ja 16 liiget.

Kõrvuti silmapaistvate partei- ja nõukogude töötajatega võtavad Presiidiumi tegevusest aktiivselt osa inimesed, kes töötavad vahetult tootmises, meie relvastatud jõudude esindajad, kultuuritegelased. Ühtlasi on Ülemnõukogu Presiidium selleks organiks, milles on otseselt esindatud kõik liiduvabariigid. Vastavalt Konstitutsiooni §-le 48 valitakse Presiidiumi esimehe 15 asetäitjat selliselt, et igast liiduvabariigist oleks üks asetäitja. Traditsiooni kohaselt valib Ülemnõukogu nendele kohtadele liiduvabariikide ülemnõukogude presiidiumide esimehed. NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu Presiidiumi koosseisus töötasid 18 rahvuse esindajad.

Sellisel on Ülemnõukogu Presiidium oma esinduse iseloomu, sotsiaalse ja rahvusliku koosseisu poolest nagu väikeseks jäljendiks NSV Liidu Ülemnõukogust, kollektiiviks, mis suudab täita riigivõimu kõrgeima organi keerulisi funktsioone. NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal kõik tähtsamad riikliku, majandusliku ja kultuurilise ülesehituse küsimused, rahvusvahelise poliitika sõlmküsimused vaadatakse läbi ja otsustatakse NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi istungitel.

Presiidiumi istungid kutsutakse tema esimehe poolt kokku umbes üks kord kahe kuu jooksul. Istungitest võtavad tavaliselt osa Ülemnõukogu kodade esimehed, neile kutsutakse saadikuid, riigiorganite ja ühiskondlike organisatsioonide esindajaid. Sõjajärgseil aastail on iseloomulikuks Presiidiumi istungite arvu suurenemine ja arutatud küsimuste ringi tunduv laienemine.

Küsimuste ettevalmistamisest Presiidiumi istungiteks võtavad aktiivselt osa kõik Presiidiumi liikmed. Eelnevalt saadetakse neile vajalikud materjalid ja dokumendid. Presiidiumi liikmed esitavad lahendamist vajavaid küsimusi sageli Ülemnõukogu Presiidiumile arutamiseks. Nii tegi Presiidiumi liige A. G. Kartavõhh 1965. a. märtsis ette-

paneku arutada Presiidiumi istungil küsimusi, mis on seotud noorsoo tööle suunamisega ja alaealiste kuritegevuse vastu võitlemisega.

Vajalikel juhtudel moodustab Presiidium mõningate küsimuste ettevalmistamiseks Presiidiumi istungile töökomisjonid, mida juhivad Presiidiumi esimehe asetäitja, liige või sekretär. Sellised komisjonid tegelevad näiteks seaduslikkuse olukorra probleemidega, teevad eeltööd autasustamise, kodakondsuse, armuandmise küsimustes. Presiidiumi praktika tunneb komisjonide moodustamist üksikute seadusandlike aktide projektide väljatöötamiseks. Näiteks moodustas Presiidium komisjoni NSV Liidu Ülemnõukogu saadiku ärakutsumise korra kohta antud seaduseelnõu ettevalmistamiseks. Peale 1938. aastat on kokku loodud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 15 erinevat komisjoni.

Ülemnõukogu Presiidiumi istungeid juhatab Presiidiumi esimees või üks tema asetäitjatest. Esimees koos Presiidiumi sekretäri ja kirjutab alla NSV Liidu Ülemnõukogu aktid ja ka Presiidiumi otsused ja seadlused. Presiidiumi esimehe asetäitjad abistavad esimeest tema ülesannete täitmisel. Nad asendavad esimeest järjekorras.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimees, asetäitjad ja liikmed teevad suurt tööd elanikke vastu võttes, kodanike avaldusi, kirju ja kaebusi läbi vaadates.

Presiidiumi sekretär jälgib Presiidiumi poolt vastuvõetavate aktide ettevalmistamist ja vormistamist. NSV Liidu Ülemnõukogu kodasid, ta Presiidiumi ja alalisi komisjone teenindav aparaat töötab tema juhtimisel. Selle aparaadi tööst võtavad aktiivselt osa arvukad üldsuse, riigiorganite, teaduslike ja teiste organisatsioonide esindajad.

Konstitutsiooni § 48 rõhutab, et Ülemnõukogu Presiidium annab kogu oma tegevusest aru NSV Liidu Ülemnõukogule. See tähendab, et Ülemnõukogu võib igal ajal ära kuulata aruande Presiidiumi kogu tegevusest või aruanded üksikute Presiidiumi kuuluvate isikute tööst.

Presiidiumi omapäraseks aruandevormiks meie maa riigivõimu kõrgeima esindusorgani ees on ettekanded Presiidiumi poolt istungjärkude vaheajal vastuvõetud ja NSV Liidu Ülemnõukogu kinnitamisele kuuluvatest seadlustest. Aastatel, mis on möödunud kehtiva NSV Liidu Konstitutsiooni vastuvõtmise momendist, kuulati Ülemnõukogu

Presiidiumi selliseid ettekandeid NSV Liidu Ülemnõukogu 33 istungjärgul.

Konstitutsioon ja teised NSV Liidu seadused annavad NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile laiad volitused.

Kõigepealt tuleb ära märkida Presiidiumi kui NSV Liidu Ülemnõukogu tööd organiseeriva ja tema saadikute valimist kindlustava organi volitusi.

NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste peamised juhised on kindlaks määratud kehtiva Konstitutsiooniga. Ülemnõukogu Presiidium töötab Konstitutsiooni alusel ja sellega täies vastavuses välja NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste määrustiku ja kinnitab selle.

NSV Liidu Ülemnõukogu volituste lõppemisel või tema laialisaatmisel enne tähtaega määrab NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium uued valimised, mis peavad toimuma hiljemalt kahe kuu jooksul, arvates NSV Liidu Ülemnõukogu volituste lõppemisest või tema laialisaatmisest. Ülemnõukogu Presiidiumi seadlustega määratakse kindlaks valimiste päev ja moodustatakse NSV Liidu Ülemnõukogu valimisringkonnad. Presiidium kinnitab Valimiste Keskkomisjoni koosseisu. Ta määrab kindlaks valimisdokumentide ühtsed vormid ja NSV Liidu Ülemnõukogu valimistega seotud dokumentatsiooni säilitamise korra.

Oma istungitel arutab Presiidium NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste ettevalmistamise ja nõukogude valimisseadustest kinnipidamise küsimusi.

Pärast NSV Liidu Ülemnõukogu valimisi annab Presiidium seadlusi valimiste läbiviimiseks üksikutes valimisringkondades selles või teises valimisringkonnas valitud saadiku surma või äraakutsumise korral.

Kooskõlas Konstitutsiooniga kutsub Ülemnõukogu Presiidium uue NSV Liidu Ülemnõukogu kokku mitte hiljem kui kolm kuud pärast valimisi.

Konstitutsioon teeb Presiidiumile ülesandeks Ülemnõukogu järjekordsete istungjärgude kokkukutsumise. Ta võib oma äranägemisel või ühe liiduvabariigi nõudmisel kokku kutsuda ka erakorralisi istungjärke.

Presiidiumi kohustused istungjärgude kokkukutsumise osas eeldavad suurt ja mitmekülgset tööd NSV Liidu Ülemnõukogule arutamiseks esitatavate küsimuste ettevalmistamisel.

Ülemnõukogu Presiidium võib ise, vastavalt kujunenud konstitutsioonilisele praktikale, esitada küsimusi, mida

arutab NSV Liidu Ülemnõukogu. Ta esineb kui üks seadusandliku initsiatiivi õigusega organitest. NSV Liidu Ülemnõukogu kuue koosseisu jooksul esitas Presiidium talle läbivaatamiseks üle kolmekümne seaduseelnõu.

Nagu märgitud ülalpool, teevad Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu alalised komisjonid märkimisväärset tööd Ülemnõukogu istungjärkude ettevalmistamiseks. Ülemnõukogu Presiidium ei saa sellest tööst kõrvale jääda. Ülemnõukogu Presiidiumi tähtsaks iseloomujooneks on just see, et ta kujutab endast organit, mis ühendab mõlema koja tööd. NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal Presiidium koos Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu esimeestega suunab ja koordineerib kodade alaliste komisjonide tegevust.

Ühtedel juhtudel annab Presiidium vahetult ülesandeid alalistele komisjonidele selle või teise seaduseelnõu välja-töötamiseks. Nii tehti 1956. aastal seaduseelnõude komisjonidele ülesandeks NSV Liidu Ülemkohtu põhimääruse projekti ettevalmistamine.

Teistel juhtudel annab Presiidium alalistele komisjonidele läbivaatamiseks seaduseelnõusid või ettepanekuid seadusandlikes küsimustes, mis on juba esitatud Ülemnõukogule. Seaduseelnõude komisjonidele esitati näiteks läbivaatamiseks «NSV Liidu ja Liiduvabariikide tsiviil-seadusandluse aluste» eelnõu.

Presiidiumi tööpraktikas esineb juhtumeid, kus teatud küsimused antakse alalistele komisjonidele kokkuvõtte tegemiseks. Nii anti seaduseelnõude komisjonidele kokkuvõtte tegemiseks küsimus liiduvabariikide õiguste laiendamisest seadusandluse valdkonnas, seejärel aga saadeti komisjonide poolt selles küsimuses ettevalmistatud seaduseelnõu laiali liiduvabariikide ülemnõukogude presiidiumidele nende arvamuste saamiseks.

Laialdaselt on levinud praktika anda välisasjade komisjonidele seisukoha võtmiseks ratifitseerimist vajavad rahvusvahelised lepingud. Kontrollides antud ülesannete täitmist, kuulab NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium vastavate alaliste komisjonide informatsiooni. Nii kuulas Presiidium 1958. aasta juulis Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu seaduseelnõude komisjonide esimeeste informatsiooni NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi otsusel komisjonidesse antud mõningate üleliiduliste seaduseelnõude osas tehtava töö käigust. Läbi vaadanud komisjonide tege-

vuse, määras Presiidium kindlaks nende edasise töö suuna. 1965. aasta jaanuaris kuulati Presiidiumi istungil informatsioone «Abielu- ja perekonnaseadusandluse aluste», «Maakasutuse seadusandluse aluste» ja «Parandusliku töö seadusandluse aluste» väljatöötamise käigust komisjonides.

Kodade alalised komisjonid esitavad omakorda sageli ettepanekuid NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile. Nii näiteks vaadati 1964. aasta detsembris Presiidiumi istungil läbi kodade seaduseelnõude komisjonide kokkuvõtte seaduse «Üldise kohustusliku kaheksaklassilise hariduse kohta» täitmise käigust. Presiidium kiitis heaks soovitused selles küsimuses ja andis liidu ja vabariiklikele valitsemisorganitele rea ülesandeid. Komisjonide ettepanekul võeti 9. juulil 1965. aastal vastu seadlus «Maal elunevate koolilaste tasuta sõidu kohta».

Tähtsaid funktsioone täidab Presiidium ka Ülemnõukogu istungjärkude ajal. Ta teostab kodade tegevuse organisatsiooniliste küsimuste kooskõlastamist, saadikutele vajalike dokumentide ja informatsioonimaterjalide ettevalmistamist, korraldab konsultatsioone jne. Presiidiumile on pandud kohustus publitseerida liiduvabariikide keeltes NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadusi jt. akte. Ta juhib istungjärkude stenogrammide avaldamist ja annab välja «NSV Liidu Ülemnõukogu Teatajat».

NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal peab Presiidium pidevalt sidet Ülemnõukogu saadikutega. Vajalikel juhtudel osutab ta saadikutele abi nende töös valimisringkondades, vaatab läbi saadikute ettepanekud, suunab nad vastavatesse liidu ja vabariiklikesse organitesse, nõudes õigeaegset lahendamist ja elluviimist. Saadikutele saadetakse informatsioonilisi ja muid materjale, mis on vajalikud nende töös ja aruandluseks valijate ees.

NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal võtab Ülemnõukogu Presiidium vastu otsuseid paljudes riikliku, majandusliku ja sotsiaal-kultuurilise ülesehituse küsimustes, riigikaitse ja rahvusvaheliste suhete alal. Seoses sellega teeb Presiidium vajalikel juhtudel oma seadlustega muudatusi kehtivas seadusandluses.

Riikliku ehituse valdkonnas vaatab Presiidium läbi ja lahendab küsimusi, mis on seotud riigi keskorganite süsteemi ja kompetentsiga, liiduvabariikide vastastikuste suhetega, nende kogemuste üldistamise ja levitamisega.

Ta moodustab ja reorganiseerib ministeeriume ja kesk-

asutusi, liigitab nad üleliidulisteks ja liidulis-vabariiklikeks. Nii näiteks moodustas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium oma 1965. aasta 2. märtsi seadlusega lennundustööstuse, kaitsetööstuse, raadiotööstuse, laevatööstuse, elektroonikatööstuse ja üldise masinatööstuse üleliidulised ministeeriumid ja tegi valitsusele ülesandeks kinnitada nende ministeeriumide juhtimisele antavate ettevõtete ja organisatsioonide loetelu.

Konstitutsioon annab Presiidiumile õiguse Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal Ministrite Nõukogu esimehe ettepanekul vabastada ametist ja nimetada ametisse üksikuid NSV Liidu ministreid, esitades need hiljem kinnitamiseks NSV Liidu Ülemnõukogule. Presiidium valib ja vabastab oma seadlustega ka NSV Liidu Ülemkohtu liikmeid.

Vastavalt Konstitutsioonile on NSV Liidu pädevuses tema kõrgeimate organite näol liiduvabariikide vaheliste piiride muutmise kinnitamine, samuti ka liiduvabariikide koosseisus uute autonoomsete vabariikide ja autonoomsete oblastite moodustamise kinnitamine. Praktiliselt lahendab neid tähtsaid küsimusi NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium. 1953. — 1965. aastani võttis Presiidium vastu ligemale 20 seadlust nendes küsimustes. Seejärel vaadati seadlused läbi ja kinnitati NSV Liidu Ülemnõukogu poolt. Nii näiteks, tulles vastu Tuva autonoomse oblasti töörahva soovidele, kinnitas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium vastavalt rahvuste vaba enesemääramise printsiibile ja Tuva rahva edasise rahvuslik-riikliku arengu tingimuste kindlustamise sihiga Vene NFSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega teostatud Tuva autonoomse oblasti reorganiseerimise Tuva Autonoomseks Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1961. aasta 10. oktoobri seadlus selles küsimuses kinnitati seejärel NSV Liidu Ülemnõukogu poolt.

Nõukogude süsteemi ühtsus meie maal nõuab seda, et mõningad kõigile liiduvabariikidele ühised nõukogude ehituse sõlmküsimused otsustataks ühesuguselt.

Seoses sellega arutab NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium üksikuid nõukogude tegevuse ja nende kompetentsi küsimusi. Nii otsustas Presiidium 1954. aastal küsimuse külanõukogude suurendamisest ja küla töörahva saadikute nõukogude esimeeste ja sekretäride uute palkade kehtestamisest. Rida kohalike nõukogude pädevuse küsimusi

reguleeriti NSV Liidu Ülemnõukogu 1961. aasta 21. juuni seadluses «Administratiivkorras määratavate rahatrahvide kohaldamise edasise piiramise kohta», samuti mõningates teistes Presiidiumi aktides.

Üksikutel juhtudel lahendas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium vahetult kohalike nõukogude tegevuse küsimusi. Näiteks kuulati Presiidiumi istungitel küsimusi kodanike avalduste ja kaebuste lahendamisest Krasnodari krai töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedes, Kasahhi NSV Alma-Ata ja Semipalatinski oblasti nõukogude organite tööst hukkunud sõjameeste perekondade abistamise ja nende materiaalse kindlustamise alal, sotsialistliku seaduslikkuse rikkumise faktidest kohalike nõukogude aktides jne.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi otsustel on tõsine tähtsus kohalike võimuorganite tegevuse üldsuna väljatöötamiseks. Tähtsat osa selles etendavad NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi soovitused, mille aluseks on liiduvabariikides nõukogude ehituse nende või teiste küsimuste lahendamisel saadud kogemuste üldistamine. Mõned NSV Liidu Ülemnõukogu kuuendal istungjärgul (1965. aasta oktoobris) esinenud saadikud rõhutasid vajadust arendada ka edaspidi Ülemnõukogu Presiidiumi tegevust töörahva saadikute nõukogude töökogemuste üldistamisel.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium lahendab Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal hulgaliselt rahvamajanduse juhtimisega seotud küsimusi.

Nende hulka tuleb kõigepealt lugeda rahandus- ja eelarvealased küsimused. Presiidiumi seadlustega reguleeritakse ettevõtete ja kodanike maksustamist. Presiidium määrab riigilõivude suurused ja laekumise korra, kohustusliku määrkindlustuse eeskirjad, maksu- ja lõivusoodustused.

Õige maksupoliitika on sotsialistliku tootmise arendamise tähtsaks vahendiks. Seoses sellega on küllaldane, kui osutada NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1965. aasta 10. aprilli seadlusele «Kolhooside tulumaksu kohta». Selle aktiga seati sisse kolhooside tulumaksuga maksustamise printsiip, mille kohaselt maksu võib võtta ainult põllumajandusliku artelli puhastulult. On selge, et selline lähenemine maksustamisele loob suured võimalused kolhoositootmise kiireks kasvuks, töötotlikkuse tõstmiseks, kolhooside ja kolhoosnikute initsiatiivi arenguks.

Presiidium võtab vastu otsuseid paljudes teistes majandusliku ülesehituse küsimustes. Sellised on näiteks viimastel aastatel antud Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused kolhooside, sovhooside, tööstus-, transpordi- ja teiste ettevõtete ja organisatsioonide osavõtust autoteede ehitamisest ja remondist, katsettevõtete kohalikust või vabariiklikust alluvusest üleliidulisse alluvusse üleandmise korrast, pikaajalise krediidi pankade süsteemi reorganiseerimisest jt.

Vahel lahendatakse Ülemnõukogu Presiidiumi aktidega tervet teatud majandusharu puudutav küsimuste kompleks. Selliseks aktiks on näiteks NSV Liidu Õhukoodeks, mis kinnitati 1961. aasta 26. detsembri seadlusega. Koodeks määrab kindlaks tsiviillennuväe ja tsiviilõhulaevanduse tegevuskorra riigi huvide kaitseks, lendude ohutuse kindlustamiseks ja rahvamajanduse ning kodanike vajaduste rahuldamiseks.

Ülemnõukogu Presiidium arutab ka mõningaid konkreetseid tööstus- ja põllumajandusettevõtete ehituste ja organisatsioonide ametkondliku alluvusega seotud küsimusi. Vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni 76. paragrahvidele annab Presiidium liiduvabariikide nõusolekul oma seadlustega üksikuid ettevõtteid vabariikide valitsemisorganite haldusest üle NSV Liidu valitsemisorganite haldusesse.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi tähelepanu keskpunktis seisavad alati töötajate heaolu edasise parandamise küsimused.

Tema otsustega on seotud paljud tööliste ja teenistujate pensionilise kindlustamise, töötajate tööpäeva lühendamise, alaealiste töö, puhkuse ja elukondlike tingimuste parandamise, paljulapselistele ja vallasemadele riikliku abi suurendamise, kodanike materiaalse kindlustuse süsteemi täiustamise üritused. Nii lühendati 1956. aasta 8. märtsi seadlusega tööliste ja teenistujate tööpäeva pikkust puhkepäevade ja pidupäevaeelsetel päevadel, 1956. aasta 26. märtsi seadlusega suurendati rasedus- ja sünnituspuhkusi, 1955. aasta 15. augusti, 1956. aasta 26. mai ja 1956. aasta 13. detsembri seadlustega on ette nähtud abinõud alaealiste töökaitseks ja 6-tunnilise tööpäeva kehtestamiseks nende jaoks, 1965. aasta 6. märtsi seadlusega parandati Suurest Isamaasõjast osavõtnute pensionilist kindlustamist. Taolisi näiteid võib NSV Liidu

Ülemnõukogu Presiidiumi sellelt tegevusalalt tuua rohkesti.

Ülemnõukogu Presiidium teeb suurt tööd sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamiseks, nõukogude kodanike õiguste kaitsel võitluses kuritegevuse ja õiguserikkumistega.

Viimaste aastate jooksul on ta vastu võtnud mitu seadlust, mis seavad sisse rangemad karistused raskete kuritegude eest. Selline on näiteks seadlus «Kriminaalvastutuse tugevdamisest altkäemaksu eest», mille sihiks on altkäemaksu kui sotsialistliku ühiskonna tingimustes eriti sallimatu kuritegevuse igasuguste vormide väljajuurimine.

Hoolt nende inimeste isikupuutumuse eest, kes kaitsevad nõukogude kodanike rahu ja avalikku korda, sisaldab Presiidiumi seadlus «Vastutuse tugevdamisest ründe eest miilitsatöötajate või rahvamalevlaste elule, tervisele või väärikusele».

Tähtsat osa võitluses ebamajandusliku suhtumisega rahva varasse ja riiklike vahendite kulutamisse etendavad Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused, mis kehtestavad vastutuse põllumajandustehnika kuritahtlikult hooletu kasutamise ja hoidmise eest, samuti ka juurdekirjutuste ja muude moonutuste eest plaanide täitmise aruandluses.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused reguleerivad mõningaid nõukogude inimeste elamu-, töö-, perekonna- ja abielu- ning pärimissuhteid. Näiteks leiab see kajastust Presiidiumi poolt kinnitatud «Töötülide läbivaatamise korra põhimääruses», «Ametiühingu käitis- ja kohaliku komitee õiguste põhimääruses» ja reas teistes aktides.

Presiidiumi 1961. aasta 21. juuni seadlus korrastas administratiivkorras määratavate rahatrahvide kohaldamise. Seejuures vähendati rahatrahvide hulka ja piirati rahatrahve määravate organite ringi.

Ülemnõukogu Presiidium teeb suurt kodifikatsioonitööd, s. o. tööd, mis on seotud vananenud seadusandlike aktide tühistamise, uute aktide ettevalmistamise ja vastuvõtmisega sotsialistlike ühiskondlike suhete kõige erinevamate külgede valdkonnas.

Tähtsal kohal Presiidiumi tegevuses on riigi kaitsevõime ja meie relvastatud jõudude tugevdamine. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium määrab oma seadlustega kindlaks sõjaväeteenistujate õigusliku seisundi; relvastatud

jõudude juhtimise süsteemi; sõjaväeteenistuse korra; abinõud sõjaväelise distsipliini, sõjaväelise arvestuse, sõjaväelise vandetootuse täpse täitmise kindlustamiseks jne.

Nii kinnitas Presiidium 1960. aasta 23. augusti seadlusega praegu kehtivad NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku ja siseteenistuse määrustiku, aga 1963. aasta 22. augusti seadlusega NSV Liidu relvastatud jõudude garnisoni- ja vahtkonnateenistuse määrustiku. 1960. aasta 5. augusti seadlusega kinnitati «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu piiri kaitsmise põhimäärus».

Suure tähtsusega on 1965. aasta 27. märtsi seadlus, millega NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium kehtestas kõrgemat haridust omavate soldatite, madruste, seersantide ja vanemate sõjaväetegevteenistuse tähtajaks ühe aasta. Seadlusega on samuti kehtestatud, et alates 1965. aastast pikendatakse sõjaväe-tegevteenistusse kutsumist üliõpilastel, kes õpivad päevastes, õhtustes ja kaugõppe kõrgemates õppeasutustes, kuni kõrgema hariduse omandamiseni.

Konstitutsioon annab Ülemnõukogu Presiidiumile kõrgeima võimuorgani istungjärkude vahelisel ajal õiguse otsustada erakorralise olukorra tekkimise puhul sõja ja rahu tähtsaid küsimusi. Presiidium kuulutab NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal välja sõjaseisukorra NSV Liidule sõjalise kallaletungi korral või juhul, kui on vaja täita rahvusvahelisi kohustusi vastastikuseks kaitseks agressiooni vastu. Ülemnõukogu Presiidium võib NSV Liidu kaitse huvides või ühiskondliku korra ja riikliku julgeoleku kindlustamiseks kuulutada sõjaseisukorra üksikutes piirkondades või kogu riigis. Presiidiumil on õigus välja kuulutada üld- või osalist mobilisatsiooni. Suure Isamaasõja esimesel päeval, kui fašistlikud jõugud tungisid ilma sõda kuulutamata sõnamurdlikult meie maa territooriumile, andis Ülemnõukogu Presiidium seadluse «Sõjaseisukorrast», milles nähti ette rida erakorralisi abinõusid seoses Nõukogude rahva relvastatud võitlusega hitlerliku kallaletungi vastu.

Nõukogude riigi välisfunktsioonide teostamine, tema rahuarmastav poliitika ja teiste maadega koostöö laiendamine on tihedalt seotud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi tegevusega.

Kooskõlas Konstitutsiooniga Ülemnõukogu Presiidium

ratifitseerib ja ütleb üles Nõukogude Liidu poolt sõlmitud rahvusvahelisi lepinguid, konventsioone ja kokkuleppeid. Üksnes viimaste aastate jooksul ratifitseeris Presiidium mitukümmend rahu kindlustamise ja rahuliku koostöö, välismaaga majanduslike ja kultuurisidemete arendamise rahvusvahelist lepingut ja muud dokumenti. Nende Presiidiumi poolt ratifitseeritud dokumentide seas on tähtsal kohal tuumarelva atmosfääriliste, kosmiliste ja veetaluste katsetamise keelustamise leping, mis võeti soojalt vastu maailma enamiku maade rahuarmastavate inimeste poolt.

Erilist tähelepanu pühendab NSV Liidu Presiidium meie riigi ja teiste sotsialistlike riikide vahelistele sõpruse ja koostöö tugevdamise lepingutele. Need kokkulepped on rahu eest peetava võitluse, imperialismi ja sõjajõudude salasepitsuste vastu suunatud rahumeelse sotsialistliku koostöö vääramatuse tähtsaks garantiiks.

Ülemnõukogu Presiidium määrab kindlaks NSV Liidu poolt allakirjutatud rahvusvaheliste kokkulepete täitmise korra. Selles suhtes on piisav viidata 1958. aasta 12. septembri seadlusele «Õigusliku abi osutamiseks NSV Liiduga lepingu sõlminud riikide kohtute otsuste täitmise korrast».

Väljendades Nõukogude rahva tahet, reageerib Ülemnõukogu Presiidium kõigile tähtsamatele rahvusvahelistele sündmustele, väljendades nende suhtes oma autoriteetset arvamust.

Kui rahvusvahelise reaktsiooni jõud püüdsid hitlerlikke sõjaroimareid nende kuritegude aegumise ettekäändel puhtaks pesta, kõlas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi vihane hääl. Presiidium märkis, et Nõukogude Liidu rahvad, kes kandsid sõjas kõige suuremaid kaotusi, ei saa lubada, et fašistlikud barbarid jääksid karistamata. Kooskõlas rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normidega nägi NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium 1965. aasta 4. märtsi seadluses ette, et natsistlikud kurjategijad, kes on süüdi rasketes kuritegudes rahu ja inimsuse vastu ning sõjalistes kuritegudes, antaks kohtu alla ja neid karistataks sõltumata kuriteo toimepanemisest möödunud ajast.

Laialdase vastukaja osaliseks kogu maailmas sai NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi, NLKP Keskkomitee ja Nõukogude valitsuse läkitus kõigi maade valitsustele, parlamentidele ja rahvastele fašistliku Saksamaa üle saavutatud võidu 20-nda aastapäeva puhul, mis võeti vastu 1965. aasta mais.

Niisiis on Ülemnõukogu Presiidiumi tegevus laialdase küsimusteringi lahendamisel riikliku, majandusliku, kultuurilise ülesehitustöö ja rahvusvaheliste suhete valdkonnas Nõukogude Liidu kõrgeima esindusorgani töö jätkuks.

Seejuures esitatakse NSV Liidu Ülemnõukogule kui meie maa ainsale seadusandlikule organile läbivaatamiseks ja kinnitamiseks kõik Presiidiumi seadlused, millega tehakse muudatusi kehtivas seadusandluses, ja ka teised seadlused, kui nende kinnitamine on ette nähtud otseselt NSV Liidu Konstitutsiooniga. Jätkates istungjärkude vahelisel ajal Ülemnõukogu tegevust ja esinedes riigivõimu iseseisva kõrgeima organina, teostab Ülemnõukogu Presiidium NSV Liidu Konstitutsiooni ja seaduste täitmise, samuti kõrgemate täitvate-korraldavate, kohtu- ja prokuratuuriorganite tegevuse ülemkontrolli. Presiidium kindlustab, et liiduvabariikide konstitutsioonid ja seadusandlikud aktid vastaksid NSV Liidu Konstitutsioonile ja seadustele. Neil vähestel juhtudel, kus liiduvabariigi akt ei vasta üleliidulisele seadusele, teeb Ülemnõukogu Presiidium vabariigi ülemnõukogu presiidiumile ettepaneku rakendada abinõud mittevastavuse kõrvaldamiseks. NSV Liidu Konstitutsiooni sätete järgimisest ja NSV Liidu seaduste juhtivast osast on otseselt huvitatud mitte ainult NSV Liit, vaid ka iga sellesse kuuluv vabariik.

Kooskõlas NSV Liidu Konstitutsiooni 49. paragrahviiga tõlgendab Presiidium kehtivaid NSV Liidu seadusi. Seletuse ja tõlgenduse korras on ta andnud üle kahekümne seadluse ja otsuse. Need seletused annab Presiidium seaduste rakendamise korra suhtes üleskerkinud küsimustele, samuti seoses kodanikelt, riiklikelt organeilt ja ühiskondlikelt organisatsioonidelt saabunud järelepärimistega. Näiteks 1964. aasta mais andis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium, seoses kohtuorganite järelepärimistega, tõlgenduse «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse aluste» 44. paragrahvi rakendamisele.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi oluliseks prerogaatiiviks on ka tema õigus teostada rahvaküsitlust (referendumit) omal initsiatiivil või mõne liiduvabariigi nõudmisel. Referendumile võib esitada üldrahvalikku arutelu ja heakskiitmist nõudvaid küsimusi ja ka tähtsamaid seaduseelnõusid.

Seaduse kohaselt kontrollib Ülemnõukogu Presiidium aruandekohustuslike organite: NSV Liidu Ministrite Nõu-

kogu, NSV Liidu Ülemkohtu ja NSV Liidu peaprokuröri tööd.

Presiidiumi istungitel kuulatakse NSV Liidu Ülemkohtu, peaprokuröri, üksikute ministrite või kogu valitsuse ettekandeid ja informatsioone.

Viimasel ajal kannavad NSV Liidu Ülemkohus ja NSV Liidu peaprokurör Presiidiumile süstemaatiliselt ette sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamisega ja kuritegevuse vastu peetava võitlusega seotud küsimusi. Nende ettekannete alusel on Ülemnõukogu Presiidium vastu võtnud mitu otsust.

Aruandekohustuslike organite tegevuse kontrolliga on tihedalt seotud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi õigus tühistada valitsuse määrusi, kui need ei vasta seadustele. Presiidium võib tühistada ka NSV Liidu peaprokuröri käskkirju ja juhendeid.

Presiidiumi kui Nõukogude riigi kollektiivse riigipea volituste hulka loeb NSV Liidu Konstitutsioon sõjaväeliste auastmete, diplomaatiliste ametiastmete ja teiste spetsiaalsete auastmete kindlaksmääramist, relvastatud jõudude kõrgema juhtkonna ametisse nimetamist ja uuega asendamist, Nõukogude Liidu välisriikides asuvate täievoliliste esindajate nimetamist ja äraikutsumist, Presiidiumi juurde akrediteeritud välisriikide diplomaatide volitus- ja äraikutsumiskirjade vastuvõttu. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium asutab NSV Liidu ordenid ja medalid ja määrab kindlaks NSV Liidu aunimetusi. Tal on õigus autasustada ja anda aunimetusi.

Presiidium lahendab ka amnestia ja armuandmise, nõukogude kodakondsusse vastuvõtmise küsimusi jne.

NSV Liidu Presiidiumi seadlustega on kindlaks määratud kõrgemad sõjaväelised auastmed: NSV Liidu marsal, peamarssal ja väeliigi marssal, NSV Liidu laevastiku admiral ja laevastiku admiral. Need auastmed antakse meie kõige silmapaistvamatele sõjaväejuhtidele.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium on asutanud erakorralise ja täievolilise suursaadiku, erakorralise ja täievolilise saadiku jt. diplomaatilised ametiastmed. Ta seadis sisse ka klassijärgud prokuratuuri- ja uurimistöötajatele.

Ülemnõukogu Presiidium, esindades Nõukogude Liitu rahvusvahelistes suhetes, võtab vastu tema juurde akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volitus- ja äraikutsumiskirju.

Volituskirju annavad välismaiste diplomaatiliste esinduste juhid üle NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehele või tema asetäitjatele Kremli. Välismaa suursaadikuid saadavad seejuures vastavate diplomaatiliste, aga mõningatel juhtudel ka kaubanduslike esinduste vastutavad töötajad. Volituskirjade üleandmise juures viibivad tavaliselt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär, NSV Liidu Välisministeeriumi esindaja ja teised nõukogude töötajad.

Väljakujunenud traditsiooni kohaselt esinevad volituskirjade üleandja ja nende vastuvõtja kõnedega. Nendes kõnedes puudutatakse põhimomente NSV Liidu suhetes selle riigiga, kelle esindaja annab üle oma volituskirju. Pärast volituskirjade üleandmist toimub Nõukogude valitsusjuhtide ja suursaadiku vahel vestlus, milles puudutatakse küsimusi, mis pakuvad huvi mõlemale poolele.

Presiidium vaatab süstemaatiliselt läbi esildisi NSV Liidu täievoliliste esindajate nimetamisest ja vabastamisest välismaal. NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu tegevusaastatel (1962—1966) võttis Presiidium vastu üle kaheksakümne seadluse NSV Liidu erakorraliste ja täievoliliste suursaadikute ning erakorraliste ja täievoliliste saadikute nimetamise kohta ja üle kuuekümne seadluse nende ametikohtadelt vabastamise kohta.

NSV Liidu Konstitutsioon näeb ette, et NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium teostab teiste volituste kõrval armuandmist. Talle kuulub ka amnestiaaktide andmise õigus. Nende küsimuste läbivaatamine Presiidiumis on tihedalt seotud kuritegusid toimepannud isikute ümberkasvatamise ja parandamise ülesannetega.

Kogu oma tegevuse jooksul on Presiidium selles valdkonnas andnud seadlused: amnestiast Töölis-Talupoegade Punaarmee kahekümnenda aastapäeva tähistamiseks (24. I 1938); amnestiast seoses võiduga hitlerliku Saksamaa üle (7. VII 1945); amnestiast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni neljakümnenda aastapäeva tähistamiseks (1. XI 1957) ja rida teisi analoogilisi akte.

Kõrvuti selliste üldist tähtsust omavate ja teatud kodanike grupe puudutavate amnestiaaktide andmisega lahendab Presiidium küsimusi armuandmisest üksikutele kindlalt paranemise teele asunud ja oma ausa töösse suhtumise ja eeskujuliku käitumisega seda tõestanud süüdimõistetutele. Ülemnõukogu Presiidium vaatab läbi nende isikute

armuandmise küsimusi, kes on süüdi mõistetud NSV Liidu Ülemkohtu kohtukollegiumide, sõjatribunalide või kas kahe või enama liiduvabariigi kohtuorgani poolt.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium lahendab NSV Liidu kodakondsusega seoses olevaid küsimusi. Kooskõlas 1938. aasta 19. augusti NSV Liidu seadusega vaatab ta läbi taotlusi NSV Liidu kodakondsuse andmisest välismaal elavatele isikutele, taotlusi NSV Liidu kodakondsusest lahkumise kohta ja esildisi nõukogude kodakondsuse äravõtmise kohta.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ja tema esimehe nimele saabub iga päev sadu töötajate kirju. Nendes kirjades on avaldused, kaebused, isiklikku laadi palved. Samal ajal kasvab iga aastaga nende kirjade arv, milles tehakse ettepanekuid rahvamajanduse edasise tõusu, riigiaparaadi täiustamise, sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamise kohta. Sageli signaliseerivad kodanikud puudustest nende või teiste kohalike organite töös, tõstatavad küsimusi bürokraatlike moonutuste ja asjaajamise venitamiste kõrvaldamisest. Kõik kirjad vaadatakse Ülemnõukogu Presiidiumis tähelepanelikult läbi. Osa ülestõstetud küsimustest lahendatakse kohe, teiste küsimuste lahendamiseks suunatakse kirjad ministriumidele, ametkondadele, vabariiklikele ja teistele organitele. Sageli sõidavad NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi aparadi vastutavad töötajad kodanike kirjades ja avaldustes märgitud faktide kontrollimiseks kohtadele.

Suur hulk töötajaid pöördub isiklikult NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi poole küsimustes, mis on neile suure tähtsusega. Moskvas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi vastuvõturuumis on igal külastajal võimalus põhjalikult rääkida oma asjast. Nendega vestlevad vastuvõturuumi töötajad, antakse vajalikke konsultatsioone, abistatakse avalduse või palve vormistamisel. Kodanikke võtavad vastu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitjad, kes töötavad järjekorras Moskvas, samuti NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimees.

Paljud töötajate kirjad, ettepanekud ja soovid antakse edasi Ülemnõukogu kodade alalistele komisjonidele. Siin võetakse kodanike arvamusi arvesse seaduseelnõude, eelarve ja plaani kohta tehtavate kokkuvõtete ettevalmistamisel, ministriumide ja teiste valitsemisorganite töö kontrollimisel.

Kõikide nende keeruliste ja mitmesuguste funktsioonide täitmiseks on NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumil oma teenistusaparaat, mis koosneb mitmesuguste rahvamajandusharude ja kultuuriala spetsialistidest, nõukogude töötajatest ja juristidest.

See aparaat kindlustab organisatsioonilis-tehnilist teenindamist ja vajalike andmete, teatmeliste ja muude materjalide ettevalmistamist nendes küsimustes, mida otsustab NSV Liidu Ülemnõukogu, tema Presiidium ja alalised komisjonid.

Ülemnõukogu Presiidiumi aparaati kuuluvad: sekretariaat, vastuvõturuum, nõukogude töö, juriidiline, autasustamise, rahvusvaheliste sidemete osakonnad ja kodade alaliste komisjonide sekretariaadid. Spetsiaalsed kaastöölise grupid tegelevad materjalide ettevalmistamisega armuandmise, kodakondsuse, protokollitöö küsimustes, seadusandlike aktide avaldamise ja tõlkimise kindlustamisega, õiendite esitamisega seadusandluse kohta, finantsilise ja majandusliku teenindamisega.

Aparaadi tööd juhib NSV Liidu Ülemnõukogu sekretär.

4. Saadikud ja valijad

Sotsialistliku demokraatia iseloomulikuks jooneks on nõukogude saadikute alaline side valijatega. Valimisringkonnas tuleb saadikul arutada ja lahendada kõige erinevamaid töötajate eluga seotud küsimusi, siin õpivad saadikud tundma elanikkonna vajadusi ja nõudeid, saavad valijailt ettepanekuid. Selgitades oma valijatele seadusi ja teisi NSV Liidu Ülemnõukogu otsuseid, organiseerivad saadikud töötajaid nende täitmiseks, õpivad tundma seadusandluse rakendamise praktikat, valmistavad rahvahulkade kogemusi arvesse võttes NSV Liidu Ülemnõukogu jaoks ettepanekuid nõukogude seadusandluse arendamise ja riigiaparaadi töö täiustamise kohta. NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute tegevuse vormid valimisringkondades on mitmekülgsed.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadik, Omski Autokummide Tehase tööline A. L. Šanturov teatas oma kirjas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile: «Saabunud Moskvast NSV Liidu Ülemnõukogu viiendalt istungjärgult, esinesin oma valimisringkonna valijate ees viiel korral. Informatsioon

istungjärgu töö tulemustest kutsus esile valijate elava huvi. Esitati hulgaliselt istungjärgu tööd puudutavaid küsimusi.»

Kaugest Jakuutia külast Verhneviljuiskist saadeti NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi järgmine dokument:

«Jakuudi ANSV Verhneviljuiski küla valijate koosoleku protokoll

27. juulist 1964.

Koosolekul esines informatsiooniga NSV Liidu Ülemnõukogu neljanda istungjärgu tulemustest Viljuiski valimisringkonnas valitud NSV Liidu Ülemnõukogu saadik Nikolai Jegorovitš Vassiljev.

Esitati 14 küsimust.

Esines kolm valijat.

Koosolek võttis vastu üksmeelse otsuse:

1. Kiita heaks NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu neljanda istungjärgu otsused.

2. Vastuseks partei ja valitsuse isalikule hoolitsusele töötajate heaolu parandamise eest tõsta distsipliini ja töötotlikkust, täita põllumajanduse alal võetud kohustused, parandada töötajate teenindamist kultuuri- ja elukondlikes asutustes, tugevdada kasvatustööd noorsoo seas.»

Protokolle ja informatsioone saabub paljudelt saadikutelt, kes pärast NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärke kohuvad oma valijatega.

Saadikud püüavad aktiivselt ja järjekindlalt täita valijatelt saadud juhendeid. Saadikuülesannete täitmiseks on palju teinud K. V. Kopõssova, Udmurdi ANSV Krasnogorski rajooni Kurja jaoskonnahaigla juhataja. Tal on alaline side valijatega, ta tunneb hästi nende vajadusi ja nõudeid. 1962. aasta märtsist kuni 1965. aasta veebruarini külastas K. V. Kopõssova 32 korral oma valimisringkonna erinevaid asulaid, vaatas läbi 315 kirjalikku avaldust, lahendas 326 suulist kaebust ja palvet. Seda, mida saab teha kohapeal, teeb ta valijate eneste toetusele ja osavõtule tuginedes.

Näiteks oli Valamasi alevis raskusi laste vastuvõtuga lastesõime ja -aeda. Korduvalt tõstsid valijad seda küsimust üles. Ühiskondlikud ja majandusorganisatsioonid leppisid kokku otsida olukorra lahendamiseks ühiselt kohapealseid võimalusi. Ja leidsid. Metsatööstuskeskuse majale tehti juurdeehitus ja paigutati sinna lastesõim ja -aed.

Praegu on 50 metsatööstuskeskuse töölise last heades tingimustes. Ka tehas eraldas ruumid 50 kohaga lasteaiale.

Mõningatest valijate ettepanekutest informeeris saadik NSV Liidu Ülemnõukogu. NSV Liidu Ülemnõukogu kolmandal istungjärgul, kus arutati NSV Liidu 1964. aasta riigieelarvet, esines ta sõnavõtuga, tõestades vajadust suurendada Udmurdi vabariigile assigneeringuid haiglate, koolide ja teiste tervishoiu- ning haridusasutuste ehitamiseks ja kapitaalremondiks, maahaiglatele sisustuse ja autode muretsemiseks. Saadiku ettepanekuid toetati. Udmurdi ANSV tervishoiu ja hariduse vajadusteks eraldati täiendavalt 756 tuhat rubla.

Saadikud võtavad regulaarselt vastu kodanikke. Ühtedel on alaline vastuvõtupäev üks kord nädalas, teistel — üks-kaks korda kuus.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadik kindralpolkovnik G. V. Baklanov (Rahvuste Nõukogu Novosibirski valimisringkond nr. 16) saatis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile informatsiooni, milles teatas, et 1962. aasta märtsist 1964. aasta juulini võttis ta vastu 923 kodanikku. Peale selle vaatas läbi 2803 kirjalikku avaldust ja kaebust. Üle 80% palvetest rahuldati. Saadik M. F. Lobantsev, lukksepp-monteerija Masinaehitustehases Rõbinski linnas Jaroslavi oblastis, võttis sama aja jooksul vastu 969 kodanikku. Ta võtab vastu iga kuu 10. kuupäeval linnanõukogu täitevkomitee ruumides. Peale selle külastab ta ringkonna rajoone. Leningradi tehase «Elektrosila» lukksepa saadik N. N. Russakovi vastuvõtule tuleb alati 50—60 valijat. Igas kuus toob post talle ligemale 100 kirja ja avaldust valijatelt. Belgorodi asbesteterniidi kombinaadi tsehhiülema saadik A. A. Borodatovi vastuvõtupäevad on üks kord kuus. Kuid peale selle külastab ta valijate vastuvõtuks otseselt käitisi: tsemenditehast, ehituskoondist «Belgorodstroj», veduridepood, ehitusmaterjalide kombinaati, piimatehast, lihakombinaati.

Oma avaldustes ei kirjelda valijad üksnes nende isiklike vajadusi puudutavaid küsimusi, vaid tõstavad üles ka küsimusi kaubandusorganisatsioonide, meditsiini- ja kultuurhariduslike asutuste, koolide, ettevõtete ja kolhooside tegevuse parandamisest, haiglate, kaupluste ehitamisest jne.

Üks iseloomulik näide: 118 palve seas, millised sai NSV Liidu Ülemnõukogu saadik, Moldaavia NSV Tea-

duste Akadeemia president J. S. Grossul esimese kuue kuu jooksul pärast tema valimist, olid sellised:

kolhooside töö parandamisest ja neile tehnika hankimisest	— 15
vabrikute ja tehaste abistamisest tootmise korraldamisel	— 9
abist koolide, haiglate, kommunaal-, kaubandus- ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtete töös	— 27
töökaitse ja kodanike õiguste kaitse küsimustes	— 18
elamuküsimustes	— 27
kaasabist ehitusmaterjalide muretsemisel individuaalehituseks maal ja teistes küsimustes	— 22

Oma saadikutegevuse küsimustes on NSV Liidu Ülemnõukogu saadikutel õigus pöörduda riiklike asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide poole, nõutada nende juhtijalt õiendeid ja informatsiooni, mis on neile vajalikud Ülemnõukogu istungjärguks, komisjonide istungiteks ettevalmistamiseks, seoses valijate juhenditega ja muude saadikukohustuste täitmisega. Riigiorganid, asutused ja ühiskondlikud organisatsioonid osutavad saadikutele töös vajalikku abi.

Seoses valijate juhendite täitmisega pöörduvad saadikud sageli NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi poole. Kõikide saadikute poolt saadetud läkituste osas võetakse tarvitusele vastavad abinõud.

Üheks sotsialistliku demokraatia põhiprintsiibiks on saadikute aruandlus valijate ees. NSV Liidu Konstitutsioon kohustab NSV Liidu Ülemnõukogu saadikut andma valijatele aru oma tööst ja Ülemnõukogu tööst. Enamus saadikuid täidab seda kohustust regulaarselt. Jutustades kohutumistel valijatega Ülemnõukogu möödunud istungjärkudest ja Ülemnõukogu poolt vastuvõetud otsustest, annavad saadikud tavaliselt aru ka sellest, millist tööd nemad tegid Ülemnõukogus, valimisringkonnas, mida tegid valijate ettepanekute täitmiseks. Toogem mõningad näited.

Rahvuste Nõukogu Gagra valimisringkonnas nr. 379 toimuvad igal aastal valijate koosolekud. Järjekordne koosolek toimus 19. märtsil 1965. aastal päevakorraga «NSV Liidu Ülemnõukogu saadiku J. T. Kvitsinija aru-

anne Ülemnõukogu tööst ja saadiku tegevusest 18. jaanuarist 1964 kuni 15. märtsini 1965». 22.—26. VI 1965 toimusid valijate koosolekud Zaporozje oblasti Pologi, Vasiljevski, Mihhailovski ja Orehhovo rajoonides. Aruandega oma tööst esines 1965. aasta esimesel poolel NSV Liidu Ülemnõukogu saadik F. D. Ovtšarenko, Ukraina NSV Teaduste Akadeemia Üld- ja Anorgaanilise Keemia Instituudi osakonnajuhataja. 14. novembril 1964 toimunud Kirgiisi NSV Issök-Kuli rajooni Ananjevo küla ja Kok-Djube alevi valijate koosolekul viibis 343 inimest. Nad kuulasid ja arutasid NSV Liidu Ülemnõukogu saadiku B. Rõspajevi aruannet. Koosolek kiitis saadiku tegevuse heaks ja soovis, et ta ka tulevikus niisama edukalt täidaks vastutavaid riiklikke kohustusi.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud täidavad saadikukohustusi üheaegselt tööga ettevõtetes, kolhoosides, riigiasutustes ja ühiskondlikes organisatsioonides. Riik tasub saadikutele saadikukohustuste täitmise, valijatega kohtumiste, kodanike vastuvõtu, valimisringkonnas toimunud sõitude, valijatega, riiklike ja ühiskondlike organitega peetava kirjavahetuse jms. seotud kulud. NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude, kodade alaliste komisjonide töö, Ülemnõukogu, selle Presiidiumi ja alaliste komisjonide poolt antud ülesannete täitmise ajaks, aga ka kohtumisteks valijatega ja nende ees aruande esitamise ajaks vabastatakse NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud tootmis- ja teenistusülesannete täitmisest ja neile säilitatakse keskmine töötasu töökohas. Seaduses ettenähtud ulatuses tasutakse ka muud saadikukohustustega seotud kulud. NSV Liidu Ülemnõukogu saadik võib tasuta kasutada raudtee-, vee- ja õhutransporti. NSV Liidu Ülemnõukogu saadikutel on rinnamärk ja saadikupilet.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadik on puutumatu. Teda ei saa võtta kohtulikule vastutusele või vahistada ilma NSV Liidu Ülemnõukogu nõusolekuta, NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal aga ilma NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi nõusolekuta.

Iga nõukogu saadik, sealhulgas ka Ülemnõukogu saadik, ei ole üksnes aruandekohustuslik, vaid ka vastutav teda valinud valijate ees. Seaduses ettenähtud korras võib saadikut valijate enamiku otsusel igal ajal ära kutsuda.

Valijate ärakutsumise õigust kasutavad valijad võrdlemisi laialt. Nii näiteks kutsusid valijad NSV Liidu Ülem-

nõukogu viienda ja kuuenda koosseisu saadikute hulgast ära 10 saadikut, kes ei õigustanud valijate usaldust või panid toime saadiku kõrget nime mittevääri vaid tegusid.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadiku äraeutsumise korra määras kindlaks 1959. aasta 30. oktoobri seadus.

Saadiku äraeutsumise algatamise õigus on tööraha ühiskondlikel organisatsioonidel ja ühingutel, nende kesk-, vabariiklike, krai-, oblasti-, rajooni- ja linnaorganite näol, samuti tööliste ja teenistujate üldkoosolekutel ettevõtete ja asutuste järgi, talupoegade üldkoosolekutel kolhooside ja külade järgi, sõjaväelaste üldkoosolekutel sõjaväeosade järgi. Teisiti öeldes, saadiku äraeutsumise algatamise õigus on kindlustatud samadele tööraha ühiskondlikele organisatsioonidele ja koosolekutele, kellele on valimistel antud õigus esitada saadikukandidaate. See väljendab asjaolu, et kollektiivid, kes esitasid kandidaadi nõukokku valimiseks, ei astu kõrvale, vaid jälgivad alaliselt, kuidas saadik täidab oma saadikukohustusi ja kuidas ta õigustab talle osutatud usaldust. Seadus garanteerib saadikule õiguse esitada organile või kollektiivile seletusi motiivide kohta, mis olid aluseks äraeutsumise algatamisel.

Saadiku äraeutsumise algatanud tööraha ühiskondlike organisatsioonide või koosolekute otsused saadetakse NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium vaatab need materjalid läbi äraeutsumise algatamise seaduslikkuse seisukohalt (kas antud koosolekutel või organisatsioonidel on õigus äraeutsumise algatamiseks, kas selle küsimuse algatamisel peeti silmas saadiku õigust anda seletusi jms.). Juhul kui äraeutsumine on algatatud kõigi seaduse nõuetega vastavuses, määrab NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium vastavas valimisringkonnas hääletamise rahvasaadiku äraeutsumiseks. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus hääletamisest rahvasaadiku äraeutsumiseks avaldatakse kohalikus ajakirjanduses.

Pärast seadluse avaldamist moodustatakse vastavas ringkonnas tööraha ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute esindajatest, samuti töötajate koosolekute esindajatest, rahvasaadiku äraeutsumise läbiviimiseks hääletamise ringkonnakomisjon. Selle komisjoni ülesandeks on järelevalve seaduse nõuete täitmise üle äraeutsumise käigus, hääletamise tulemuste kindlakstegemine ja kaebuste läbivaatamine.

Ärakutsumine otsustatakse vastava valimisringkonna valijate koosolekul ettevõtetes, asutustes, kolhoosides, sõjaväeüksustes, samuti valijate elukohas. Koosolekud saadiku ärakutsumiseks toimuvad tavaliselt mitu päeva.

Seadus garanteerib igale ühiskondlikule organisatsioonile ja ka igale NSV Liidu kodanikule õiguse takistamatult agiteerida saadiku ärakutsumise eest või vastu. Valijate koosolekud, kus otsustatakse saadiku ärakutsumise küsimust, toimuvad igakülgse arutelu, nii ärakutsumise kasuks olevate kui ka antud isiku saadikuks jätmise poolt rääkivate kõikide argumentide üksikasjaliku kaalumise olukorras.

Koosolekul toimunud lahtise hääletamise tulemused fikseeritakse koosoleku protokollis. Koosoleku protokoll esitatakse kolme päeva jooksul ärakutsumist läbiviiva hääletamise ringkonnakomisjonile. Ringkonnakomisjon loeb valijate koosolekute protokollide järgi hääled kokku kogu ringkonnas ja teeb kindlaks ärakutsumise hääletamise tulemused. Saadik loetakse ärakutsutuks, kui tema ärakutsumise poolt hääletas üle poole kõigist selles valimisringkonnas elavatest valijatest. Ärakutsumise hääletamise tulemuste protokoll esitab ringkonnakomisjon NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi. Teadaande ärakutsumise hääletamise tulemustest avaldab ringkonnakomisjon hiljemalt viie päeva jooksul pärast hääletamise tulemuste kindlakstegemist.

Juhul kui saadik vastavalt ärakutsumise hääletamise tulemustele kutsuti ära, määrab NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium hiljemalt kahe kuu jooksul vastavas valimisringkonnas uue saadiku valimised.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadiku volitused võivad ennetähtaegselt lõppeda mitte ainult saadiku ärakutsumisel valijate poolt, vaid ka seoses saadiku isikliku avaldusega saadikukohustuste mahapanekust. Määruse selles küsimuses peab vastu võtma vastav koda, aga NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium.

Ärakutsutud ja väljalangenud saadikutest ning nende asemele uute saadikute valimisest teatatakse iga Liidu-nõukogu ja Rahvuste Nõukogu istungjärgu alguses mandaatkomisjonide ettekannetes. Kojad vaatavad läbi ja kinnitavad uuesti valitud saadikute volitused.

TÖÖTAJATE HEAOLUKS

V. I. Lenini poolt väljendatud mõtte kohaselt on võimuorganid Nõukogude riigis organiteks, mis tegutsevad töötajate kaudu ja töötajate jaoks. Selles seisnebki riigivõimuorganite tõeliselt rahvalik iseloom. NSV Liidu Ülemnõukogu on just selliseks võimuorganiks. Kogu ta tegevus on suunatud rahva huvide kaitsmisele, elanikkonna heaolu pidevale tõstmisele.

Majanduslik ja kultuuriline ülesehitustöö

Rahva heaolu aluseks on sotsialistlik majandus. NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetavad NSV Liidu rahvamajanduse arendamise aastaplaanid ja riigieelarve on suunatud meie maa majandusliku võimsuse tugevdamisele, kommunismi materiaal-tehnilise baasi kiiremale loomisele.

Möödunud seitseaastaku (1959—1965) rahvamajandusplaanide täitmise tulemused tunnistavad, et NLKP XX, XXI ja XXII kongressil seatud ülesanded majanduse ja kultuuri arendamiseks ning nõukogude inimeste heaolu parandamiseks on edukalt täidetud.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise plaanides ettenähtud tootlike jõudude laiendamise ja kasutuselevõtmise ülesannete täitmisega astus meie tööstus edasi pika sammu.

Tööstuse kogutoodang moodustas 1965. aastal 229 miljardit rubla, s. o. kaks korda rohkem kui 1958. aastal.

Kiires tempos areneb maa elektrifitseerimine — rahvamajanduse kõigi harude tehnilise progressi alus. Seitseaastaku jooksul suurenes elektrienergia tootmine üle kahe korra (1958. aastal 235 mljr. kWh, 1965. aastal 509 mljr. kWh).

Meie maa on jõudnud esikohale maailma võimsamate hüdroelektrijaamade ehitamisel. Vee jõul töötavatest elektrijaamadest on maailmas suurim Bratski hüdroelektrijaam. Käesoleval ajal annavad ainult viis elektrienergiat tootvat ettevõtet — kaks Volgal asuvat, Bratski, Pridneprovski ja Luganski elektrijaamad — rohkem voolu kui kõik meie maa elektrijaamad kokku 1940. aastal.

NSV Liidu Ülemnõukogu poolt viimastel aastatel vastu võetud rahvamajandusplaanides on ette nähtud keemiatööstuse arendamise kiirendatud tempo vastavalt NLKP Keskkomitee maipleenumi (1958. a.) ja partei teistes otsustes märgitud suundadele. Riikliku plaaniga eraldati keemiatööstusele kapitaalmahutusi seitseaastaku esimesel kuuel aastal (1959—1964) 7,3 miljardit rubla, s. o. kaks korda rohkem kui kõigil nõukogude võimu aastatel kuni 1959. aastani. Nimetatud aastatel tõusis kapitaalmahutuste aastane juurdekasv keemiatööstuses keskmiselt 28,3 protsenti, samal ajal kui rahvamajanduses tervikuna ulatus vastav protsent 9,2-ni.

Seitseaastaku jooksul loodi meie maal kümneid kiires tempos arenevaid keemiatööstuse ettevõtteid. Keemiatööstus tootis sünteetilisi vaike ja plastmasse 1964. aastal 720 000 tonni, 1940. aastal ligi 15 000 tonni; keemilisi kiudaineid vastavalt 361 000 tonni ja 11 000 tonni. Tunduvalt suurenes sünteetilise kautšuki, autokummide ja muu toodangu väljalase. Kiiresti kasvab mineraalväetiste ja keemiliste taimekaitsevahendite tootmine. 1964. aastal valmistati mineraalväetisi 25,6 miljonit tonni.

Jätkeb kaasaegse tööstuse alusmüüri, metalli ja kütuse tootmise kiire kasv. 1958. aastal sulatati malmi 39,6 miljonit tonni, 1964. aastal juba 62,4 miljonit tonni, terast vastavalt 54,9 ja 85 miljonit tonni. Rauamaagi kaevandamine kasvas sellel ajavahemikul 1,6 korda.

Eriti hoogsalt areneb nafta ja gaasi tootmine. 1964. aastal saadi naftat 223,6 miljonit tonni ja looduslikku ning tööstuslikku jääkgaasi 110,2 miljardit kuupmeetrit. NSV Liidus ulatub magistraalgaasijuhtmete pikus üle 40 000 kilomeetri. Viimasel ajal on avastatud rida suuri nafta- ja gaasileiukohti Lääne-Siberis, Lääne-Kasahstanis ja Valgevenes.

Seitseaastakul tehti ära suur töö iga liiki transpordi tehnilisel rekonstrueerimisel. Veosekäive ulatus 1964. aastal 2521,5 miljardi tonn-kilomeetrini ja kasvas 1958. aastal

taga võrreldes 57 protsenti. Elektri- ja mootorvedurite kasutamisele üleviidud raudteede kogupikkus moodustas 1964. aasta lõpuks 71 800 kilomeetrit. Tunduvalt suurenes merelaevastiku tonnaaz. Tsiviilõhulaevastik on varustatud kiirete ja suurte lennukitega, mis iga päev teenindavad paljusid tuhandeid reisijaid.

Märgatavalt on arenenud kerge- ja toiduainete tööstus, tööstusharud, mis vahetult rahuldavad elanikkonna vajadusi. Seitseaastaku jooksul kasvas nende toodang 1,5 korda.

Rahvamajanduse arendamise plaanid nägid ette ka põllumajanduse materiaal-tehnilise baasi edasise tugevnenemise. 1964. aasta lõpuks oli põllumajanduses traktoreid (15-hobujõulises arvestuses) 2 820 000 (1958. aastaga võrreldes 1,6 korda rohkem), teraviljakombaine 513 000, veoautosid 954 000. 1965. aastal sai põllumajandus mineraalväetisi 26 miljonit tonni, tunduvalt suurenes varustatus ka keemiliste taimekaitsevahenditega.

Hiiglasliku hooga toimub meie maal kapitaalehitus. Aastatel 1959—1964 paigutati tööstuse, transpordi, põllumajanduse, elamute ja elukondliku teenindamise ettevõtete ehitusse 200 miljardit rubla või peaaegu niisama palju, kui eraldati selleks otstarbeks nõukogude võimu kõigil eelnenud aastatel kokku. Seitseaastakul lasti käiku üle 5500 suure tööstusettevõtte, riiklikud põhifondid suurenesid ligi kaks korda.

Aastatel 1959—1964 käikulastud tootmisvõimsuste (uute ettevõtete eksploatatsiooni andmise ja tegutsevate ettevõtete laiendamise ning rekonstrueerimise) arvel toodeti 49 miljonit kWh elektrienergiat, 106 miljonit tonni kivisütt aastas, 17,4 miljonit tonni malmi, 21,2 miljonit tonni terast, 87 miljonit paari nahkjalatseid aastas, loodi tootmisvõimsused, mis on vajalikud 197 100 tonni peedi ümbertöötamiseks suhkruks ööpäevas, rajati raudteeline pikkusega 6110 kilomeetrit ja elektrifitseeriti neid 12 841 kilomeetri ulatuses.

Tootmisvahendite tootmise eelisarendamine võimaldas tõsta ühiskondliku tootmise efektiivsust. Tööpäeva lühendamise tulemusena tõusis tunni tööviljakus 1964. aastal, 1958. aastaga võrreldes, tööstuses üle 50 protsendi, ehituses 62 ja raudteel 59 protsenti. Üldisest tööstustoodangu juurdekasvust ajavahemikul 1959—1964 saadi 66 protsenti tööviljakuse tõusu arvel.

Kooskõlas NLKP Keskkomitee septembripleenumi otsustega võttis NSV Liidu Ülemnõukogu 2. oktoobril 1965. aastal vastu seaduse «Tööstuse juhtimise organite süsteemi muutmise ja mõnede teiste riikliku juhtimise organite reorganiseerimise kohta». Selle seaduse elluviimine tagab nõukogude tööstuse, kogu sotsialistliku majanduse veelgi kiirema arengu kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise ja rahva heaolu edasise parandamise eesmärgil.

NSV Liidu Ülemnõukogu otsustas moodustada rea üleliidulisi ja liidulis-vabariiklikke ministeeriume, osa riiklikke komiteesid reorganiseerida ministeeriumideks ning likvideerida NSV Liidu Kõrgem Rahvamajanduse Nõukogu, NSV Liidu Rahvamajanduse Nõukogu, vabariikide ja majanduspiirkondade rahvamajanduse nõukogud.

Et nõukogude inimene elaks paremini!

Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetavatele rahvamajanduse plaanidele ja riigieelarvetele eraldatakse igal aastal suuri summasid ühiskondlike tarbimisfondide laiendamiseks, millega tagatakse tasuta meditsiiniline teenindamine, tasuta haridus, toetused, pensionid, stipendiumid, palgaline puhkus, sanatooriumi- ja puhkekodutuuksute andmine tasuta või soodustatud hinnaga ning rida teisi väljamakseid ja soodustusi.

Väljamaksed ja soodustused, mida elanikkond sai ühiskondlikest fondidest, moodustasid seitseaastaku (1959—1965) jooksul 200 miljardit rubla. Kui 1958. aastal kulutati selleks otstarbeks 23,8 miljardit rubla, siis 1965. aastal ulatus see summa 41 miljardi rublani, ehk arvestatuna ühele töötajale, ligi 400 rublani.

Elanikkond saab väljamaksed ja soodustused eeskätt riigieelarves sotsiaal-kultuurilisteks üritusteks assigneeritud vahendite kaudu. Aastatel 1959—1965 kulutati sotsiaal-kultuurilisteks vajadusteks 206,7 miljardit rubla, s. o. 35,4 protsenti nende aastate eelarvete kulutuste kogusummast. Eelmärgitud summa jaguneb järgmiselt:

Haridus	89,9	miljardit	rubla
Tervishoid ja kehakultuur	36,8	„	„
Riiklik sotsiaalkindlustus,			
riiklikud toetused lasterikastele ja			
vallasemadele	80,0	„	„

Väljamakseid ja soodustusi saab elanikkond peale eelarveliste summade ka ettevõtete vahendeist.

1964/65. õppeaastal hõlmasid mitmesugused õppetöövormid meie maal üle 68 miljoni inimese ehk kolmandiku elanikkonnast (eelkooliealisi lapsi pole arvestatud). Ühiskondlikest fondidest saab suur osa õppijaist stipendiumi või kasutab tasuta ühiselamut.

Statsionaarset meditsiinilist abi osutatakse üksnes ravi-profülaktilistes asutustes kümnetele miljonitele haigetele aastas. Nõukogude inimeste kasutuses on rajoonipoliiklinikute, ambulatooriumide, haiglate, laste ja naiste nõuandlate lai võrk. Peale selle on kõigis suurtes ettevõtetes ja asutustes oma polikliinikud. Kõik haiged võivad kutsuda arsti koju.

Riiklikku pensioni saavate inimeste arv ulatus 1965. aasta lõpuks üle 30 miljoni. Rohkem kui 3 miljonit lasterikast ema saab riigilt igakuist toetust laste kasvatamiseks. Igal aastal puhkavad ja ravivad end miljonid inimesed puhkekodudes, sanatooriumides, pioneerilaagrites. Ligi 8 miljonit last käib lasteaedades ja -sõimedes.

Pole ühtegi nõukogude perekonda, kelle eelarves reaalset ei kajastuks kulutused, mida riik teeb väljamaksete ja soodustuste näol elanikkonnale ühiskondlikest tarbimisfondidest.

Nõukogude riik pöörab suurt tähelepanu töötajate korteritingimuste parandamisele. Aastatel 1959—1965 ehitati linnades ja maal riigisummade ning elanikkonna vahendite arvel elumaju üldpinnaga 558 miljonit ruutmeetrit. Viimase kümne aasta jooksul kolis peaaegu pool meie maa elanikkonnast uutesse korteritesse või parandas oma korteriolusid varem ehitatud majades.

1965. aastal tõusis tööliste ja teenistujate keskmine töötasu 5,5 protsenti plaanis ettenähtud 4,5 protsendi asemel. Tunduvalt kasvasid kolhoosnikute sissetulekud. Ka neile seati sisse pensioniline kindlustus. Mõnede rahvatarbekaupade hindade alandamine andis elanikkonnale kokkuhoidu aastas üle 1,2 miljardi rubla.

Elanikkonna rahaliste sissetulekute tõusule kaasnesid kaupade läbimüügi tunduv suurenemine ja töötajate säästusummad hoiukassades. 1965. aastal realiseeriti riiklikus ja kooperatiivkaubanduses kaupu 103,5 miljardi rubla eest, s. o. 8,2 miljardi rubla võrra rohkem kui 1964. aastal.

Elanikkonna hoiused hoiukassades suurenesid 1965. aastal peaaegu 3 miljardi rubla võrra.

NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadusega «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise 1966. aasta riikliku plaani kohta» on ette nähtud rahvatulu edasine kasv, mis on nõukogude inimeste ainelise heaolu ja kultuuritaseme tõusu põhiliseks allikaks. Rahvatulu kasvab 1966. aastal 6,4 protsendi võrra, s. o. 0,4 protsenti rohkem kui oletati 1965. aastal. Seejuures tarbimisfond kasvab 6,8 protsenti ning ta osa rahvatulus tõuseb umbes 73 protsendile.

Kui arvestada, et osa akumulatsioonifondist läheb elumajade, haiglate, koolide ja teiste elanikkonda teenindavate asutuste ehitamiseks, siis moodustavad kõik materiaalsed vahendid, mis on määratud nõukogude rahva vajaduste rahuldamiseks, rahvatulust ligikaudu 80 protsenti.

1966. aasta plaan näeb ette senisest veelgi suuremaid kapitaalmahutusi põllumajanduse, kergetööstuse ja reaiste rahvamajanduse harude arendamiseks. Kapitaalmahutused kergetööstusse kasvavad 22 protsendi võrra, kusjuures kapitaalmahutused kunstkiust kangaid tootvate vabrikute ehitamiseks suurenevad umbes poolteist korda, trikootaživabrikute rajamiseks 30 protsendi võrra, õmblusettevõtete ehitamiseks kahekordselt.

Plaan fikseerib ka abinõud rahvatarbekaupade sortimendi suurendamiseks ja kvaliteedi parandamiseks. 1966. aastal müüakse elanikkonnale tunduvalt rohkem paremini viimistletud puuvillast riidet, trükimustriga riidet, lavsaanilisandiga villast riidet, sünteetilisest kiust siidriidet, kammvillast ülikonnariidet, mitmesugust trikootaži, dubleeritud sünteetilisest riidest ülerõivaid ja jalatseid. Plaanis on ette nähtud kultuurikaupade ja majapidamistarvete tootmine üle 10 miljardi rubla väärtuses, 11 protsendi võrra rohkem kui 1965. aastal. Üldine jaekäive riiklikus ja kooperatiivkaubanduses ulatub 1966. aastal 110,5 miljardi rublani ehk 7,4 protsenti rohkem kui 1965. aastal.

Seoses rahvatulu suurenemisega kasvavad ka elanikkonna reaaltulud. 1966. aasta plaani järgi tõuseb reaaltulu ühe elaniku kohta keskmiselt 6,5 protsenti.

NSV Liidu Ülemnõukogu nägi ette suurendada 1966. aastal (1965. aastaga võrreldes):

tsentraliseeritud riiklike kapitaalmahutuste arvel eksploatatsiooni antavat

elumajade üldpinda	11,4	protsenti
elukondliku teenindamise tööde mahtu	17,0	„
kohtade arvu riigi eelarvel olevates eelkooliasutustes	10,8	„
õpilaste arvu pikapäevakoolides ja -rühmades	20,5	„

Assigneeringud sotsiaal-kultuurilisteks eesmärkideks ulatuvad 1966. aastal 40,3 miljardi rublani, s. t. kasvavad 1965. aastaga võrreldes 7,7 protsenti. Lasteasutuste ülalpidamiseks assigneeritakse eelarvest 2,4 miljardit rubla ehk 11,3 protsenti rohkem kui 1965. aastal. Kulutused tervishoiule ja kehakultuurile kasvavad 7 miljardi rublani. Sotsiaalkindlustuseks ja -hoolekandeks eraldatakse summasid 6 protsenti rohkem ja nad moodustavad 14,6 miljardit rubla.

Tööpäeva lühendamine ja töötasu tõstmine

Rahva heaolu tõstmisele suunatud NSV Liidu Ülemnõukogu tegevust iseloomustab terve rida NSV Liidu kõrgeima riigivõimuorgani poolt viimastel aastatel vastu võetud tähtsaid õigusakte. Nii võttis NSV Liidu Ülemnõukogu kooskõlas NLKP XX ja XXI kongressi otsustega vastu 7. mail 1960. aastal seaduse «1960. aastal kõigi tööliste ja teenistujate seitsme- või kuuetunnilisele tööpäevale ülemineku lõpuleviimise kohta». Selle seadusega kehtestati kõigi tööliste ja teenistujate tööpäeva maksimumaalseks pikkuseks seitse tundi senise kaheksa tunni asemel, juhtivatele kutsealadele allmaatöödel aga mitte üle kuue tunni. Varem oli NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 8. märtsist 1956. aastast kehtestatud ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide tööliste ning teenistujate puhkepäeva- ja pidupäeva eelsetel päevadel tööpäeva pikkuseks kuus tundi.

Üheaegselt tööliste ja teenistujate üleviimisega seitsme- ja kuuetunnilisele tööpäevale ning töötingimuste üldise parandamisega tehti ära suur töö palga tõstmiseks ja korrastamiseks tööstuses, ehituses, riiklikes põllumajandusettevõtetes ja transpordis. 1. jaanuarist 1957 tõsteti madalalpalgaliste tööliste ja teenistujate mitmete kategooriate töötasu. Üksnes viimase viie aasta jooksul viidi üle uutele töötasustamise tingimustele rohkem kui 50 miljonit töölisi ja teenistujat.

NSV Liidu Ülemnõukogu 7. mai 1960. aasta seaduse «Töölise ja teenistujate palgalt võetavate maksude kaotamise kohta» alusel lõpetati tulu- ja lastetusmaksu võtmine töolistelt ja teenistujatelt, kelle palk põhitöökohalt ei ületanud 60 rubla kuus, samuti vähendati nimetatud makse töölise ja teenistujate põhitöökohalt saadavalt palgalt keskmiselt 40 protsenti.

1964. aasta juulis toimunud NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu neljandal istungjärgul vastuvõetud seadusega tõsteti hariduse ja tervishoiu alal ning teiste elanikkonda vahetult teenindavate rahvamajandusharude töötajate töötasu keskmiselt 21 protsenti. Hariduse alal töötajate palk kasvas keskmiselt 25 protsenti, tervishoiu alal 23 protsenti, kaubanduse ja ühiskondliku toitlustamise alal 18 protsenti, elamu- ja kommunaalmajanduses 15 protsenti. Uued töötasustamise tingimused kehtestati alates 1964. aasta oktoobrist meie maa põhjarajoonides elanikkonda teenindavatele kõigi erialade töötajaile, alates 1. novembrist 1964 aga kõigile meie maa hariduse ja tervishoiu alal töötajaile.

Vastavalt NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu ettepanekule nägi NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu viies istungjärk ette vastuvõetud seadustes «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise 1965. aasta riikliku plaani kohta» ja «NSV Liidu 1965. aasta riigieelarve kohta» elanikkonda vahetult teenindavate teiste erialade üleviimise uutele töötasustamise tingimustele, samuti töölise ja teenistujate palgamiinimumi tõstmise varem määratud tähtaegadest lühema aja jooksul. NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu neljandal ja viiendal istungjärgul vastuvõetud seaduste elluviimisega tõusis üle 18 miljoni töölise ja teenistuja töötasu.

Naiste ja alaealiste töötingimuste parandamine.

Samal perioodil võeti vastu tähtsaid seadusandlikke akte naiste ja alaealiste töötingimuste edasiseks parandamiseks. Naiste töötingimuste ja olukorra kergendamiseks kehtestas NSV Liidu Ülemnõukogu neile rea täiendavaid soodustusi. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlu-

sega 26. märtsist 1956. aastal pikendati 1. aprillist 1956 rasedus- ja sünnituspuhkust 77 päevalt 112 kalendripäevani — 56 päeva enne ja 56 päeva pärast sünnitust, kusjuures kogu selle perioodi kestel makstakse toetust kindlaksmääratud ulatuses. Ebanormaalse sünnituse või kahe ja enama lapse sündimise puhul pikeneb sünnitusjärgne puhkus 70 kalendripäevani.

Rasedatel naistel — töelistel ja teenistujatel (arvates raseduse kindlakstegemise momendist) ja kuni aastaseid lapsi omavatel emadel on õigus üle minna elukohale lähemal asuvale töökohale, kusjuures nende pidev tööstaaž ei katke.

Ettevõtetes ja asutustes on keelatud rasedaid naisi (alates neljandast raseduskuust) rakendada ületunnitööle, rinnalapsi omavaid emasid aga öövahetustesse rinnaga toitmise perioodi kestel.

Alaealiste töökaitse tugevdamise sihil keelas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium oma seadlusega 13. detsembrist 1956. aastast alla 16-aastaste isikute töölevõtmise. Ainult erandjuhtumel võib tööle võtta 15-aastaseid noorukeid ja sedagi vaid ametiühingu käitis- või kohaliku komitee igakordsel nõusolekul.

Seadlusega on kindlaks määratud nii individuaalse kui ka brigaadiviisilise väljaõppe puhul 15—16-aastastele õpilastele (kogu õppeaja vältel) ja 15—16-aastastele töelistele ja teenistujatele lühendatud tööpäev kestusega neli tundi; 16—18-aastaste töolistele ja teenistujatele tööpäeva pikkuseks on kuus tundi.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 15. augustist 1955. aastast pikendati alla 18-aastaste töolistele ja teenistujatele korralist puhkust ühe kalendrikuuni. Üldreeglina saavad alaealised puhkuse suvekuudel, kuid see ei võta alaealistelt õigust kasutada oma puhkust teisel aastaajal.

Pensionilise kindlustuse parandamine

Vastavalt NLKP XX kongressi otsustele võttis NSV Liidu Ülemnõukogu 14. juulil 1956. aastal vastu «Riiklike pensionide seaduse», mis põhjalikult parandas töolistele, teenistujatele ja kodanike teiste kategooriate pensionilist kindlustatust. See seadus kõrgendas tunduvalt riiklike

pensionide määrasid, laiendas pensioniõiguslike isikute ringi, vähendas kodanike mõnede kategooriate puhul pensionile õiguse andva vanuse määra jne.

Riiklike pensionide seaduses nähakse ette kolm põhilist pensioni liiki: vanaduspension, invaliidsuspension ja toitja kaotuse pension.

Vanaduspension määratakse Nõukogude Liidus töölisele ja teenistujatele eluajaks ja olenemata nende töövõimelisuse astmest: meestele 60-aastaseks saamisel ja vähemalt 25-aastase tööstaaži puhul, naistele 55-aastaseks saamisel ja vähemalt 20-aastase tööstaaži puhul.

Allmaatöödel, tervist kahjustavates ja kuumades tsehhides töötanud töölisel ja teenistujal saavad vanaduspensionid soodustatud tingimustel: mehed, kui nad on vähemalt 50-aastased ja neil on tööstaaži vähemalt 20 aastat, naised, kui nad on 45-aastased ja nende tööstaaž on vähemalt 15 aastat. Invaliidsuspensionid määratakse tööliste ja teenistujatele vaatamata sellele, millal nad invaliidistunud: töötamise perioodil, enne tööle asumist või pärast töötamise lõpetamist. Kui invaliidsus saabus tööõnnetuse või kutsehaiguse tagajärjel, määratakse tööliste ja teenistujatele pension sõltumatult tööstaažist.

Sel juhul kui tööline või teenistuja ei oma vajalikku tööstaaži, võidakse temale nii vanadus- kui ka invaliidsuspension määrata väiksemas ulatuses.

Nõukogude riigis kaetakse pensioniliseks kindlustuseks minevad kulutused tervikuna riiklike ja ühiskondlike vahendite arvel. Riik kindlustab pensionide väljamaksmise NSV Liidu riigieelarvesse assigneeritud summadest ja riikliku sotsiaalkindlustuse eelarvelistest vahenditest, mis moodustuvad ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide sissemaksetest. Töötajate palgast selleks mingeid maharvamisi ei teostata. Pensionid on maksuvabad. Kodanikud, kel on õigus riiklikule pensionile, võivad peale pensioniõiguse tekkimist taotleda pensioni määramist ükskõik millal, mingid tähtajad seda õigust ei piira.

Pärast pensioniseaduse väljaandmist rakendasid NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium täiendavaid abinõusid kodanike mõnede kategooriate pensionilise kindlustuse parandamiseks. Nii tõsteti 1959. aastal nende tööliste ja teenistujate riiklike pensionide määrasid, kes seoses kutsetööga haigestusid pneumokonioosi ja selle tagajärjel invaliidistunud.

1. maist 1965. aastal tõsteti I ja II invaliidsusgrupi riiklike pensionide alammäärasid neile rea-, seersandi- ja vanematekoosseisu kuulunud sõjaväelastele-ajateenijatele, kes kaitstes NSV Liitu või täites teisi sõjaväeteenistuse kohustusi invaliidistusi haavataasaamise, põrutuse, õnnetusjuhtumi või seoses rindelviibimisega saadud haiguse tagajärjel.

1. oktoobrist 1965 tõsteti ka kõigi teiste I ja II grupi invaliidide (töölised, teenistujad, rea-, seersandi- ja vanematekoosseisu kuulunud sõjaväelased) ja toitja kaotuse pensioni alammäärasid.

1. maist 1965 parandati ka Isamaasõja III grupi töötavate invaliidide olukorda, kehtestades, et neile määratav vanaduspension ei tohi mingil juhul väiksem olla invaliiduspensionini alammääraast.

Viidi ellu ka rida abinõusid tööliste ja teenistujate kindlustamise parandamiseks ajutise töövõimetuse korral.

Suure tähtsusega seadusandlikuks aktiks on NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu poolt neljandal istungjärgul 15. juulil 1964. aastal vastuvõetud seadus «Kolhoosnikute pensionide ja toetuste kohta». Selles seaduses öeldakse, et «käesoleval ajal on võimalik seada kolhoosides sisse stabiilsem sotsiaalkindlustuse süsteem, kehtestades pensione vanaduse, invaliidsuse ja toitja kaotuse puhul ning naiskolhoosnikutele rasedus- ja sünnitustoetust... Kolhoosnikute riikliku sotsiaalkindlustuse süsteemi kehtestamine on kolhoositalurahva tööalase aktiivsuse edasise tõusu ning põllumajandussaaduste toodangu suurendamise tähtis stiimul.

Käesolevas seaduses ettenähtud pensionimäärad tõusevad edaspidi vastavalt natsionaalse tulu, sealhulgas kolhooside sissetulekute kasvule järk-järgult töölistele ja teenistujatele määratavate riiklike pensionide tasemeni.»

Pensionid määratakse kolhoosnikutele olenemata nende tervislikust olukorrast: meestele, kes on saanud 65-aastaseks ja kelle tööstaaž on vähemalt 25 aastat ning naistele, kes on saanud 60-aastaseks ja kellel on vähemalt 20-aastane tööstaaž. Kuni nimetatud seaduse kehtestamiseni maksid kolhoosid pensioni 2,6 miljonile inimesele, paljudes kolhoosides puudus üldse pensioniline kindlustus.

Kolhoosiliikmete pensioneerimise seaduse alusel said 1965. aastal pensioni 6,8 miljonit kolhoosnikut. Peale selle laiendati NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1. aprilli

1965. aasta määrusega alates sama aasta 1. juunist eespool nimetatud seaduses ettenähtud pensioniõigusi ka nende kolhooside endistele liikmetele, kelle maa anti üle sovhoosidele või teistele ettevõtetele ja organisatsioonidele. Nii on käesoleval ajal vanade ja töövõimetute kolhoosnike materiaalne kindlustatus viidud seaduses kehtestatud ühtsete printsiipide ja normide alusele. Pensionide väljamaksmine toimub kolhoosnike sotsiaalkindlustuse üleliidulise tsentraliseeritud fondi summadest.

Rasedus- ja sünnitustoetust saavad naiskolhoosnikud olenemata tööstaažist 56 kalendripäeva enne ja 56 kalendripäeva pärast sünnitust. Ebanormaalsete sünnituste või kahe ja enama lapse sündimise puhul pikeneb sünnitusjärgne puhkus 70 kalendripäevani. Raseduse ja sünnituse puhul saavad naiskolhoosnikud toetust samas korras ja samade normide alusel nagu naistöölised ja -teenistujadki.

Kolhoosiliikmed saavad pensione ja toetusi kolhooside ja riiklike vahendite arvel, kolhoosnike töötasust selleks mingeid mahaarvamisi ei tehta. Kolhoosnike pensionidelt, samuti nagu tööliste ja teenistujate pensionideltki, ei võeta mingeid makse.

Seaduses ettenähtud pensionide ja toetuste väljamaksmiseks moodustati kolhooside tuludest eraldamistest ja NSV Liidu riigieelarve iga-aastastest assigneeringutest kolhoosnike sotsiaalkindlustuse üleliiduline tsentraliseeritud fond. 1964. aastal kandis iga kolhoos sellesse fondi aastatulust 2,5 protsenti, 1965. aastal 4 protsenti. Peale selle eraldatakse kolhoosnike pensionideks kolme aasta jooksul riigieelarvest 400 miljonit rubla aastas.

Seaduslikkuse tugevdamise huvides

Viimastel aastatel võtsid NSV Liidu Ülemnõukogu ja liiduvabariikide ülemnõukogud vastu rea seadusi tsiviil- ja kriminaalõiguse ning kohtukorralduse ja -menetluse küsimustes. Nende seaduste eesmärgiks on tugevdada seaduslikkust, kindlustada nõukogude kodanikele põhiseadusega antud õigusi, täiustada õigusemõistmise demokraatlikke printsiipe, viia õigusnormid kooskõlla ühiskonna uute elutingimustega.

Kuni viimase ajani polnud liiduvabariikide ülemnõukogudel õigust otsustada nõukogude õiguse eelmises lõigus

loetletud küsimusi. Pärast seda kui Kommunistlik Partei võttis kursi liiduvabariikide õiguste laiendamisele majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös, anti liiduvabariikide pädevusse ka paljud õigused seadusandlikkuse valdkonnas. 1957. aasta veebruaris võttis NSV Liidu Ülemnõukogu vastu seaduse, millega anti liiduvabariikide kompetentsi liiduvabariigi kohtukorralduse ja -menetluse seadusandlus, samuti tsiviil- ja kriminaalkoodeksite vastu võtmine. NSV Liidu pädevusse jäi kohtukorralduse ja -menetluse aluste ning tsiviil- ja kriminaalõiguse aluste kehtestamine. Sellega pandi alus nõukogude seadusandluse kodifitseerimisele.

1961. aasta detsembris võttis NSV Liidu Ülemnõukogu vastu «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse alused». Need sisaldavad norme, mis reguleerivad varalisi vahekordi (ka mõningaid mittevaralisi suhteid) sotsialistlikus ühiskonnas. Tsiviilseadusandluse normid aitavad efektiivsemalt kasutada sotsialismi majandusseadusi, edasi viia sotsialistlikku majandust, tõsta nõukogude rahva heaolu, tugevdada seaduslikkust varaliste suhete valdkonnas ning kaitsta sotsialistlike organisatsioonide ja kodanike õigusi. Tsiviilseadusandlus soodustab sotsialistliku majandussüsteemi ja sotsialistliku omandi tugevnemist, aitab kaasa sotsialistliku omandi vormide arenemisele ühtseks kommunistlikuks omandiks, tugevdab plaanide ja lepingute täitmise distsipliini, majanduslikke arveldusi, arendab nõukogude kaubandust, kaitseb kodanike materiaalseid ja kultuurilisi huve jne.

Tsiviilseadusandluse alustes on tähtsal kohal säte, mis määrab, et tsiviilõigusi kaitstakse seadusega, välja arvatud juhud, kui neid teostatakse nende õiguste eesmärgi vastaselt.

Kodanikud ja organisatsioonid peavad õigusi teostades ja kohustusi täites kinni pidama seadustest, austama sotsialistliku ühiselu reegleid ja kommunismi ehitava ühiskonna moraali põhimõtteid.

Tsiviilseadusandluse alustes pööratakse suurt tähelepanu kodanike varaliste vahekordade reguleerimisele. Alustes nähakse ette, et kodanike isiklikuks omandiks võib olla ainult see vara, mis on määratud nende endi vajaduste rahuldamiseks; vara ei tohi kasutada mittetöise tulu saamiseks. Aluste selle sätte eesmärgiks on kodanliku

ideoloogia ja moraali jäänuste ning eraomanduslike tendentside väljajuurimine üksikute kodanike teadvusest.

Alused laiendasid isiklike mittevaraliste õiguste tsiviilõiguslikku kaitset. See käib kodanike nende õiguste kohta, mis tulenevad ühiskondlike tarbimisfondide kasutamisest kodanike materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks (koduste majapidamis- ja tarbeesemete ajutiseks kasutamiseks võtmine, eluruumide, sidevahendite, transpordi, elutarbeliste teenuste kasutamine jne.).

«NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilkohtumenetluse alused» (1961. aasta detsembrist) sisaldavad eeskirju, millega määratakse tsiviilprotsessist osavõtjate põhiõigused ja -kohustused ning tsiviilasja menetluse kord. Alused määravad, et tsiviilkohtumenetluse ülesandeks on tsiviilasjade õige ja kiire arutamine ning otsustamine NSV Liidu ühiskondliku ja riikliku korra sotsialistliku majandussüsteemi ja sotsialistliku omandi kaitsmise eesmärgil; kodanike poliitiliste, tööalaste, elamuõiguslike ning teiste isiklike ja varaliste õiguste ning riiklike asutuste, ettevõtete, kolhooside ja teiste kooperatiivsete ning ühiskondlike organisatsioonide seadusega kaitstud huvide kaitsmine.

Vastavalt tsiviilkohtumenetluse alustele on igal asjast huvitatud isikul õigus pöörduda kohtu poole, et kaitsta rikutud või vaidlustatud õigust või seadusega kaitstud huvi.

Õigusemõistmine tsiviilasjades kuulub ainult kohtu kompetentsi, kõik kodanikud, olenemata nende sotsiaalsest, varanduslikust ja teenistuslikust seisundist, rahvuslikust ja rassilisest kuuluvusest ning usutunnistusest, on seaduse ja kohtu ees võrdsed.

Kõik tsiviilasjad vaadatakse läbi kohtuniku ja seaduses kehtestatud korra kohaselt valitud rahvakaasistujate poolt.

Tsiviilasja arutamine toimub reeglina avalikul kohtuistungil. Asja kohtulikust arutamisest võivad osa võtta ühiskondlike organisatsioonide ja töötajate kollektiivide esindajad, et esitada kohtule nende organisatsioonide või kollektiivi arvamus arutatava kohtuasja kohta.

Vastavalt tsiviilseadusandluse ja tsiviilkohtumenetluse alustele võtsid liiduvabariigid vastu uued tsiviil- ja tsiviilprotsessi koodeksid.

Peamised, põhimõttelised eeskirjad, mis panevad aluse nõukogude kriminaalseadusandlusele, sisalduvad «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alustes»,

mis kinnitati NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 25. detsembril 1958. aastal.

Nagu kõik nõukogude kriminaalseadused, kätkevad ka kriminaalseadusandluse aluste normid endas tõelise sotsialistliku humanismi ideid. Nad on suunatud täitma kriminaalseadusandluse peamist ülesannet, milleks on aluste formuleeringu järgi: kaitsta nõukogude ühiskondlikku ja riiklikku korda, sotsialistlikku omandit, kodanike isikut ja õigusi ning kogu sotsialistlikku õiguskorda kuritegelike rünnete vastu.

Kriminaalseadusandluse alustes antakse üleliidulise ja liiduvabariikliku kriminaalseadusandluse käesoleva etapi selge suund: karmus võitluses raskeid kuritegusid toimepannud või korduvalt seadust rikkunud isikutega; teisest küljest humanistlike põhimõtete rakendamine, mis väljendub ülearusest rangusest loobumises, paljude võimaluste loomises eksinute ümberkasvamiseks, asjaolude juhusliku kokkusattumise tagajärjel kriminaalkorras karistatava teo toimepanijale ta vea selgitamises ja ausa töö juurde naasmise võimaldamises.

Kriminaalseadusandluse aluseid läbib punase niidina seaduslikkuse garanteerimine kriminaalvastutusele võtmisel ja kriminaalkaristuse määramisel. Alustega on määratud, et kriminaalvastutusele võetakse ja kriminaalkaristust kohaldatakse ainult sellele isikule, kes on toime pannud kriminaalseaduses ettenähtud ühiskonnaohtliku teo. Kriminaalkaristust kohaldatakse ainult kohtuotsusega.

Kriminaalseadusandluse aluseid iseloomustavad kujukalt selles fikseeritud reaalsed võimalused kriminaalvastutusele võetud isikute ümberkasvatamiseks ja nende tagasitoomiseks ausate töötajate ridadesse nõukogude ühiskonna täieõiguslikeks liikmeiks.

Üheaegselt kriminaalseadusandluse alustega võttis NSV Liidu Ülemnõukogu vastu ka seadused «Kriminaalvastutusest riiklike kuritegude eest» ja «Kriminaalvastutusest sõjaväeliste kuritegude eest».

25. detsembril 1958. aastal kinnitas NSV Liidu Ülemnõukogu «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalkohtumenetluse alused».

Kriminaalkohtumenetluse alustes öeldakse, et kriminaalkohtumenetluse ülesanneteks on kuritegude kiire ja täielik avastamine, süüdlaste väljaselgitamine ja seaduse õige kohaldamise tagamine selleks, et igaüks, kes on toime

pannud kuriteo, saaks õiglase karistuse ja et ühtegi süü-
tut ei võetaks kriminaalvastutusele ega mõistetaks süüdi.
Kriminaalkohtumenetlus peab soodustama sotsialistliku
seaduslikkuse tugevdamist, kuritegude ärahoidmist ja
väljajuurimist, kodanike kasvatamist Nõukogude seaduste
kõrvalekaldumatu täitmise ja sotsialistliku ühiselu reeglite
austamise vaimus.

Kriminaalkohtumenetluse alused kohustavad kohut, pro-
kuröri, uurijat ja juurdlusorganeid algatama kriminaal-
asja igal kuriteotunnuste ilmnemise juhul ning tarvitusele
võtma kõik seaduses ettenähtud abinõud kuriteo toimepan-
nud isikute kindlakstegemiseks ja vastutuselevõtmiseks.

Alused sisaldavad norme, mis kindlalt garanteerivad
seaduslikkuse kriminaalasja menetluse käigus. Järeleval-
vet kriminaalkohtumenetluse seaduste täpse täitmise üle
teostab NSV Liidu peaprokurör nii vahetult kui ka talle allu-
vate prokuröride kaudu. Prokurörid on kohustatud krimi-
naalprotsessi igas staadiumis õigeaegselt rakendama sea-
duses ettenähtud abinõusid igasuguste seaduserikkumiste
kõrvaldamiseks, ükskõik kes ka ei oleks seaduserikkujaks.

«NSV Liidu prokuröri-järelevalve põhimäärus» on kin-
nitatud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega
24. maist 1955. aastast.

«NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtu-
korralduse seadusandluse alused» kinnitati NSV Liidu
Ülemnõukogu poolt 25. detsembril 1958. aastal. Alustes
kehtestatud kohtute korraldus, nende tegevuse printsiibid
ja ülesanded räägivad sellest, et õigusemõistmine toimub
meie maal tsiviil- ja kriminaalasjade arutamiseiga kohtu-
tes.

Nõukogude seaduse ja kohtu ees on kõik kodanikud,
olenemata nende sotsiaalsest, varanduslikust ja teenistus-
likust seisundist, rahvuslikust ja rassilisest kuuluvusest
ning usutunnistusest, võrdsed.

Kõik kohtud moodustatakse valimiste teel ja nad aruta-
vad asju kollegiaalselt. Õigusemõistmisel on kohtunikud
ja rahvakaasistujad sõltumatud ja alluvad ainult seadu-
sele.

Rajooni (linna) rahvakohtud valitakse vahetult elanik-
konna poolt. Teised kohtud valitakse töörahva saadikute
nõukogude poolt.

NSV Liidu Ülemnõukogu poolt kinnitatud «NSV Liidu,
liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadus-

andluse alustes» on lahendatud mitte ainult kohtuorganite süsteem. Alused näevad samuti ette kohtuliku kaitse õiguse, mida vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni §-le 111 teostavad advokaatide kolleegiumid kodanikele, ettevõtetele, asutustele ja organisatsioonidele juriidilise abi osutamise eesmärgil. Need kolleegiumid on advokaaditööga tegelevate isikute vabatahtlikeks koondisteks. Nagu on öeldud kohtukorralduse seadusandluse alustes, kinnitatakse advokatuuride üksikasjalikud põhimäärused liiduvabariikide ülemnõukogude poolt.

Meie riigis on kõrgeimaks kohtuorganiks NSV Liidu Ülemkohus. «NSV Liidu Ülemkohtu põhimäärus» on kinnitatud NSV Liidu Ülemnõukogu seadusega 12. veebruarist 1957. aastast.

Vastavalt NSV Liidu Konstitutsioonile on NSV Liidu Ülemkohtule pandud järelevalve NSV Liidu kohtuorganite kohtuliku tegevuse üle, samuti liiduvabariikide kohtuorganite tegevuse üle «NSV Liidu Ülemkohtu põhimäärusega» kehtestatud piirides.

NSV Liidu Ülemkohus koosseisus esimees, esimehe asetäitjad, liikmed ja rahvakaasistujad valitakse NSV Liidu Ülemnõukogu poolt viieks aastaks. On iseloomulik, et NSV Liidu Ülemkohtu koosseisus on leidnud väljenduse Nõukogude riigi föderatiivne korraldus ja liiduvabariikide huvide vahetu esindamine kõrgeimas üleliidulises kohtuorganis: kõrvuti nende isikutega, kelle valib ülemnõukogu, kuuluvad ülemkohtu koosseisu tema liikmete õigustes oma ametikoha järgi kõikide liiduvabariikide ülemkohtute esimehed.

Oma 25. detsembri 1958. aasta seadusega kinnitas NSV Liidu Ülemnõukogu «Sõjatribunalide põhimääruse». Sõjatribunalid on NSV Liidu kohtuorganiteks ja kuuluvad NSV Liidu ühtsesse kohtusüsteemi. Sõjatribunalide peaülesandeks on võitlus rünnetega NSV Liidu julgeoleku, tema relvastatud jõudude võitlusvõime, sõjaväelise distsipliini ja NSV Liidu relvastatud jõududes kehtestatud sõjaväeteenistuse kandmise korra vastu.

Nagu kõigis teisteski kohtutes, arutatakse sõjatribunalides asju kollegiaalselt. Kui tribunal arutab asja esimese instantsi kohtuna, siis toimub asja arutamine rahvakaasistujate osavõtul.

Teistest NSV Liidu Ülemnõukogu poolt viimase kolme istungjärgu ajal vastuvõetud seadustest tuleb märkida

järgmisi: «NSV Liidu Ülemnõukogu saadiku äraikutsumise korra kohta» (1959. aasta oktoober), mis tugevdas saadikute sidemeid oma valijatega ja suurendas nende vastutust rahva ees; seadus «Oblastite ja kraide administratiiv-territoriaalse korralduse küsimuste liiduvabariikidele lahendamiseks andmise kohta» (1957. aasta veebruar); «NSV Liidu ja liiduvabariikide eelarveõiguste kohta» (1959. aasta oktoober).

Seadus «NSV Liidu ja liiduvabariikide eelarveõiguste kohta» reguleerib NSV Liidu riigieelarve koostamist, kinnitamist ja täitmist ning tema eesmärgiks on riikliku finantsdistsipliini edasine kindlustamine, finants-eelarvelise töö demokraatlike põhimõtete tugevdamine.

Seadus määrab kindlaks liidulise eelarve osatähtsuse, mille ülesandeks on kindlustada vajalike rahaliste vahenditega üleriigilise tähtsusega üritused majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö ning riigi kaitse valdkonnas. Liiduvabariikide eelarvete moodustamiseks suunatakse tulusid sellises ulatuses, mis täielikult kindlustavad rahaliste vahenditega NSV Liidu ja liiduvabariikide rahvamajandusplaanides ettenähtud ürituste läbiviimise.

Liiduvabariikide pädevusse on antud nende eelarvelise korralduse kindlaksmääramine, autonoomsete vabariikide ja kohalike nõukogude eelarveliste õiguste kindlaksmääramine, liiduvabariigi riigieelarve kinnitamine, tulude ja kulude jaotus vabariiklike ja kohalike eelarvete vahel, samuti korra kehtestamine liiduvabariikide riigieelarvete täitmise kontrollimiseks.

Liiduvabariikide ülemnõukogud võivad eelarvete kinnitamisel suurendada NSV Liidu riigieelarves iga vabariigi jaoks kindlaksmääratud tulude ja kulude üldsummasid, muutmata üleliidulistest riigituludest liiduvabariikide eelarvetesse suunatavate eraldiste määrasid. Liiduvabariikide riigieelarvete täitmisel täiendavalt saadud tulusid võivad nad kasutada oma äranägemise järgi rahvamajanduse ja sotsiaal-kultuuriliste ürituste, kaasa arvatud kapitaal mahutused, finantseerimiseks vabariigis.

Niisiis, seadus «NSV Liidu ja liiduvabariikide eelarveõiguste kohta» laiendas tunduvalt vabariikide eelarvelisi õigusi, aitas kaasa vabariiklike organite algatuse arendamisele majandusliku ülesehitustöö organiseerimisel.

Püsiva rahu ja rahvusvahelise koostöö nimel

NSV Liidu Ülemnõukogu võtab tarvitusele tõhusaid abinõusid rahvusvahelise olukorra leevendamiseks, rahvaste sõpruse ja koostöö tugevdamiseks, rahu kindlustamiseks maakeral.

NSV Liidu Ülemnõukogu võttis 16. juulil 1956. aastal vastu desarmeerimisläkituse maailma maade kõikidele parlamentidele, milles juhtis kõikide riikide rahvaste, valitsuste ja parlamentide tähelepanu kaasaja tähtsaimale probleemile — võidurelvastuse lõpetamise, relvastuse vähendamise ning aatomi- ja vesinikurelva keelustamise probleemile. Läkituses öeldakse, et NSV Liit viib 1. maiks 1957. aastaks läbi uue, senisest ulatuslikuma relvastatud jõudude vähendamise ning vähendab kulutusi kaitseks. NSV Liidu Ülemnõukogu kutsus välisriikide parlamente üles toetama seda Nõukogude Liidu initsiatiivi ning andma sellega väärilise panuse rahu kindlustamiseks rahvaste vahel.

NSV Liidu Ülemnõukogu avalduses, mis võeti vastu samal päeval seoses Jaapani parlamendi läkitusega tuumarelva, s. o. aatomi- ja vesinikurelva keelustamise ja selle katsetuste lõpetamise küsimuses, leidis väljendust NSV Liidu rahvaste ja Jaapani rahva vaadete ühtsus selles tähtsas probleemis ning avaldati lootust, et selle positiivne lahendamine leiab toetust teiste riikide parlamentide poolt.

Nõukogude valitsus, viies läbi erineva sotsiaalse korraga riikide rahuliku kooseksisteerimise leninlikku poliitikat ja püüdes kaasa aidata rahvusvahelise olukorra tervenemisele, on viimastel aastatel võtnud tarvitusele mitmed praktilised abinõud suhete parandamiseks Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa ja teiste maadega, 1959. aastal aga esitas Ühinenud Rahvaste Organisatsioonile läbivaatamiseks ettepaneku üldise ja täieliku desarmeerimise kohta. See ettepanek nägi ette saata nelja-viie aasta jooksul laiali kõik relvastatud jõud, likvideerida kõik sõjapidamisvahendid, panna seisma sõjatööstus, keelata ja hävitada lõplikult tuuma-, keemiline, bakterioloogiline ja raketrelv.

Selle NSV Liidu Ministrite Nõukogu rahuinitsiatiivi edasiarendamiseks võttis NSV Liidu Ülemnõukogu 31. oktoobril 1959. aastal vastu läkituse maailma maade kõigile parlamentidele, milles rõhutati edasise võidurel-

vastuse ohtlikkust, mis võib inimkonna uue sõja keerisesse tõmmata, ning märgiti, et parlamendid, valitsused ja riigitegelased peavad visalt otsima teid rahvusvaheliste vaidlusküsimuste, eelkõige aga kaasaja kõige põletavama probleemi — desarmeerimise probleemi lahendamiseks. Nende küsimuste lahendamine, öeldi läkituses, avab inimkonnale tee igavesele rahule.

NSV Liidu Ülemnõukogu kuulas oma istungitel ära Nõukogude valitsuse teadaanded abinõude kohta tuumarelvakatsetuste lõpetamiseks NSV Liidus ja võttis selles küsimuses vastu otsuse. Sellised otsused võeti muuhulgas vastu 16. juunil 1956. aastal ja 10. mail 1957. aastal NSV Liidu Ülemnõukogu neljanda koosseisu viiendal ja seitsmendal istungjärgul.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud, kes 6. novembril 1957. aastal kogunesid seoses Nõukogude riigi loomise 40. aastapäevaga juubeliistungjärgule, pöördusid maailma maade kõigi rahvaste, kõigi tööliste ja talupoegade, teaduse ja kultuuri esindajate, poliitika- ja ühiskonnategelaste, parlamentide ja valitsuste poole üleskutsega võidelda järjekindlalt erineva ühiskondliku korraldusega riikide rahuliku kooseksisteerimise, üleüldise desarmeerimise, tuumarelva keelustamise ja selle katsetuste lõpetamise, kollektiivse julgeoleku süsteemi loomise, rahvusvahelise koostöö eest.

Tehes uue panuse rahu kindlustamise ja rahvastevahelise usaldusliku õhkkonna loomise üritusse, tegi NSV Liidu Ülemnõukogu oma 21. detsembri 1957. aasta otsusega Nõukogude valitsusele ülesandeks vaadata läbi küsimus NSV Liidu relvastatud jõudude edasisest koondamisest, silmas pidades, et sellega ei kannataks Nõukogude riigi kaitse huvid. NSV Liidu riigivõimu kõrgeim organ avaldas lootust, et Ameerika Ühendriigid, Suurbritannia ja Prantsusmaa vähendavad samuti oma relvastatud jõudusid ja aitavad sellega kaasa tõelise rahvusvahelise julgeoleku loomisele.

1958. aasta märtsis võttis NSV Liidu Ülemnõukogu vastu otsuse lõpetada ühepoolset NSV Liidus aatomi- ja vesinikurelva katsetused. Samaaegselt kutsus NSV Liidu Ülemnõukogu teiste riikide parlamente üles tegema kõik vajaliku selle relva katseplahvatuste lõpetamiseks oma maal ning tegi NSV Liidu Ministrite Nõukogule ülesandeks pöörduda tuumarelva omavate riikide valitsuste poole

üleskutsega võtta tarvitusele vajalikud abinõud, et tagada aatomi- ja vesinikurelva katsetuste lõpetamine igaveseks ajaks.

Samal istungjärgul (31. märtsil 1958. aastal) võttis NSV Liidu Ülemnõukogu aatomi- ja vesinikurelva katsetuste lõpetamise küsimuses vastu läkitused: Ameerika Ühendriikide Kongressile, Suurbritannia Parlamendile, maailma maade kõigile parlamentidele ja eriläkituse Saksa Föderatiivse Vabariigi Bundestagile. Neis dokumentides avaldati lootust, et teiste riikide parlamentid kasutavad ära kogu oma mõju tuumarelva katsetuste lõpetamiseks igaveseks ajaks, et see küsimus lahendataks lõplikult vastavalt kogu inimkonna lootustele ja, et Saksa FV Bundestag ütleks oma sõna Lääne-Saksamaa aatomirelvastamise ja tema ohtlike avantüüride teele kaasatõmbamise katsete vastu.

Peale selle pöördusid kodade esimehed NSV Liidu Ülemnõukogu ülesandel Hitleri-vastasest koalitsioonist osavõtnud riikide ja Teise maailmasõja ajal hitlerliku agressiooni läbi kannatada saanud maade parlamentide poole üleskutsega ühendada oma jõupingutused Saksa FV rakett- ja tuumarelvadega varustamise ärahoidmiseks.

Need NSV Liidu Ülemnõukogu läkitused tehti teatavaks välisriikide parlamentidele ja nad olid uueks tõendiks Nõukogude parlamendi väsimatust hoolitsusest rahvusvahelise julgeoleku kindlustamise eest.

NSV Liidu Ülemnõukogu, kontrollides NSV Liidu Ministrite Nõukogu välispoliitilist tegevust ja pidades silmas üksikute rahvusvaheliste probleemide suurt tähtsust, kuulas oma istungitel perioodiliselt ära ning arutas läbi Nõukogude valitsuse ettekanded tema poolt läbiviidava välispoliitika kohta ja võttis vastu vastavad otsused. Viienda koosseisu esimesel ja kuuendal ning kuuenda koosseisu esimesel istungjärgul tegi sellised ettekanded ja avaldused NSV Liidu välisminister; viienda koosseisu kolmandal ja neljandal ning kuuenda koosseisu teisel istungjärgul — NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimees.

Ettekannetes valgustati rahvusvahelist olukorda, anti iseloomustus juhtivate kapitalistlike riikide välispoliitilisele tegevusele, nimetati tähtsaimad rahvusvahelised probleemid, näidati ära tee nende lahendamiseks, esitati Nõukogude valitsuse üksikasjalik positsioon erinevates rahvusvahelistes küsimustes, mis oluliselt aitas kaasa riikide-

vaheliste suhete parandamisele. Nõukogude valitsus rõhutas, et maailma ees seisvaid probleeme võib lahendada ainult kõikide riikide hea tahte olemasolu korral ja ainult sel juhul, kui nad tegutsevad mitte jõupositsioonilt, vaid mõistuse positsioonilt.

Arutades istungjärkudel Nõukogude valitsuse välispoliitikat, rõhutasid NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud, et Nõukogude välispoliitika vastab mitte ainult meie rahva elulistele huvidele, vaid kõikide rahuarmastavate riikide huvidele ja sellepärast toetab nõukogude rahvas ning tema saadikud riigi kõrgeimas seadusandlikus organis seda täielikult.

NSV Liidu Ülemnõukogu, võttes aktiivselt osa Nõukogude riigi välispoliitilisest tegevusest, ei pöördunud üksnes rahuarmastavate ettepanekutega välisriikide parlamentide poole, vaid ta väljendas ka oma suhtumist teiste maade parlamentide avaldustesse, mis teenisid rahu kindlustamist kogu maailmas.

29. aprillil 1965. aastal saatsid NSV Liidu Ülemnõukogu kodade esimehed Vietnami DV Rahvuskogule vastuse tema läkitusele teiste riikide parlamentidele olukorra rahuliku reguleerimise kohta Vietnamis. «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu,» öeldakse vastuses, «toetab täielikult Vietnami Demokraatliku Vabariigi Rahvuskogu läkitust maailma erinevate maade parlamentidele ja kiidab tervenisti heaks seal sisalduvad ettepanekud Vietnami küsimuse rahulikuks reguleerimiseks.» NSV Liidu Ülemnõukogu märkis, et ainsaks põhjuseks, mis kutsus esile olukorra teravnemise Vietnamis ja kogu Kagu-Aasias, on Ameerika imperialistide agressiivne poliitika, mis ohustab rahvaid mitte ainult selles rajoonis, vaid kogu maailmas. Vastuses rõhutatakse, et kõik nõukogude inimesed mõistavad raevuga hukka Ameerika sõjaväelise kildkonna kuriteod Vietnamis. Ameerika Ühendriikide tagasipöördumine 1954. aasta Vietnami kohta käivate Genfi kokkulepete juurde — selline on rahu taastamise tee selles rajoonis.

NSV Liidu Ülemnõukogu pöördus välisriikide parlamentide poole üleskutsega toetada Vietnami DV Rahvuskogu läkitust.

Ülalloetletud NSV Liidu Ülemnõukogu poolt tarvitu-selevõetud abinõud dikteeris hoolitsus rahvaste julgeoleku ja heaolu eest. Rahu, vabadus, sõltumatus ja rah-

vaste koostöö — need on eesmärgid, mis määravad NSV Liidu Ülemnõukogu välispoliitilise tegevuse.

Kõigile on teada, et nende õilsate eesmärkide edukaks teostamiseks on vaja kõikide riikide koostööd. Kuid paljud Nõukogude Liidu ja tema kõrgeima seadusandliku organi — NSV Liidu Ülemnõukogu konkreetsed ettepanekud rahvusvahelise pinevuse lõdvendamiseks ja rahvaste julgeoleku kindlustamiseks jäid kahjuks realiseerimata — kapitalistlike riikide parlamendid ja valitsused ei õigustanud rahvaste lootusi ja ei andnud oma väärilist panust rahu eest võitlemise õilsasse üritusse, nad mitte ainult ei toetanud neid NSV Liidu rahumeelseid ettepanekuid, vaid vahel isegi takistasid nende positiivset lahendamist.

See käib Nõukogude Liidu selliste tähtsate ettepanekute kohta nagu ettepanek üldise ja täieliku desarmeerimise, aatomi- ja vesinikurelva keelamise, Saksa FV rakett- ja tuumarelvaga varustamise ärahoidmise ja teiste kohta.

Samal ajal tuleb eriti ära märkida, et NSV Liidu Ülemnõukogu rahumeelsed ettepanekud leidsid alati palavat toetust sotsialismimaade kõrgemate seadusandlike organite poolt, kes nii mitugi korda esinesid ise konstruktiivsete ettepanekute initsiaatoritena, millede vastuvõtmine oleks kaasa aidanud rahu kindlustamisele kogu maailmas.

Parlamendidelegatsioonide vahetamine

9. veebruaril 1955. aastal võttis NSV Liidu Ülemnõukogu vastu deklaratsiooni kõikidele maailma rahvastele ja parlamentidele. NSV Liidu Ülemnõukogu deklaratsiooni, mis leidis paljude maade rahvaste ja parlamentide poolt laialdase positiivse hinnangu, vahetuks tulemuseks olid NSV Liidu Ülemnõukogu järjest laienevad rahvusvahelised sidemed. Deklaratsiooni vastuvõtmise momendist peale omandasid NSV Liidu Ülemnõukogu sidemed välisriikidega laialdase ja mitmekülge iseloomu: parlamendidelegatsioonide vahetamine, parlamentide juhatajate vastastikusel visiidid, üksikute välisriikide parlamentide liikmete ja parlamendiliikmete gruppide külaskäigud Nõukogude Liitu, mitmesuguste läkituste, tervituste jms. vahetamine.

Kõige laialdasema arengu omandas delegatsioonide vahetus NSV Liidu Ülemnõukogu ja teiste maade parlamentide vahel.

Kui enne 9. veebruari 1955. aasta deklaratsiooni vastuvõtmist külastas Nõukogude Liitu NSV Liidu Ülemnõukogu kutsel kõigest kaks parlamendidelegatsiooni — Suurbritannia ja Soome (1954. a.), siis pärast deklaratsiooni vastuvõtmist need külaskäigud tihenesid ja muutusid regulaarseks.

Oma delegatsioonid saatsid Nõukogude Liitu India, Rootsi, Süüria, Jugoslaavia, Jaapan, Belgia, Prantsusmaa, Luksemburg, Albaania, Austria, Poola, Iraan (1955. a.);

Bulgaaria, Tšehhoslovakkia, Rumeenia, Ungari, Saksa DV, Taani, Brasiilia, Pakistan, Uruguai, Kreeka, Norra, Korea RDV, Indoneesia, Vietnami DV, Hiina RV (1956. a.);

Birma (1957. a.);

Mongoolia RV, Island, Kambodža, Tai, Sudaan (1958. a.);

Ginea, Afganistan (1959. a.);

Gaana, Mehhiko, Boliivia, Kostariika, Nepaal, Tšiili (1960. a.);

Liibüa, AÜV, Boliivia, Peruu, Brasiilia, Küpros, Venetsueela, Jaapan (1961. a.);

Keenia, Tseilon, Tšehhoslovakkia, Poola, Jugoslaavia, Ungari, Mali, Togo, India, Afganistan (1962. a.);

Somaali, Mehhiko, Rumeenia, Türgi, Tuneesia, Kongo (Leopoldville), Kolumbia, Kostariika, Nigeeria, Indoneesia, Sierra Leone, Brasiilia, Bulgaaria (1963. a.);

Burundi, Jaapan, Pakistan, Kongo (Brazzaville), Mongoolia RV (1964. a.);

Kostariika, Dahomee, Somaali, Kanada, Vietnami DV, Liibanoni, Tšiili (1965. a.) parlamendid.

Boliivia, Tšehhoslovakkia, Poola, Jugoslaavia, Ungari, India, Afganistani, Mehhiko, Rumeenia, Indoneesia, Bulgaaria, Pakistani, Mongoolia RV, Somaali, Vietnami DV ja Tšiili parlamendidelegatsioonid sõitsid Nõukogude Liitu kahel korral, Brasiilia, Jaapani ja Kostariika — kolmel korral.

Niisiis, NSV Liidu Ülemnõukogu deklaratsiooni vastuvõtmise momendist (1955. aasta veebruar) peale kuni 1965. aasta lõpuni külastas Nõukogude Liitu 84 ametlikku parlamendidelegatsiooni 62 maailma maalt.

Nõukogude Liitu külastanud parlamendidelegatsioonide koosseisus olid välisriikide mõjukate parlamendifraktsioonide ja poliitiliste parteide esindajad, samuti erineva ühiskondliku positsiooni ja ametiseisundiga parteitud

kodanikud: riigi- ja ühiskonnategelased, ministrid ja parlamendi alaliste komisjonide liikmed, linnapead, pankurid, ärimehed, suurmaaomanikud, teaduslikud töötajad, ametiühingutegelased, õpetajad, advokaadid, töölised, talupojad, põllumajanduslike kooperatiivide liikmed; inimesed erinevate poliitiliste vaadete ja religioossete tõekspidamistega, kes erinevalt suhtuvad nõukogude korda ja erinevalt hindavad nõukogude tegelikkust.

Välismaised külalised kohtusid ja vestlesid NSV Liidu Ülemnõukogu kodade esimeeste ja saadikutega, liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogude saadikute, kohalike nõukogude saadikute, ministriumide ja ametkondade, ametiühingu- ja kooperatiivsete organisatsioonide juhtijate ja vastutavate töötajatega, samuti tööliste, kolnoosnikute, teaduslike töötajate, tööstus- ja põllumajandusspetsialistide, teadlaste, kunsti- ja kultuuritegelastega. Paljude delegatsioonide liikmed võeti vastu Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse juhtide poolt, kes pidasid nendega pikki jutuajamisi.

Iraani, Poola, Gaana, Mehhiko ja Keenia parlamendidelegatsioonid, kes külastasid Nõukogude Liitu NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgu töö ajal, viibisid NSV Liidu Ülemnõukogu kodade istungitel. Iraani ja Poola delegatsioonide juhid esinesid kõnedega Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu ühistel istungitel.

Välisriikide parlamendidelegatsioonide külaskäikudel Nõukogude Liitu, meie valitsuse sise- ja välispoliitika, nõukogude tegelikkuse ja nõukogude rahva saavutuste tutvustamisel delegatsioonide liikmetele on suur poliitiline tähtsus.

Suurt tähtsust rahvastevahelise koostöö arendamisel ning parlamentide ja parlamendiliikmete vaheliste vahetute sidemete loomisel etendavad samuti NSV Liidu Ülemnõukogu delegatsioonide sõidud välismaale välisriikide parlamentide kutsel.

NSV Liidu Ülemnõukogu delegatsioonid külastasid 1954. aastast kuni 1965. aastani 44 välisriiki:

1954. aastal (enne 9. veebruari 1955. aasta deklaratsiooni vastuvõtmist) — Soomet;

1955. aastal — Poolat, Albaaniat, Jugoslaaviat, Tšehhoslovakkia, Bulgaariat, Ungarit, Saksa DV-d;

1956. aastal — Belgiat, Rootsit, Luksemburgi, Rumeeniat, Austriat, Inglismaad, Süüriat;

1957. aastal — Iraani, Korea RDV-d, Mongoolia RV-d, Hiina RV-d, Vietnami DV-d;

1958. aastal — Birmat, Pakistani, Indiat, Uruguaid;

1959. aastal — Indoneesiat;

1960. aastal — Norrat, Taanit, Islandit, Poolat, Mehhikot, Ginead, Boliiviat;

1961. aastal — Tšiilit, Ungarit, Tšehhoslovakkiaat, Afganistani;

1962. aastal — Boliiviat, Rumeeniat;

1963. aastal — Vietnami DV-d, Mali, Bulgaariat, Gannat, Jugoslaaviat;

1964. aastal — Mehhikot, Nigeeriat, Prantsusmaad, Indiat, Jaapanit, Indoneesiat, Mongoolia RV-d, Somaalit, Kreekat, AÜV-d;

1965. aastal — Türgit, Sierra Leonet, Kongot (Brazzaville) ja Ungarit.

Poolas, Tšehhoslovakkias, Boliivias, Rumeenias, Vietnami DV-s, Bulgaarias, Jugoslaavias, Mehhikos, Indias, Indoneesias ja Mongoolia RV-s viibisid NSV Liidu Ülemnõukogu delegatsioonid ametlikel visiitidel kahel korral. Ungaris aga kolmel korral.

Nõukogude parlamendidelegatsioonidele võimaldati neis maades tutvuda läbiviidava majandusliku ja kultuurilise ülesehitustööga. Delegatsioonide liikmed kohtusid juhtivate riigitegelaste, teadlaste, kultuuri- ja kunstitegelaste, tööliste, talupoegade ning intelligentsi esindajatega.

NSV Liidu Ülemnõukogu delegatsioonide visiidid välismaale kujunevad neis maades tähtsateks poliitilisteks sündmusteks, võimaldavad parlamendi, valitsuse ja äri-ringkondade esindajatel arutada NSV Liidu Ülemnõukogu saadikutega mõlemaid pooli huvitavaid probleeme, pööravad välisriikide avalikkuse tähelepanu rahvastevahelise koostöö küsimustele, aktiivsele tegevusele suhete arendamiseks teiste maadega ning aitavad sel kombel kaasa rahu kindlustamisele.

Juba esimesed parlamendidelegatsioonide vahetamise kogemused Nõukogude Liidu ja välisriikide vahel näitasid, et on leitud uus oluline tee rahvastevahelise koostöö loomiseks, rahvusvahelise julgeoleku tugevdamiseks.

NSV Liidu Ülemnõukogu, arutades välispoliitilisi küsimusi, on mitmel korral märkinud sellise parlamendidelegatsioonide vahetamise suurt tähtsust. «Positiivseks faktiks rahvusvahelise olukorra leevendamisel,» öeldakse NSV

Liidu Ülemnõukogu 5. augusti 1955. aasta otsuses, «on samuti NSV Liidu Ülemnõukogu initsiatiivil läbiviidav parlamentidevaheliste vahetute sidemete loomine ja parlamendidelegatsioonide vahetamine.»

NSV Liidu Ülemnõukogu neljanda koosseisu neljandal istungjärgul oli spetsiaalselt päevakorda võetud küsimus delegatsioonide vahetamisest NSV Liidu Ülemnõukogu ja välisriikide parlamentide vahel. Istungjärgul esinenud saadikud märkisid, et välisriikide parlamendidelegatsioonide külaskäikudel Nõukogude Liitu ja NSV Liidu Ülemnõukogu delegatsioonide sõitudel teistesse maadesse, mis aitavad tutvustada parlamendiliikmetele külalastatava maa riiklikku korraldust, nende maade majandust, kultuuri ja rahva elu, on positiivne tähtsus.

NSV Liidu Ülemnõukogu poolt selles küsimuses vastu võetud otsuses öeldakse: «NSV Liidu Ülemnõukogu on arvamisel, et parlamendidelegatsioonide vahetamine nagu teistegi parlamentidevaheliste sidemete vormide arendamine aitab kaasa rahvaste vastastikuse mõistmise edasisele paranemisele ja osutab sel kombel soodsat mõju rahvusvahelise pinevuse lõdvendamisele, rahu säilitamisele ja kindlustamisele kogu maailmas.

NSV Liidu Ülemnõukogu teatab, et parlamentide tegevusele parlamentidevaheliste suhete ja kontaktide arendamisel rahvusvahelise koostöö ja riikidevahelise usalduse tugevdamise huvides kuulub NSV Liidu Ülemnõukogu ja kogu nõukogude rahva palav sümpaatia ja täielik toetus.»

SEADUSI LOOB RAHVAS

Nõukogude võimu demokraatliku olemuse üheks eredamaks avalduseks, on laiade rahvamasside osavõtt riigi seadusandlikust tegevusest. Sel eesmärgil eelneb tähtsamate seaduseelnõude puhul nende arutelule NSV Liidu Ülemnõukogus laialdane üldrahvalik arutelu.

Need seaduseelnõud avaldatakse eelnevalt keskajakirjanduses — ajalehtedes «Pravda», «Izvestija», «Trud» ja mitmes teises, mis ilmuvad vene keeles miljonilistes tiraažides. Peale selle avaldatakse seaduseelnõud ja nende juurde kuuluvad materjalid vabariiklikes ajalehtedes liiduja autonoomsete vabariikide keeltes. See teeb seaduseelnõud praktiliselt kõigile kodanikele kättesaadavaks.

«Riiklike pensionide seadus» (1956. a.); küsimus kooli sidemete tugevdamisest eluga ja rahvaharidussüsteemi edasiarendamisest (1958. a.) jt. avaldati keskajakirjanduses ja leidis laialdast arutelu Nõukogude Liidu elanike poolt.

Elanikkonna kõrge poliitiline aktiivsus, hoolitsus sotsialistliku riigi arengu ja tugevdamise eest, huvi seadusandluse täiustamise vastu tagavad selle massilisuse, mis kaasneb NSV Liidu Ülemnõukogus arutamisele ja kinnitamisele kuuluvate küsimuste aruteluga.

«Riiklike pensionide seaduse» projekt, mille valmistas ette NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja mis avaldati 1956. aastal kesk- ja kohalikes ajalehtedes, köitis miljonite nõukogude inimeste kõige tõsisema tähelepanu, seda arutati praktiliselt igas perekonnas. Ainuüksi NSV Liidu Ülemnõukogu Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu seaduseelnõude komisjon sai vahetult selle seaduseelnõu kohta üle 12 tuhande kirja kodanike märkuste ja ettepanekutega.

Seaduseelnõu arutelu kestis kaks kuud ja terve see aeg läksid kirjad katkematu vooluna NSV Liidu Ülemnõuko-

gule, NLKP Keskkomiteele, NSV Liidu Ministrite Nõukogule, ajalehtede toimetustele. Kõik nad saadeti hiljem kodade seaduseelnõude komisjonidele. Mitte ükski kiri ei jäänud läbi vaatamata, sõltumata sellest, kelle poolt või millises vormis esitati temas sisalduv ettepanek.

Üldrahvaliku arutelu tulemusena sai riiklike pensionide seadus nii redaktsiooniliselt kui ka sisuliselt tunduvalt paremaks.

Näiteks: ettepanek, mis laekus komisjonile grupilt Donetski linnas elavalt naistelt:

«Meie, naised, palume seaduseelnõude komisjoni arvestada seda, et naine ei võta mitte ainult tootvast tööst osa, vaid võtab ka ühiskondlikust elust aktiivselt osa. Naine on ema, kes kasvatab lapsi, ja tegeleb peale selle koduse majapidamisega, mistõttu on 55-aastane vanusemäär vanaduspensioni määramisel lasterikaste emade jaoks liialt kõrge.»

Komisjonid arutasid selle ettepaneku läbi ja toetasid seda. Seadusesse kirjutati: naistele, kes on sünnitanud ja kasvatanud kuni 8 aasta vanuseks viis ja enam last, vähendatakse vanusemäära vanaduspensioni saamisel kuni 50 aastani. Samuti võeti arvesse arutelu käigus paljude kodanike kirjades väljaöeldud ettepanek suurendada vanaduspensioni määra enam kui 35-aastase tööstaaži puhul ja rida teisi ettepanekuid.

Kõrvuti seaduseelnõude avaldamisega keskajakirjanduses on nõukogude seadusandlikus praktikas laialdaselt levinud üksikute seaduseelnõude avaldamine eriajakirjades ja -bülletäänides. See seletub püüdlusega anda tööle seaduseelnõuga sügavam ja mitmekülgsem iseloom, tõmata aktiivsele arutelule kaasa teadlasi ja spetsialiste, andes nende käsutusse ajakirjade leheküljed seaduseelnõu kohta arvamuste vahetamiseks.

1958. aasta veebruaris-märtsis avaldati seadusandlike aktide projektid — «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alused» ja «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalkohtumenetluse alused», 1960. aasta juulis-augustis — «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse alused» ja «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilkohtumenetluse alused» ja mõningad teised (tööseadusandluse aluste projekt ja seaduseelnõu üldsuse osa tõstmise kohta võitluses nõukogude seaduslikkuse ja sotsialistliku ühiselu reeglite rikkumistega). Seaduseelnõud

avaldati ajakirjades «Sovetõ deputatov trudjaštšihsjä», «Sovetskoje gosudarstvo i pravo», «Sovetskaja justitsija», «Sotsialistitšeskaja zakonnost», «Sovetskije profsojuzõ», «Sotsialistitšeski trud», «NSV Liidu Ülemkohtu büllötäänis» ja mõningates teistes väljaannetes, tsiviilseadusandluse aluste projekt avaldati, muuhulgas, ajakirjas «Voprossõ ekonomiki». Kõikide väljaannete kogutiraaž ületab pool miljonit eksemplari.

Seaduseelnõude arutelust osavõtjate hulgas olid kesk-asutuste, kohalike nõukogude, kohtu-, prokuratuuriorganite, advokatuuri, ühiskondliku korra kaitse organite töötajad, juriskonsuldid, mitmesuguste ühiskondlike organisatsioonide — ametiühingu-, komsomoli- ja teiste organisatsioonide liikmed, seltsimehelike kohtute liikmed jne.

Seaduseelnõud avaldanud ajakirjade veergudel ilmusid regulaarselt teadaanded ja kokkuvõtted arutusel olnud küsimustega seotud diskussioonide kohta. Nii avaldati «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse aluste» ja «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilkohtumenetluse aluste» projektide poolteist aastat kestnud arutelu jooksul üksnes kolmes juriidilises ajakirjas «Sovetskoje gosudarstvo i pravo», «Sotsialistitšeskaja zakonnost» ja «Sovetskaja justitsija» 175 artiklit ja muud materjali. Seaduseelnõude komisjoni saabus nende projektide kohta vahetult umbes kaks tuhat mitmesugust ettepanekut, märkust ja täiendust.

Kodanike ettepanekute tundmaõppimine ja ärakasutamine, laiade elanikkonna kihtide kaasatõmbamine nende tähtsate normatiivsete aktide arutamisele võimaldas teha neis suuri põhimõttelisi parandusi. Ainuüksi mõningad «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse aluste» projekti täiendused:

koostati ja võeti hiljem Ülemnõukogu istungjärgu poolt vastu seaduseelnõu preambel, kus näidatakse ära nõukogude tsiviilseadusandluse eesmärgid ja ülesanded (NSV Liidu Teaduste Akadeemia Riigi ja Oiguse Instituudi teaduslike töötajate ettepanekul);

«Alustesse» võeti Nõukogude kodanike au ja väarikuse kaitsele pühendatud paragrahv (kodanike kirjades tehtud rohkete ettepanekute põhjal);

võeti sisse paragrahv selle kohta, et tsiviilõiguste teostamine ja tsiviilkohustuste täitmine ei tohi olla vastuolus

sotsialistliku seaduslikkuse ja õiguskorraga (Kiievi linna mitme kohtutöötaja ettepanekul);

grupilt kaubandustöötajatelt saabunud ettepanekute põhjal, mida toetas Vene NFSV Kaubandusministeerium, lisati paragrahvid, mis reguleerivad kaupade müümist järeelmaksuga, elukondlikku üürimist ja elukondlikku tellimust. Need elanikkonna teenindamise uued vormid ei olnud seaduseelnõu väljatöötamise perioodil veel levinud ja mõnede paragrahvide võtmine tsiviilseadusandluse alustesse aitas kaasa nende arengule.

1958. aastal toimunud ja ajakirjades avaldatud «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alused» ja «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalkohtumenetluse aluste» arutelu tulemusena tehti neis seaduseelnõudes enne NSV Liidu Ülemnõukogule kinnitamiseks esitamist üle 30 muudatuse ja suur hulk redaktsioonilisi täpsustusi.

Seaduseelnõude laialdane arutelu töötajate poolt — see on üheks seaduseelnõude kallal töötamise nii-öelda lõpp-etapiks. Kuid ka nende väljatöötamise esimestel etappidel arvestatakse ühiskondlikku arvamust, paljude spetsialistide kogemusi ja teadmisi. Nagu juba eespool öeldud, toimub seaduseelnõude esialgne väljatöötamine alamkomisjonides, mis moodustatakse nõukogude üldsuse laialdase esindamise alusel NSV Liidu Ülemnõukogu palatite seaduseelnõude komisjonide poolt iga seaduseelnõu ettevalmistamiseks.

Alamkomisjonide koosseis sõltub suurel määral välja-töötatava projekti iseloomust ja sinna kuuluvad esma-järjekorras selle rahvamajandusharu või kultuuriala spetsialistid, mille küsimusi seaduseelnõu reguleerib, vastava õigusharu juristid-spetsialistid. Alamkomisjonides on laialdaselt esindatud nõukogude ühiskondlikud organisatsioonid — partei-, ametiühingu-, komsomoli- ja teised organisatsioonid.

1965. aasta keskpaiku seaduseelnõude kallal töötanud mõnede alamkomisjonide näidiskoosseisu võib iseloomustada järgmiste andmetega:

Seaduseelnõud	Kokku alamkomisjoni liikmeid	Spetsialistid ja praktilised töötajad	Teaduslikud töötajad	Ühiskondlike organisatsioonide esindajad	Ministeeriumide ja ametkondade juhtijad	Ettevõtete, organisatsioonide ja asutuste juhtijad
Maakasutuse põhialused	31	10	8	3	5	5
Abielu- ja perekonnaseadusandluse alused	32	11	9	4	5	3
Tervishoiuseadusandluse alused	44	17	12	6	5	4
Veekasutuse seadusandluse alused	50	19	10	6	9	6
Parandusliku töö seadusandluse alused	40	9	14	5	8	4
Maavarade kasutamise põhialused	28	11	8	3	3	3
Metsakasutuse põhialused	40	12	15	3	5	5
Seadus ühtsest arvestusest ja statistikast NSV Liidus	44	17	12	3	7	5

Eriti tähelepanelikult arutavad alamkomisjonid massiorganisatsioonide esindajate ettepanekuid, mis on välja öeldud nõukogude üldsuse, neis organisatsioonides ühinenud töötajate suurte gruppide nimel.

Töötades seaduseelnõudega viivad NSV Liidu Ülemnõukogu komisjonid enne vastavate seaduseelnõude trükis avaldamist läbi mitmed üritused eesmärgiga selgitada välja avalik arvamus: küsitlused, vestlused ja nõupidamised töötajatega kehtiva seadusandluse rakendamise praktika kohta jne. Avaliku arvamuse väljaselgitamine ja ärakasutamine seaduseelnõu ettevalmistamise algstaadiumis võimaldab arvestada ja neis kajastada elanikkonna tege-

likke vajadusi, õigesti lahendada seadusandluse ees seisvaid ülesandeid.

Nii arutati esialgselt pärast trüki teadaande avaldamist selle kohta, et seaduseelnõude komisjonid alustasid tööd «Abielu- ja perekonnaseadusandluse aluste» projekti kallal, mitmel korral ja väga laialdaselt abiellujate vanusemäära, abielu sõlmimise tingimusi ja vormi, vanemlikke õigusi ja teisi küsimusi.

Selline arutelu toimus 1963. aasta märtsis muuseas ka Riia tekstiilikombinaadi «Zasuvalka manufaktura» kollektiivi üldkoosolekul, kus viibis umbes 400 naistöolist. Enamik koosolekust osavõtjaid toetasid komisjonides väljatöötatud ettepanekuid perekonna ja abielu tugevdamiseks. Samal ajal tehti konkreetsed ettepanekud selle kohta, et on vaja mõningal määral lihtsustada abielulahutuse protsessi neil juhtudel, kui perekond on juba faktiliselt lagunenu ja teda pole enam võimalik taastada.

Dagestani ANSV-s arutasid Mahhatš-Kala Õmblusvabriku nr. 1 naistöotajad (kohal viibis 250 inimest) lastele alimentide määramise ja väljanõudmise korra täiustamist. Sellel nõupidamisel esinenud naiste kõik konkreetsed ettepanekud vaadati hiljem läbi alamkomisjonides.

Seaduseelnõude arutamise töötajatega viivad läbi seaduseelnõude komisjonide või alamkomisjonide liikmed, kes sõidavad liiduvabariikidesse, kraidesse ja oblastitesse. Koosolekute, nõupidamiste ja teiste kohtumiste organiseerimiseks kasutatakse tingimata kohalike partei- ja nõukogude organisatsioonide abi. Kõik märkused ja ettepanekud üldistatakse selleks, et selgitada enamuse arvamust. Seaduseelnõu kohta tehtud iga ettepaneku suhtes võtab alamkomisjon vastu otsuse selle projekti sissevõtmiseks, edasises töös kasutamiseks või tagasilükkamiseks. Sel kombel ei jää ükski arutelu käigus tehtud ettepanek või täiendus läbi vaatamata.

Tihti peale on ettepanekutel arutatava normi täienduse iseloom või nad kordavad teistsuguses redaktsioonis väljatöötatud seaduse sätteid. Kuid sageli on parandused olulist, põhimõttelist laadi ja nende läbiarutamiseks pühendatakse seaduseelnõu ettevalmistava alamkomisjoni mitu istungit.

Nii uuriti 1964. aastal seoses tööga «Maakasutuse põhialuste» projekti kallal põhjalikult küsimust maa-asulate maadest. Kas on vaja need eraldada kolhooside ja

sovhooside maadest? Missugune peab olema nende maade õiguslik režiim ja kes peab neid käsutama? Need küsimused esitati arutelu käigus nii vahetult komisjonides kui ka Ukraina, Valgevene, Usbeki, Gruusia liiduvabariikide oblastite ja rajoonide, Baškiiria ANSV, Voroneži ja Omski oblastite kohalike partei- ja nõukogude töötajate ning maaelanike poolt. Kõik nad toetasid maa-asulate maade õigusliku režiimi eraldi käsitlemist seaduses ja garantiide kindlaksmääramist, mis aitab kaasa küla heakorrastusele ja arengule. Vastavad normid lülitati välja-töötatavasse projekti.

Elanikkond aitab seaduseelnõusid välja töötada ja võtab sellest osa mitte ainult oma ettepanekute, märkuste ja soovitude kaudu, vaid ka esitades andmeid ja materjale, mis on vajalikud seaduseelnõude väljatöötamiseks NSV Liidu Ülemnõukogus. Seaduseelnõusid väljatöötavatel komisjonidel on andmed asjade tõelise seisu ja töötajate suhtumise kohta seaduseelnõus reguleerimisele tulevatesse küsimustesse. Võimatu on lahendada selliseid küsimusi, nagu näiteks tööstusettevõtte õiguste ulatus, abinõud võitluseks veekogude reostamise vastu, vanemlike õiguste piirid ja palju teisi, kui ei tea tööliste, teenistujate, kolhoosnikute ja teiste kodanike arvamust nende kohta, kui puuduvad üksikasjalikud ja ammendavad andmed kehtiva seadusandluse rakendamise kohta.

Sellist liiki materjale esitavad Ülemnõukogule eelkõige keskametkonnad — statistika-, kohtu-, prokuratuuri-, maakasutus- ja teised organid. Väga suureks abiks normatiivsete aktide väljatöötamisel ja vajalike andmete saamisel on isiklike kõneluste ja kohtumiste kaudu läbiviidav elanikkonna küsitlus.

Nii viidi «Abielu- ja perekonnaseadusandluse aluste» projekti osas kodanikega vahetult läbi vestlusi selle kohta, kas on vaja kehtestada seaduses teatud aeg abielu registreerimise avalduse perekonnaseisuaktide büroole esitamise ja abielu vahetu registreerimise vahel. Võeti mõnekümne abielluda kavatseva noore aadressid, kes olid andnud Tallinna perekonnaseisuaktide büroole selle kohta avalduse. Vestluses nendega selgus, et nad peavad sellise tähtaja sisseviimist kasulikuks; see ei sega mingil määral abiellu astujaid, kuid tingib palju tõsisema suhtumise sellise tähtsa küsimuse lahendamisse. Et saada täielikumaid andmeid, viidi taolised küsitlused läbi Krasnojarskis, Frunzes

ja mitmes teises linnas; kõik need kinnitasid esiletoodud ettepaneku õigsust.

«Maakasutuse põhialuste», «Abielu- ja perekonna-seadusandluse aluste», «Veekasutuse seadusandluse aluste» ja mitme teise seaduse projekti ettevalmistamine sisaldab vältimatu tingimusena vestlusi meie maa mitmesuguste rajoonide linna- ja maaelanikkonnaga, kusjuures küsitletakse töölisi, talupoegi, teenistujaid, teaduslikke töötajaid, kultuuri ja kunsti esindajaid, koduperenaisi, sõjaväelasi, ühesõnaga, kõiki neid, keda puudutavad välja-töötatava seaduseelnõu sätted.

1963.—1965. a. viidi ainuüksi nimetatud kolme seaduseelnõu osas üksikute küsimuste arutelud töötajatega läbi 10 liiduvabariigis ning 9 Vene NFSV krais ja oblastis, mille hulgas olid sellised erinevad rajoonid nagu Leedu NSV ja Krasnojarski krai, Ivanovo oblast ja Tadžikistan. Erinevate geograafiliste paikkondade ja elanikkonna kõikide kihtide laialdane kaasahaaramine seaduseelnõude ettevalmistamisele tagab Nõukogude kodanike arvamuse väljaselgitamise ning liiduvabariikide rahvuslike, geograafiliste ja majanduslike iseärasuste õige kajastamise.

Taoliste arutelude tulemusena ilmuvad seaduseelnõudesse paragrahvid, mis annavad üksikud küsimused liiduvabariikide seadusandluse lahendada. Nii näiteks kuuluvad sinna erandjuhtudel abiellujate vanusemäära alandamise küsimuste reguleerimine, tsiviilkäibes ostu-müügilepingute sõlmimise mõningate tingimuste kindlaksmääramine, kontroll maakasutuse õigsuse üle ja mõned teised liiduvabariikide kohalike tingimustega seotud küsimused.

Elanikkonna osavõtt seadusandlusest, tema mõju õigusnormide sisule ei lõpe mõnikord isegi pärast seaduse vastuvõtmist NSV Liidu Ülemnõukogus. Nii moodustati NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu neljandal istungjärgul (1964. a. juulis) seoses seadusega kolhoosiliikmete pensionide ja toetuste kohta NSV Liidu Ülemnõukogu komisjon ettepanekute väljatöötamiseks kolhooside tuludest liidulisse kolhoosnikute sotsiaalkindlustuse fondi tehtavate eraldiste arvestamise korra ja suuruse kohta. Ettepanekute väljatöötamisel saatis komisjon enam kui 20 oma esindajat maa erinevatesse piirkondadesse (Põhja-Kaukaasiasse, Ukrainasse, Moldaaviasse, Kesk-oblastitesse, Kesk-Aasiasse, Siberisse, Baltimaadele) valikulise uurimise tegemiseks kolhoosides ja kolhoosnikute

arvamuse väljaselgitamiseks kolhoosi tuludest tehtavate eraldiste suuruse kohta. Uuriti läbi ligi 30 kolhoosi ja küsitleti suurt hulka kolhoosnikuid. Saadud materjalid ja ettepanekud panid aluse NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt selles küsimuses vastuvõetud määrustele.

Nõukogude inimeste ettepanekud kehtivate seaduste muutmise ja parandamise kohta viiakse ellu. 1965. aastal NSV Liidu Ülemnõukogu komisjonide poolt läbiviidud üldise seitsmeaastase koolikohustuse seaduse täitmise käigu kontrollimisest võttis osa suur hulk rahvaharidusorganite ja kohalike nõukogude töötajaid ning ühiskondlikke aktiviste. Nad märkisid, et paljudes vabariikides, kraides ja oblastites pööratakse vähe tähelepanu maal elavate laste kaugel asuvasse koolidesse transportimise organiseerimisele ja kasutatakse halvasti kohalikku raudtee- ja autotransporti. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium arutas kõik ettepanekud selle küsimuse kohta läbi ja võttis vastu vastava otsuse, kus tegi liiduvabariikide ülemnõukogude presiidiumidele ülesandeks kehtestada maal elavate alg-, kaheksaklassiliste ja üldhariduslike keskkoolide õpilaste jaoks tasuta sõit kooli ja tagasi. Alates 1. septembrist 1965. aastast sõidavad kõik maal elavad õpilased kooli tasuta.

Meie maa töötajate arvamus arutatavate seaduseelnõude kohta, ükskõik kui õige ta ka ei oleks, vajab teaduslikku põhjendamist ja formuleerimist. Sel eesmärgil toetuvad komisjonid laiale teadlaskonnale. NSV Liidu Ülemnõukogu poolt väljatöötatavate seaduseelnõude teadusliku põhjendatuse garantiiks on teaduse esindajate laialdane ja tõhus osavõtt sellest tööst. Silmapaistvad nõukogude teadlased töötavad aktiivselt alamkomisjonides ja tegelevad materjalide ettevalmistamise ja väljatöötamisega seaduseelnõude juurde.

NSV Liidu Teaduste Akadeemia instituudid ning teised teadusliku uurimise asutused ja õppeasutused viivad seaduseelnõude komisjonide ülesandel ja oma initsiatiivil läbi diskussioone, arutavad seaduseelnõude üksikuid küsimusi seminaridel ja nõupidamistel, õpivad tundma ja kasutavad ära teaduse uusimad saavutused ja järeldused. Nii saadeti «Abielu- ja perekonnaseadusandluse aluste» ja «Parandusliku töö seadusandluse aluste» projektid arutamiseks laiali enam kui kolmekümnele instituudile ja ülikoolile, tervis-

hoiuseadusandluse aluste projekt — 58 meditsiiniinstituudile ja õigusalasale teaduslikule ja õppeasutusele.

Seadusandliku võimu kõrgeim organ Nõukogude riigis väljendab kogu oma töös nõukogude rahva tahet ja huvisid, kasutab kõiki võimalikke vorme ja meetodeid töötajate laialdaste kihtide kaasatõmbamiseks Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu seaduste väljatöötamisele ja läbiarutamisele.

PARLAMENTIDEVAHELISE LIIDU NSV LIIDU PARLAMENDIGRUPP

NSV Liidu Ülemnõukogu mitmekülgse tegevuse täielikuks iseloomustamiseks on vaja põgusaltki peatuda NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute osavõtul Parlamentidevahelise Liidu tegevusest.

Idee ühendada erinevate maade parlamendiliikmeid ja luua nende vahel koostöö pärineb 19. sajandi viimase veerandi algusest. Parlamentidevahelise Liidu tekkimise ajaks aga peetakse 29.—30. juulit 1889. a., millal Pariisis toimus parlamendiliikmete I rahvusvaheline konverents. Sellest võtsid osa 9 maa parlamendiliikmed, sealhulgas Prantsusmaalt — 55 inimest, Inglismaalt — 28 inimest, Itaaliast — 5 inimest ja üks esindaja Belgiast, Ungarist, Taanist, Hispaaniast, Libeerias ja USA-st. Sellest konverentsist osavõtjad, nagu märgiti nende poolt vastuvõetud deklaratsioonis, kogunesid «selleks, et kokku leppida rahvusvaheliste suhete parendamise abinõudes, eriti aga arbitraaži ja teiste rahumeelsete protseduuride arendamise praktikas ning lahkkelide lahendamiseks, mis võivad tekkida rahvuste vahel». 1891. a. Londonis toimunud III konverentsil kujunes Parlamentidevaheline Liit alaliseks rahvusvaheliseks organisatsiooniks.

75 aastat tagasi väikese, küllaltki tagasihoidlike eesmärkidega tekkinud parlamendiliikmete-patsifistide organisatsioon ühendab praegu Parlamentidevahelisse Liitu 76 riigi rahvuslikud parlamendigrupid. Parlamentidevaheline Liit seab endale eesmärgiks «soodustada kõikide rahvuslikesse gruppidesse organiseeritud parlamentide liikmete isiklike kontakte ja nende ühendamist koostööks selleks, et kindlustada vastavate riikide alaline osavõtt demokraatlike instituutide, samuti rahu ja rahvastevahelise koostöö kindlustamisest ja arendamisest» (põhikirja § 1).

Need Parlamentidevahelise Liidu eesmärgid leidsid muidugi toetust nii meie maa kõrgema seadusandliku organi saadikute poolt kui ka NSV Liidu Ülemnõukogu poolt tervikuna.

29. juunil 1955. a. toimus NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute nõupidamine, millest võttis osa 133 NSV Liidu Ülemnõukogu neljanda koosseisu saadikut. Sellel nõupidamisel võeti vastu määrus «NSV Liidu rahvusliku parlamendigrupi moodustamisest ja selle astumisest Parlamentidevahelisse Liitu». Määruses märgiti, et saadikud tutvusid Parlamentidevahelise Liidu põhikirjaga ja selles väljakuulutatud eesmärkidega. Lähtudes NSV Liidu Ülemnõukogu 1955. a. deklaratsioonist, olles veendunud erineva poliitilise ja majandusliku korraldusega riikide rahuliku koosseksisteerimise võimalikkuses ja püüdes teostada rahvusvahelist koostööd üleüldise rahu tagamise eesmärgil, otsustasid NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud moodustada NSV Liidu rahvusliku parlamendigrupi ja astuda Parlamentidevahelisse Liitu. Nõupidamisel võeti vastu Parlamentidevahelise Liidu NSV Liidu parlamendigrupi põhimäärus ja valiti ajutine büroo.

Vastavalt NSV Liidu parlamendigrupi põhimäärusele võivad selle liikmeteks olla üksnes need NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud, kes on esitanud grupi komiteele soovi saada selle liikmeks. Astudes grupi liikmeks, kiidab NSV Liidu Ülemnõukogu saadik sellega ühtlasi heaks Parlamentidevahelise Liidu eesmärgid, mis on kuulutatud tema põhikirja §-s 1. Grupi iga liige tasub liikmemaksu 1 rbl. kuus. Grupp peab igal aastal koosolekuid, mille kokkutsumine langeb tavaliselt ajaliselt ühte NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude läbiviimisega. Üldkoosolek on grupi kõrgemaks organiks. Ta määrab kindlaks grupi töö üldsuuna ja võib lahendada kõiki tema tegevusega seotud küsimusi. Ta tagab grupi esindamise Parlamentidevahelise Liidu konverentsidel, nõukogu istungjärgudel ja alalistes uurimiskomisjonides, kuulab ära nende delegatsioonide aruanded, kes on võtnud osa Parlamentidevahelise Liidu organite istungitest, tutvub konverentside ja nõukogu otsustega, teeb esildisi NSV Liidu Ülemnõukogule, tema Presiidiumile või NSV Liidu Ministrite Nõukogule küsimustes, mis nõuavad nende organite lahendust ja kinnitab grupi eelarve ning selle täitmise aruande.

Pärast NSV Liidu Ülemnõukogu järjekordseid valimisi ja mitte hiljem kui kahe kuu möödumisel esimese istungjärgu avamisest kutsutakse kokku grupi üldkoosolek, kus valitakse NSV Liidu parlamendigrupi komitee ja kaks esindajat Parlamentidevahelise Liidu Nõukogusse. Komitee koosneb esimehest, kahest esimehe asetäitjast, sekretärist ja mõnest grupi liikmest. Komiteesse kuuluvad ka kaks grupi esindajat, kes on valitud Parlamentidevahelise Liidu Nõukogu liikmeks. Nendeks on tavaliselt grupi esimees ja üks tema asetäitjatest või sekretär.

Komitee juhib grupi tegevust selle koosolekute vaheaegadel ja võtab tarvitusele kõikvõimalikud abinõud grupi eesmärkide saavutamiseks. Ta kinnitab grupi tegevusplaani, määrab delegaadid Parlamentidevahelise Liidu konverentsidele, võtab tarvitusele abinõud Parlamentidevahelise Liidu konverentside ja nõukogu otsuste ellurakendamiseks, peab kirjavahetust Parlamentidevahelise Liidu keskorganitega, kindlustab grupi koosolekute ettevalmistamise ja esitab igal aastal hiljemalt 31. märtsiks Parlamentidevahelise Liidu büroole aruande grupi tegevuse kohta möödunud aasta jooksul. Komitee võib esineda enda ja NSV Liidu parlamendigrupi nimel niisuguste ametlike avaldustega ja üleskutsetega, mis on seotud nii rahvusvaheliste sündmuste kui ka Parlamentidevahelise Liidu tegevuse küsimustega. Komitee annab oma tegevusest aru grupi üldkoosolekule.

NSV Liidu parlamendigrupp annab välja oma «Bülletääni» (ilmub kaks korda aastas). Selles avaldatakse informatsiooni grupi ja Parlamentidevahelise Liidu tegevuse kohta, grupi või komitee avaldusi ja üleskutseid teiste maade rahvuslikele parlamendigruppidele ja Parlamentidevahelisele Liidule, informatsiooni delegatsioonide vahetamise ning kontaktide ja kohtumiste kohta välismaa parlamentide liikmetega, grupi memorandumeid ja resolutsiooni- projekte, mis on esitatud Parlamentidevahelisele Liidule, aruandeid Parlamentidevahelise Liidu organite istungite ja nõukogude delegaatide esinemiste kohta nendel istungitel, samuti Parlamentidevahelise Liidu konverentside resolutsioone ja nõukogu otsuseid.

76-st Parlamentidevahelisse Liitu kuuluvast rahvuslikust parlamendigrupist on NSV Liidu oma kõige arvukam. Sinna kuulub 1410 NSV Liidu Ülemnõukogu kuuenda koosseisu saadikut, sealhulgas 778 Liidunõukogu saadikut

ja 632 Rahvuste Nõukogu saadikut. Parlamentidevahelises Liidus kehtiva häälte jagunemise süsteemi kohaselt on NSV Liidu parlamendigrupil kõige rohkem hääli (22) ja tal on õigus saata konverentsile 22 saadikust koosnev delegatsioon.

Eespool märgitud saadikute nõupidamine (29. VI 1955. a.) pöördus kõigi NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute poole üleskutsega astuda grupi liikmeks ja tegi ajutisele büroole ülesandeks teatada Parlamentidevahelisele Liidule NSV Liidu parlamendigrupi moodustamisest ja tema soovist astuda Parlamentidevahelise Liidu liikmeks. Nõupidamise otsus sai NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute ja Nõukogude üldsuse poolt üldise heakskiidu osaliseks. Juba 1955. a. juuli lõpuks astus grupi liikmeks 93% kõigist NSV Liidu Ülemnõukogu neljanda koosseisu saadikutest. 5. VIII 1955. a. toimus grupi üldkoosolek 891 saadiku osavõtul, kus valiti NSV Liidu parlamendigrupi komitee ja otsustati saata delegatsioon Parlamentidevahelise Liidu 44. konverentsile (1955. a. august).

Sellest ajast peale võtavad NSV Liidu parlamendigrupi esindajad aktiivselt osa kõikidest Parlamentidevahelise Liidu organite istungitest, sealhulgas selle iga-aastasest konverentsidest (1955. a. — Helsingis, 1956. a. — Bangkokis, 1957. a. — Londonis, 1958. a. — Rio de Janeiros, 1959. a. — Varssavis, 1960. a. — Tokios, 1961. a. — Brüsselis, 1962. a. — Brasiilias, 1963. a. — Belgradis, 1964. a. — Kopenhaagenis, 1965. a. — Ottawas).

NSV Liidu parlamendigrupi astumine Parlamentidevahelise Liidu liikmeks ja osavõtt selle tööst andis NSV Liidu Ülemnõukogu saadikutele uusi täiendavaid võimalusi. Nad said aktiivselt välja astuda rahu kaitseks, rahuliku koosseksisteerimise leninlike printsiipide kindlustamise eest erinevate sotsiaalsete süsteemidega riikide vahelistes suhetes ja kaasa aidata sidemete edasisele laienemisele välismaa parlamentide esindajatega.

Juhindudes NSV Liidu välispoliitika rahuarmastavatest printsiipidest ja püüdes ühendada parlamendisaadikute jõupingutusi rahu kaitseks, esinevad NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud nii Parlamentidevahelise Liidu organites kui ka teistel kohtumistel välismaiste parlamentide saadikutega järjekindlalt rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise, üldise ja täieliku desarmeerimise eest ning suveräänsuse printsiibist kinnipidamise eest ja välismaise vahelesegaga

mise vastu riikide siseasjadesse. Nad astuvad välja kolonialismi likvideerimise eest kõikides tema vormides ja avaldustes ning majanduslike, kultuuri- ja teiste sidemete laiendamise eest rahvaste vahel. Parlamentidevahelise Liidu tribüünilt paljastavad nad imperialistlike jõudude septsusi, kes hauduvad uue sõja alustamise plaane ja sooritavad agressiivseid aktsioone teiste rahvaste orjastamiseks.

NSV Liidu parlamendigrupi ja teiste sotsialistlike maade delegatsioonide aktiivne osavõtt Parlamentidevahelise Liidu tööst aitas tõhusalt kaasa niisuguste otsuste vastuvõtmisele selle juhtivate organite poolt, mis on suunatud üldise rahu säilitamisele, rahvusvahelise julgeoleku tagamisele, usalduse tugevdamisele rahvaste vahel ja Parlamentidevahelise Liidu kui rahvusvahelise organisatsiooni autoriteedi tõstmisele. Nii võttis Parlamentidevahelise liidu 44. konverents, mille tööst esmakordselt liidu ajaloos võttis osa NSV Liidu parlamendigrupp, vastu resolutsiooni «Tõeliselt rahuliku kooseksisteerimise tingimused erinevate sotsiaalsete ja majanduslike süsteemidega riikide vahel». Antud resolutsioonis kinnitas konverents oma veendumust selles, et rahulik kooseksisteerimine riikide vahel, sõltumata nende majanduslikest ja sotsiaalsetest süsteemidest ning arengutasemest ja sellest, on nad suured või väikesed, võimsad või mitte, vastab kõikide rahvaste püüdlustele ja nende enesemääramise õigusele. Konverents kriipsutas alla ka neid põhiprintsiipe, millede järgimine soodustaks usalduse loomist ja koostööd rahvaste vahel. «Konverents on seisukohal,» öeldakse resolutsioonis, «et rahuliku kooseksisteerimise toetamine ja järkjärguline usaldusele rajaneva koostöö kehtestamine rahvaste vahel nõuab valitsustelt rahvusvahelise õiguse normide lojaalset järgimist, eriti aga kinnipidamist järgmistest printsiipidest:

- a) vastastikune territoriaalse puutumatus austamine ning iga maa julgeolek ja võrdsus, kui vaid ei ole kõne all agressiooni või koloniaalvallutuse tulemus;
- b) keeldumine vahele segada teiste maade siseasjadesse;
- c) agressioonist loobumine;
- d) loobumine imperialismi ja rassilise diskrimineerimise poliitikast.»

Pidades desarmeerimist kaasaja kollektiivse julgeoleku aluseks, kutsus konverents Parlamentidevahelise Liidu liikmeid üles astuma kõikvõimalikke samme selleks, et saavutada desarmeerimiskokkuleppe sõlmimine. Edasi astus konverents välja rahvusvahelise majandusliku koostöö arendamise eest, pidades seda rahuliku kooseksisteerimise kõige tähtsamaks faktoriks.

44. konverents võttis vastu spetsiaalse resolutsiooni, milles väljendas solidaarsust NSV Liidu Ülemnõukogu 9. veebr. 1955. a. deklaratsiooniga vahetute kontaktide loomise kohta erinevate maade parlamentide vahel vastastikuse arusaamise ja rahu säilitamise huvides ning pöördus kõigi parlamentide liikmete poole üleskutsega astuda viivitamatult vastavasuunalisi samme.

44. konverentsi tulemused arutati nõukogude delegatsiooni ettekande põhjal läbi NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi istungil ja NSV Liidu parlamendigrupi üldkoosolekul. Grupi üldkoosolek, väljendades rahuldustunnet selle üle, et 44. konverents toetas erinevate ühiskondlike ja majanduslike süsteemidega riikide rahuliku kooseksisteerimise printsiipi ning oli solidaarne NSV Liidu Ülemnõukogu 9. veebr. 1955. a. deklaratsiooniga, märkis, et see konverents oli panuseks püsiva rahu ja rahvaste julgeoleku eest peetava võitluse üritusse.

NSV Liidu parlamendigrupi delegatsioon, olles tihedas koostöös teiste sotsialistlike maade delegatsioonidega ning, toetudes Liidu progressiivsete jõududele, saavutas kümne aasta jooksul seda, et Parlamentidevaheline Liit võttis vastu terve rea niisuguseid kasulikke otsuseid, mis aitavad kindlustada rahu.

Parlamentidevahelise Liidu Nõukogu 80. istungjärk (1957. a.) võttis vastu spetsiaalse otsuse parlamendiliikmete vastutuse kohta sõja ja võidurelvastumise ärahoidmise küsimuste otsustamisel.

47. konverents (1958. a.), märkinud ära vajaduse viivitamatult vähendada uue sõja tekkimise ohtu, pöördus kõigi maade parlamentide poole üleskutsega võtta tarvitusele vajalikud abinõud, mis aitaksid kaasa riikide esindajate nõupidamise kokkukutsumisele kõige kõrgemal tasemel.

48. konverents (1959. a.) võttis NSV Liidu parlamendigrupi ettepanekul vastu resolutsiooni abinõude kohta sõja-propaganda keelamiseks. Selles märgiti, et sõjapropaganda, samuti kõik agressioonile kihutamise vormid kuju-

tavad endast ohtu rahule ja et kõik valitsused peavad takistama niisugust propagandat ja sõjaõhutamist. Ühtlasi sisaldas see soovitus kehtestada niisugused seadused, mis «keelavad kirjanduse, kino, televisiooni, ajakirjanduse ja mänguasjade kasutamise sõja- ja agressioonivaimu loomiseks».

49. konverents (1960. a.) mõistis hukka igasugused kolonialismi ja rassilise diskrimineerimise avaldused ning esines samuti soovitusega koheselt kokku kutsuda ÜRO raames ülemaailmne majanduskonverents.

50. konverents (1961. a.), rõhutades sügava rahutustundega rahvusvahelise olukorra halvenemist ja sündmuste ohtlikku arenemist seoses võidurelvastumise tugevnemisega, mis kujutab endast ohtu rahule, pöördus suurriikide valitsuste poole üleskutsega alustada viivitamatult tõsiseid läbirääkimisi vaidlusalustes küsimustes, selleks et need kiiresti lahendada rahu ja rahvusvahelise julgeoleku huvides. Nendes tingimustes, kus imperialistid ja eelkõige USA imperialistid organiseerivad ühe relvastatud provokatsiooni teise järel ja teostavad avalikke agressiooniakte vabadustarmastavate rahvaste vastu, teeb NSV Liidu parlamendigrupp jõupingutusi kõigi maade progressiivsete parlamendiliikmete liitmiseks, et ühiste tegudega soodustada agressorite hukkamõistmist ja nende plaanide nurjumist.

NSV Liidu parlamendigrupp oli koos teiste Nõukogude ühiskondlike organisatsioonidega selle algatajaks, et loodi Moskva ülemaailmse rahu ja desarmeerimise kongressi Nõukogude kaastöökomitee. Grupi avalduses, mis võeti vastu seoses selle tähtsa sündmusega, märgiti, et «valdav enamus inimestest pooldab kõikide riikide rahuliku koeksisteerimise ideed, sõltumata nende sotsiaalsest korrast. Kuid üksnes rahuliku koeksisteerimise ideede pooldamine, isegi kui see on vallutanud enamiku inimeste mõistuse ja südametunnistuse, ei saa olla küllaldaseks takistuseks imperialistide poolt uue sõja vallapästmise teel. Tee rahule seisneb kõigi hea tahtega inimeste aktiivsetes tegudes.» Nõukogude parlamendisaadikud kutsusid teiste maade parlamendigruppe üles toetama kongressi kokkukutsumist ja läbiviimist.

Kongressi tööst võttis osa üle 200 parlamendiliikme erinevatest maadest. 13. juunil 1962. a. toimunud kongressist osavõtivate parlamendiliikmete kohtumisel võeti vastu spetsiaalne kommünikee, milles öeldi: «Parlamendiliikmed

peavad mobiliseerima oma maade ühiskondlikku arvamust desarmeerimise ja rahu toetamiseks. Nad, olles rahva poolt valitud, peavad kasutama oma rahvaste parlamente sellel eesmärgil. Nad on arvamusel, et sõjapropaganda tuleb keelustada seadusandlikus korras.»

Kohtumisest osavõtjad pooldasid sõjaväebaaside likvideerimist ja välismaiste vägede väljaviimist, sõjaliste blokkide laialisaatmist ja ükskõik missugusel ettekäändel teiste riikide siseasjadesse vahelesegamise lõpetamist. Nad astusid välja kõigi koloniaalmaade vabanemise eest ning tuumarelvakatsetuste viivitamatu lõpetamise kokkuleppe sõlmimise poolt tuumariikide vahel, samuti ka range rahvusvahelise kontrolli all toimuva üldise ning täieliku desarmeerimise ja tuumavabade tsoonide loomise poolt.

1962. a. oktoobri lõpus toimus Brasiilia uues pealinnas Brasiilias Parlamentidevahelise Liidu 51. konverents. Konverentsi töö toimus rahvusvahelistes suhetes pinevuse järsu suurenemise tingimustes. Selle kutsus esile USA valitsuse agressiivne tegevus, kes kuulutas välja mereblokaadi Kuuba Vabariigi suhtes, asetades seega maailma tuumasõja otsese ohu ette. USA provokatsioonide tulemusel tekkinud terav kriis kajastus ka konverentsi töös. NSV Liidu parlamendigrupi delegatsioon ja teiste sotsialistlike maade delegatsioonid toetasid aktiivselt Jugoslaavia delegatsiooni poolt esitatud resolutsiooniprojekti. Selles väljendati rahutust rahvusvahelise pinevuse järsu suurenemise üle, mille kutsus esile Kuuba blokaad, ning esitati üleskutse USA ja NSV Liidu valitsustele hoiduda sellisest tegevusest, mis võib tekitada ülemaailmse katastroofi. Sotsialistlike maade delegaatide sõnavõttud tekitasid tugeva reaktsiooni USA delegaatide seas, kes, leidmata veenvaid argumente oma valitsuse tegevuse õigustamiseks, võtsid kasutusele laimavad väljamõeldised «rahvusvahelise kommunismi» salasepitsuste kohta, demokraatia rikkumiste kohta Kuubal jm. Terava diskussiooni käigus paljastasid Nõukogude delegatsiooni ja teiste sotsialistlike maade delegatsioonide liikmed USA delegaatide ebaõigeid väiteid selle kohta, nagu ohustaks Kuuba USA ja kogu läänepoolkera julgeolekut.

Poola parlamendigrupi delegatsiooni ettepanekul, mida toetasid ka teiste sotsialistlike maade esindajad, kiitis 52. konverents (1963. a.) heaks Moskva kokkuleppe tuumarelvakatsetuste keelustamise kohta atmosfääris, kos-

milises ruumis ja vee all, samuti tuumavabade tsoonide loomise maailma erinevates piirkondades.

Teatavasti võttis ÜRO Peaassamblee 14. detsembril 1960. a. Nõukogude valitsuse initsiatiivil vastu deklaratsiooni koloniaalmaadele ja -rahvastele sõltumatuse andmise kohta, mis kuulutas pidulikult vajadust teha viivitamatult lõpp kolonialismile kõigis tema vormides ja avaldustes.

NSV Liidu parlamendigrupi initsiatiivil on Parlamenti-devahelises Liidus korduvalt arutatud kolonialismi likvideerimist ja vastavaid nõukogude memorandumeid ning resolutsiooniprojekte. Liidu 53. konverents (1964. a.) võttis NSV Liidu parlamendigrupi delegatsiooni ning teiste sotsialismimaade delegatsioonide aktiivsel osavõtul vastu eriresolutsiooni selle deklaratsiooni ellurakendamise kohta, kutsudes kõigi maade, eriti aga kolooniaid omavate riikide parlamente üles mõjutama oma valitsusi tarvitusele võtma abinõusid deklaratsiooni ellurakendamiseks, lootuses, et 1965. aasta — Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni 20. juubeliaasta — saab maakeral kolonialismi lõpliku likvideerimise aastaks.

1965. aasta aprillis Dublinis (Iirimaal) toimunud Parlamentidevahelise Liidu järjekordsetel istungitel esitas NSV Liidu parlamendigrupp vastavalt varem kinnitatud päevakorrale memorandumid ja resolutsiooniprojektid sellistes küsimustes, nagu NATO mitmepoolsed tuumajõud on ohuks üleüldisele rahule; mittekallaletungi pakti sõlmimine NATO ja Varssavi lepingutest osavõtvate riikide vahel; sõjaliste eelarvete kärpimine; uued perspektiivid rahvusvahelistes majanduslikes suhetes; apartheidi probleem üldisest inimõiguste deklaratsioonist ja ÜRO põhikirjast lähtudes; televisiooni ja teiste kaasaja tehniliste vahendite kasutamine laste ning noorsoo kasvatamisel rahvusvahelise rahu ja sõpruse vaimus jne. Tuleb märkida, et enamik neist küsimustest lülitati Parlamentidevahelise Liidu 1965. aasta tööprogrammi NSV Liidu parlamendigrupi ettepanekul.

NSV Liidu parlamendigrupp, jagades täielikult kogu maailma rahvaste üha kasvavat pahameelt USA agressiivse tegevuse pärast Vietnamis ja püüdes tugevdada rahu Indo-Hiinas, esitas nimetatud istungitele arutamiseks uue küsimuse ning Parlamentidevahelise Liidu Nõukogu resolutsiooniprojekti Ameerika agressiooni viivitamatu lõpeta-

mise kohta vietnami rahva vastu. See küsimus oli tegelikult kõigi Dublini istungite peamiseks poliitiliseks küsimuseks. Enne nõukogu istungeid toimunud täitevkomitee ning poliitiliste, rahvusvahelise julgeoleku ja desarmeerimise küsimuste komisjoni istungitel mõistsid Nõukogude delegatsiooni ja teiste sotsialistlike maade delegatsioonide liikmed otsustavalt hukka USA agressiivse tegevuse Vietnamis. Nad nõudsid Vietnami Demokraatliku Vabariigi barbaarse pommitamise ja Lõuna-Vietnamis mürkainete kasutamise viivitamatut lõpetamist, välismaiste vägede, relvastuse ning sõjavarustuse väljaviimist ja vietnami rahvale võimaluse andmist iseseisvalt otsustada oma saatuse üle.

Selle küsimuse kahepäevase arutamise käigus nõukogu istungil ei suutnud USA esindajad ja nende liitlased sõjalistest blokkidest seada midagi vastu NSV Liidu ja teiste sotsialistlike maade delegaatide sõnavõttudes toodud faktidele ja järeldustele, mis ümberlökkamatult süüdistasid USA valitsust agressioonis. Nagu näitasid istungjärgud Dublinis, ei tunneta mõnede maade parlamendiliikmed veel Ameerika imperialismi agressiivse tegevuse täit ohtu ega astu küllaldase aktiivsusega välja nende tegevuse vastu. Suuremalt osalt sellega võibki seletada asjaolu, et Parlamentidevahelise Liidu Nõukogu, suutmata hoiduda selle kõiki rahvaid nii erutava küsimuse arutamisest, konstateeris vastuvõetud resolutsioonis vaid sõja laienemise fakti Vietnamis, nimetamata selle sõja tõelisi süüdlasi — USA imperialiste.

Parlamentidevahelise Liidu Nõukogu, esitades huvitatud maadele üldise üleskutse «alustada läbirääkimisi ilma mingite eeltingimusteta», asetas võrdsusmargi agressori ja tema ohvri vahele. On täiesti selge, et läbirääkimiste pidamine agressori väljasihitud relvade ees, millele Parlamentidevahelise Liidu Nõukogu sisuliselt üles kutsub, on selle rahvusvahelise õiguse instituudi mõtte jämedaks moonutamiseks ja ei saa kaasa aidata agressiooni likvideerimisele.

Nõukogude delegatsioon näitas veenvalt USA parlamendigrupi esindajate ja mõnede teiste lääneriikide delegaatide arutluste täielikku paikapidamatust selle kohta, nagu oleks rahu rikkumise konkreetsete süüdlaste äramärkimine vastuolus Parlamentidevahelise Liidu traditsioonidega. Rahu säilitamise ja kindlustamise ülesanne, mis on

Parlamentidevahelise Liidu põhikirjas märgitud ühe peamise eesmärgina, eeldab aktiivset võitlust agressiooni konkreetse süüdlase vastu, kelleks antud juhul on USA valitsevad ringkonnad. Kuna grupi delegaatide poolt esitatud nõukogu resolutsiooniprojekt osutus ebarahuldavaks ning AÜV ja Tšehhoslovakkia Sotsialistliku Vabariigi ettepanekud selle parandamiseks lükati tagasi, siis hääletasid sotsialistlike ja mõnede teiste maade delegaadid selle projekti vastu, seitse delegatsiooni aga jäid erapooletuks.

1965. aasta septembris Ottawas toimunud Parlamentidevahelise Liidu 54. konverentsil esitas NSV Liidu parlamendigrupp uue resolutsiooniprojekti: «Ameerika Ühendriikide agressioon Vietnamis kujutab endast tõsist ohtu üldisele rahule ja rahvaste julgeolekule.»

Vaatamata sellele, et küsimust Ameerika agressioonist Vietnamis formaalselt ei lülitatud konverentsi päevakorda, arutati seda siiski laialdaselt nii nõukogu istungitel kui ka konverentsi plenaaristungitel. Terava diskussiooni käigus paljastasid sotsialistlike ja paljude teiste maade delegaadid USA imperialistlike valitsevate ringkondade agressiivse poliitika olemust. Need ringkonnad püüavad asjatult peatada ajaloo progressiivset liikumist, lüüa rahvaste vabadusvõitlust, mis vaatamata kõigile nende jõupingutustele üha laieneb, haarates järjest uusi maakera piirkondi.

Nõukogude delegatsiooni ja teiste sotsialistlike maade delegatsioonide liikmed rõhutasid oma sõnavõttudes samuti seda, millist tõsist ohtu rahule Euroopas ja kogu maailmas kujutavad endast militarismi ja revanšismi taassünd Lääne-Saksamaal, SFV valitsevate ringkondade püüdlused saada enda kätte tuumarelva, NATO mitmepoolsete või Atlandi tuumajõudude loomine, mis avaks Lääne-Saksamaa militaristidele juurdepääsu sellele relvale. Edasilükkamatu ülesandena märgiti ühtlasi vajadust lõplikult likvideerida kolonialism ja rassism.

Konverents võttis vastu resolutsioonid, mille projektid olid ette valmistatud eespool märgitud liidu istungitel Dublinis, samuti resolutsiooni «Ühinenud Rahvaste Organisatsioon on rahvusvahelise koostöö instrumendiks rahu ja desarmeerimise eest». Selle projekti väljatöötamisest võtsid aktiivselt osa Nõukogude delegatsiooni ja teiste sotsialistlike maade delegatsioonide liikmed.

Nagu näitab NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute tegevus Parlamentidevahelises Liidus, on NSV Liidu parlamendigrupp osutanud liitu astumise momendist peale oma esindajate kaudu täitevkomitees, nõukogus ja alalistes uurimiskomisjonides märkimisväärset mõju nii selle esindusliku rahvusvahelise organisatsiooni tegevussuuna määramisele kui ka tema poolt vastuvõetavate otsuste iseloomule ja sisule.

Parlamentidevaheline Liit, nagu iga teinegi rahvusvaheline organisatsioon, kus on esindatud erinevate sotsiaalsete ja ühiskondlike süsteemidega riigid, ei saa jätta kajastamata rahvusvahelisel areenil toimuvat võitlust progressiivsete ja reaktsiooniliste jõudude vahel.

Sotsialistlike maade parlamendigruppide, samuti viimastel aastatel koloniaalsest sõltuvusest vabanenud maade parlamendigruppide astumine Parlamentidevahelisse Liitu ja nende üha kasvav aktiivsus Liidu tegevuses aitab tõsta selle organisatsiooni autoriteeti. Kuid Parlamentidevaheline Liit ei etenda rahvusvahelistes asjades veel seda osa, millist ta võiks etendada, kui arvestada seda, et Liidu koosseisu kuuluvad parlamentide liikmed, kellel lasub suur vastutus ja kellel on suuri võimalusi rahu säilitamiseks ja kindlustamiseks.

Liidu autoriteedi tugevnemist ja tema otsuste efektiivsust ei soodusta täiesti õigustamata diskriminatsioonipoliitika mõnede sotsialistlike maade (HRV, SDV, KR DV, VDV) parlamendigruppide vastuvõtu küsimuses Parlamentidevahelise Liidu liikmeks.

NSV Liidu parlamendigrupi osavõtt Parlamentidevahelise Liidu tegevusest on peamiseks, kuid mitte ainsaks suunaks tema töös.

Suur tähtsus on NSV Liidu parlamendigrupi esinemistel üleskutsete ja avaldustega mitmesugustes kaasaja rahvusvahelise olukorra küsimustes, samuti tema töö sidemete ja kontaktide arendamisel teiste maade parlamendigruppidega. Seda tehakse delegatsioonide vahetamise ja üksikute parlamendiliikmete vastastikuste külaskäikude teel üksteise parema mõistmise ning rahu ja rahvastevahelise sõpruse tugevdamise huvides. Parlamendigrupp reageerib elavalt maailmas toimuvatele sündmustele ja astub sihi-kindlalt välja õigluse, demokraatia ja seaduslikkuse kaitseks. Piisab, kui nimetada üleskutseid seoses USA ja Inglismaa relvastatud agressiooniga Liibanoni ja Jordaa-

nia vastu 1958. a. suvel, demonstratsiooni tulistamisega Leopoldville'is 1959. a. jaanuaris, kreeka rahvuskangelase Manolis Glezose kaitseks ühenduses sellega, et Kreeka valitsevad ringkonnad tallasid jalge alla üldtunnustatud demokraatlikud ja parlamentaarsed normid, NSV Liidu parlamendigrupi komitee üleskutse seoses Kongo Vabariigi (Leopoldville) peaministri Patrice Lumumba mõrvamisega, samuti väljaastumine Antoine Gizenga kaitseks jt.

2. märtsil 1965. aastal võttis NSV Liidu parlamendigrupi komitee vastu üleskutse kõigi maade parlamendigruppidele seoses SFV valitsuse kavatsusega lõpetada alates 1965. a. maist hitlerlike kurjategijate jälitamine nende poolt sooritatud kuritegude «aegumistähtaja möödumise» tõttu.

«Rahvaste südametunnistus,» öeldakse selles üleskutses, «ei või andestada agressiivse sõja vallapästmist ja hitlerlike sõjakurjategijate poolt toimepandud koletislikke kuritegusid rahu ja inimsuse vastu, mis väljendus süütute inimeste piinamistes, orjastamises ja massilises tapmises, sõjavangide ebainimlikus kohtlemises, tuhandete linnade ja külade barbaarses purustamises ning kultuurimälestusmärkide hävitamises.»

NSV Liidu parlamendigrupi komitee kutsus kõigi maade parlamendigruppe üles avaldama protesti SFV valitsuse püüdluste vastu lõpetada hitlerlike kurjategijate jälitamine ning võtta nad rangele vastutusele toimepandud kuritegude eest.

Nõukogude delegatsioon ja teiste sotsialistlike maade delegatsioonid toetasid aktiivselt Poola delegatsiooni poolt Parlamentidevahelise Liidu Nõukogu istungjärgul Dublinis esitatud resolutsiooniprojekti «Aegumistähtaja mittekohaldamisest sõjaliste kuritegude ja inimsuse vastu suunatud kuritegude suhtes». See projekt võeti vastu nõukogu liikmete rõhuva häälteenamusega, kusjuures kuus liiget jäid erapooletuks, nende hulgas üks SFV delegaat.

NSV Liidu parlamendigrupi komitee vaatas sügava arusaamisega läbi Dominikaani Vabariigi Rahvuskongressi avalduse 25. maist 1965. aastast, milles mõistetakse otsustavalt hukka USA valitsuse jäme vahelesegamine selle suveräänse riigi siseasjadesse. «USA relvastatud vahelesegamisega Dominikaani Vabariigi siseasjadesse,» märgitakse komitee poolt 3. VI 1965. a. vastuvõetud avalduses, «paljastasid need ringkonnad, kes määravad Ameerika

välispoliitikat, ennast uuesti kogu maailma ees kui rahvaste vabaduse ja sõltumatuse mahasurujad.»

NSV Liidu parlamendigrupp arendab laialdasi sidemeid teiste maade parlamendigruppidega ja parlamendiliikmetega. NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud — NSV Liidu parlamendigrupi liikmed — on viibinud paljudes maades ja neil oli nende riikide parlamendiliikmetega kasulikke kohtumisi. Nad esinesid seal loengute ja vestlustega üldpoliitilistes ning eriküsimustes, kõnelesid tõe Nõukogude riigist ja nõukogude rahvast.

Nõukogude Liitu külastab parlamendigrupi kutsel omakorda suur hulk välismaa parlamendiliikmeid.

NSV Liidu parlamendigrupil on välismaa parlamendiliikmetega sidemed samuti tema koosseisus loodud sektiioonide kaudu. Käesoleval ajal tegutseb kuus sellist sektiiooni: Nõukogude—Inglise, Nõukogude—Belgia, Nõukogude—Itaalia, Nõukogude—Mehhiko, Nõukogude—Prantsuse ja Nõukogude—Jaapani sektiioon. Vastavad sektiioonid või grupid on loodud Inglismaal, Belgias, Itaalias, Prantsusmaal, Jaapanis. Luuakse sektiiooni Mehhikos. Nimetatud sektiioonid korraldavad delegatsioonide vahetamise ja üksikute parlamendiliikmete külaskäikude ning kirjanduse vahetamise kõrval kohtumisi, kus arutatakse vastastikust huvi pakkuvaid küsimusi. Nii-suguste parlamendisektiioonide tegevus soodustab kahtlemata rahvaste paremat üksteise mõistmist ja sõbralike vahekordade tekkimist rahvaste vahel.

LISAD

NSV Liidu, liiduvabariikide, autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade moodustamise aeg, rahvaarv ja territoorium.

	Moodustamise aeg	Rahvaarv 1. I 1965. a. (tuh. inim.)	Territoorium (tuh. km ²)
NSV Liit	1922. a. dets.	229147,9	22402,2
VNFSV	1917. a. nov.	125767,8	17075,4
sealhulgas:			
autonoomsed vabariigid			
1. Baškiiri	1919. a. märts	3693,2	143,6
2. Burjaadi	1923. a. mai	761,7	351,3
3. Dagestani	1921. a. jaan.	1290,3	50,3
4. Kabardiini-Balkaari	1936. a. dets.	505,1	12,5
5. Kalmõki	1935. a. okt.	237,8	75,9
6. Karjala	1923. a. juuli	695,6	172,4
7. Komi	1936. a. dets.	950,4	415,9
8. Mari	1936. a. dets.	656,3	23,2
9. Mordva	1934. a. dets.	1010,5	26,2
10. Põhja-Osseedi	1936. a. dets.	505,3	8,0
11. Tatari	1920. a. mai	3065,4	68,0
12. Tuva	1961. a. okt.	207,5	170,5
13. Udmurdi	1934. a. dets.	1375,9	42,1
14. Tšetšeeni-Inguši	1936. a. dets.	983,3	19,3
15. Tšuvaši	1925. a. aprill	1168,5	18,3
16. Jakuudi	1922. a. aprill	611,4	3103,2
Autonoomsed oblastid			
1. Adõgee	1922. a. juuli	352,8	7,6
2. Mägi-Altai	1922. a. juuni	168,8	92,6
3. Juudi	1934. a. mai	172,4	36,0
4. Karatšai-Tšerkessi	1928. a. aprill	320,2	14,1
5. Hakassi	1930. a. oktoober	457,9	61,9
Rahvusringkonnad			
1. Aga Burjaadi (Tšitaa obl.)	1937. a. sept.	59,1	20,6
2. Komi-Permi (Permi obl.)	1925. a. veebruar	228,0	32,9
3. Korjaki (Kamtšatka obl.)	1930. a. dets.	35,4	301,5

	Moodustamise aeg	Elanike arv 1. I 1965. a. (tuh. inim.)	Territoorium (tuh. km ²)
4. Neenetsi (Arhangel'ski obl.)	1929. a. juuli	37,5	176,7
5. Taimõri (Dolgaani-Neenetsi) (Krasnojarski krai)	1930. a. dets.	35,5	879,3
6. Üst-Ordõnski Burjaadi (Irkutski obl.)	1937. a. sept.	154,0	21,6
7. Handi-Mansi (Tjumeni obl.)	1930. a. dets.	191,8	523,1
8. Tšuktši (Magadani obl.)	1930. a. dets.	77,6	737,7
9. Evengi (Krasnojarski krai)	1930. a. dets.	11,4	767,6
10. Jamali-Neenetsi (Tjumeni obl.)	1930. a. dets.	68,4	750,3
Ukraina NSV	1917. a. dets.	45100,2	601,0
Valgevene NSV	1919. a. jaanuar	8533,4	207,6
Usbeki NSV	1924. a. oktoober	10130,0	449,6
sealhulgas:			
Karakalpaki ANSV	1932. a. märts	596,4	165,6
Kasahhi NSV	1936. a. dets.	11852,5	2715,1
Gruusia NSV	1921. a. veebruar	4483,1	69,7
sealhulgas:			
Abhaasi ANSV	1921. a. märts	455,8	8,6
Adžaari ANSV	1921. a. juuni	287,7	3,0
Lõuna-Osseedi aut. obl.	1922. a. aprill	102,2	3,9
Aserbaidžaani NSV	1920. a. aprill	4518,0	86,6
sealhulgas:			
Nahhitševani ANSV	1924. a. veebruar	177,1	5,5
Mägi-Karabahhi aut. obl.	1923. a. juuli	144,9	4,4
Leedu NSV	1940. a. juuli	2948,9	65,2
Moldaavia NSV	1940. a. august	3303,3	33,7
Läti NSV	1940. a. juuli	2241,0	63,7
Kirgiisi NSV	1936. a. dets.	2568,8	198,5
Tadžiki NSV	1929. a. oktoober	2432,2	143,1
sealhulgas:			
Mägi-Badahšani aut. obl.	1925. a. jaanuar	86,3	63,7
Armeenia NSV	1920. a. nov.	2134,0	29,8
Turkmeeni NSV	1924. a. oktoober	1862,1	488,1
Eesti NSV	1940. a. juuli	1272,6	45,1

Andmed nõukogude saadikute koosseisu kohta

1. Naiste ja parteitute arv nõukogude saadikute hulgas, saadikute koosseisu uuenedmine

Nõukogud	Kokku saadikuid	Neist		Ei olnud eelmise nõukogu koosseisu saadikuteks
		naisi	partei-tuid	
NSV Liidu Ülemnõukogu (1962. a.) %	1443	390 27,0	349 24,2	1030 71,4
Liiduvabariikide ülemnõukogud (1963. a.) %	5761	1927 33,4	1828 31,7	4486 77,9
Autonoomsete vabariikide ülemnõukogud (1963. a.) %	2842	988 34,8	955 33,6	2214 77,9
Kohalikud nõukogud (1965. a.) %	2010540	857594 42,7	1102505 54,8	1140223 56,7
Neist:				
krai, oblasti, ringkonna nõukogud %	26630	11193 42,0	11193 42,0	17976 67,5
rajooninõukogud %	205155	87533 42,7	94840 46,2	148477 72,4
linnanõukogud %	230687	99554 43,2	112096 48,6	153338 66,5
linnarajooni nõukogud %	81971	35858 43,7	39090 47,7	55607 67,8
külanõukogud %	1286709	546131 42,4	745298 57,9	657861 51,1
alevinõukogud %	179388	77325 43,1	99988 55,7	106964 59,6
Kokku %	2020586	860899 42,6	1105637 54,7	1147953 56,8

Autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite, rahvusringkondade, arv liiduvabariikides

Liiduvabariigid	Auto- noomsed vabariigid	Auto- noomsed oblastid	Rahvus- ring- kondad	Kraid	Oblastid
VNFSV	16	5	10	6	49
Ukraina NSV	—	—	—	—	25
Valgevene NSV	—	—	—	—	6
Usbeki NSV	1	—	—	—	9
Kasahhi NSV	—	—	—	1*	15
Gruusia NSV	2	1	—	—	—
Aserbaidžaani NSV	1	1	—	—	—
Leedu NSV	—	—	—	—	—
Moldaavia NSV	—	—	—	—	—
Läti NSV	—	—	—	—	—
Kirgiisi NSV	—	—	—	—	1
Tadžiki NSV	—	1	—	—	—
Armeenia NSV	—	—	—	—	—
Turkmeeni NSV	—	—	—	—	—
Eesti NSV	—	—	—	—	—
Kokku NSV Liidus	20	8	10	7*	105

* Kasahhi NSV Tselinnõi krai likvideeriti 19. oktoobril 1965. a.

kraide, oblastite, rajoonide, linnade, asulate ja külanõukogude
1. juuli 1965. a. seisuga

Rajoonid	Linnarajoonid	Linnad			Linna- tüüpi alevid	Küla- nõu- kogud
		kokku	sealhulgas			
			vabar., krai, obl., ringk. al- luvusega	rajooni- lise allu- vusega		
1558	237	919	506	413	1760	21960
394	83	370	113	257	828	8470
100	13	74	33	41	125	1537
86	6	37	30	7	78	798
152	8	62	39	23	164	1801
63	7	44	11	33	54	897
60	9	45	9	36	115	818
44	7	89	8	81	25	654
26	3	20	8	12	29	603
21	5	54	7	47	35	563
29	3	15	13	2	31	351
35	3	16	11	5	31	266
33	5	23	10	13	27	435
28	2	14	8	6	64	211
15	3	33	6	27	24	239
2644	394	1815	812	1003	3390	39603

2. Nõukogude saadikute koosseis hariduse järgi

Nõukogud	Kokku saadikuid	Neist omavad:			alghariduse
		kõrgema hariduse	keskhariduse	mittetäiel. keskhariduse	
NSV Liidu Ülemnõukogu (1962. a.)	1443	705	295	291	152
Liiduvabariikide ülemnõukogud (1963)	5761	48,8 2631	20,5 1091	20,2 1378	10,5 661
Autonoomsete vabariikide ülemnõukogud (1963. a.)	2842	45,7 1391	18,9 465	23,9 587	11,5 399
Kohalikul nõukogud (1965. a.)	2010540	48,9 297529	16,4 589047	20,7 651140	14,0 472824
Nendest:					
krai-, oblasti-, ringkonna- nõukogud	26630	10968	6343	6907	2412
rajooninõukogud	205155	41,2 53012	23,8 57500	25,9 58018	9,1 36625
linnanõukogud	230687	25,8 61651	28,0 77726	28,3 69920	17,9 21390
linnarajoonide nõukogud	81971	26,7 26246	33,7 27511	30,3 24402	9,3 3812
külanõukogud	1286709	32,0 121153	33,6 355272	29,8 431521	4,6 378763
alevinõukogud	179388	9,4 24499	27,6 64695	33,6 60372	29,4 29822
Kokku	2020586	13,6 302256	36,1 590898	33,7 653396	16,6 474036
	%	15,0	29,2	32,3	23,5

3. Saadikute koosseis tegevusala järgi

Nõukogud	Kokku saadikuid	Töölisi	Kolhoosnikuid	Ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide juhte, spetsialiste ja teenistujaid	Teaduse, kultuuri, kunsti, hariduse ja tervishoiu alal töötajaid	Nõukogude organisatsioonide töötajaid	Partei-, ametiühingute, komсомолide ja teiste organisatsioonide töötajaid	Teisi töötajaid
NSV Liidu Ülemnõukogu (1962. a.)	1443	339	307	72	154	239	275	57
Liiduvabariikide ülemnõukogud (1963. a.)	5761	23,5	21,3	5,0	10,7	16,6	19,0	3,9
Autonoomsete vabariikide ülemnõukogud (1963. a.)	2842	1368	1461	328	437	999	945	223
Autonoomsete vabariikide ülemnõukogud (1965. a.)	2010540	23,7	25,4	5,7	7,6	17,3	16,4	3,9
Nendest:		665	578	249	234	482	515	119
krai-, oblasti-, ringkonnakoostised	26630	23,4	20,3	8,8	8,2	17,0	18,1	4,2
linnarajoonikoostised	205155	579074	669846	231913	277270	145660	51327	55450
linnanõukogud	230687	28,8	33,3	11,5	13,8	7,2	2,6	2,8
linnarajooni nõukogud	81971	8619	5260	3318	2159	4275	2300	699
külanõukogud	1286709	32,4	19,7	12,5	8,1	16,1	8,6	2,6
alevinõukogud	179388	4791	66076	26295	18935	27570	13046	5242
		23,4	32,2	12,8	9,2	13,4	6,4	2,6
		109808	3472	50711	30807	14450	10906	10533
		47,6	1,5	22,0	13,3	6,3	4,7	4,6
		39332	43	18942	11219	4555	4647	3233
		48,0	0,0	23,1	13,7	5,6	5,7	3,9
		292910	583418	95881	186676	85502	17228	25094
		22,8	45,3	7,5	14,5	6,7	1,3	1,9
		80414	11577	36766	27474	9308	3200	10649
		44,8	6,5	20,5	15,3	5,2	1,8	5,9
Kokku	2020586	581446	672192	232562	278095	147380	53062	55849
%		28,8	33,3	11,5	13,8	7,3	2,6	2,7

Liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogude ning kohalike nõukogude alaliste komisjonide arv (seisuga 1. september 1965. a.)

Liiduvabariikide ülemnõukogude alalised komisjonid

Liiduvabariigid	Alaliste komisjonide arv	Alaliste komisjonide koosseisu valitud saadikute arv	Protsentides saadikute üldarvust
Vene NFSV	11	255	28,8
Ukraina NSV	16	355	75,7
Valgevene NSV	15	245	58,2
Usbeki NSV	15	260	56,8
Kasahhi NSV	9	237	50,1
Gruusia NSV	11	201	50,3
Aserbaidžaaani NSV	11	149	43,2
Leedu NSV	7	101	34,8
Moldaavia NSV	8	94	30,1
Läti NSV	11	185	59,7
Kirgiisi NSV	9	194	57,2
Tadžiki NSV	9	209	69,7
Armeenia NSV	10	110	36,7
Turkmeeni NSV	9	87	30,9
Eesti NSV	9	144	80,9
K o k k u	160	2826	49,1

Liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogud moodustavad: mandaat-, eelarve-, seaduseelnõude alalisi komisjone; kümnes liiduvabariigis on moodustatud ka välisasjade alalised komisjonid. Lisaks sellele luuakse komisjone mitmesugustel majanduse ja kultuuri aladel: tööstuse, ehituse, transpordi ja side, põllumajanduse, elukondliku teenindamise, rahvahariduse ja kultuuri, tervishoiu ja sotsiaalkindlustuse, kaubanduse ja ühiskondliku toitlustamise jne. alal.

Nii näiteks, Ukraina NSV Ülemnõukogu moodustas 16 alalist komisjoni:

- mandaatkomisjon
- seaduseelnõudekomisjon
- eelarvekomisjon
- välisasjade komisjon
- raske- ja keemiatööstuse komisjon
- kergetööstuse komisjon
- ehituse komisjon
- transpordi- ja sidekomisjon
- kommunaalmajanduse ja elukondliku teenindamise komisjon
- põllumajanduskomisjon
- kaubanduse ja ühiskondliku toitlustamise komisjon
- rahvahariduse komisjon

teaduse ja kultuuri komisjon
 tervishoiu ja sotsiaalkindlustuse komisjon
 masina- ja aparaadiehituse komisjon
 toiduainete tööstuse komisjon.

Autonoomsete vabariikide ülemnõukogude alalised komisjonid

Autonoomsed vabariigid	Alaliste komisjonide arv	Saadikute arv, kes on valitud alaliste komisjonide koosseisu	Protsentides saadikute üldarvust
Abhaasi	9	67	51,5
Adžaari	8	44	51,8
Baškiiri	10	130	54,2
Burjaadi	8	90	73,8
Dagestani	9	111	64,2
Kabardiini-Balkaari	7	69	50,0
Kalmõki	8	68	63,6
Karakalpaki	14	128	78,0
Karjala	9	98	73,7
Komi	9	115	79,9
Mari	8	58	51,3
Mordva	8	74	57,8
Nahhitševani	7	35	49,3
Põhja-Osseedi	7	51	40,8
Tatari	8	90	45,0
Tuva	7	76	76,0
Udmurdi	10	122	68,5
Tšetšeeni-Inguši	9	83	55,7
Tšuvaši	9	113	76,9
Jakuudi	9	81	41,5
K o k k u	173	1703	59,9

Baškiiri ANSV Ülemnõukogu, näiteks, moodustas peale mandaat-, eelarve- ja seaduseelnõude komisjoni:

- tööstus- ja transpordikomisjoni;
- ehitus- ja kommunaalmajanduse komisjoni;
- põllumajanduskomisjoni;
- rahvahariduse ja kultuurikomisjoni;
- kaubanduskomisjoni;
- tervishoiu- ja sotsiaalkindlustuse komisjoni;
- looduskaitse ja loodusvarade kasutamise komisjoni.

Enamikus autonoomsetes vabariikides on moodustatud alalised komisjonid, mis tegelevad elanikkonna elukondliku teenindamise küsimustega. Kohalikest tingimustest lähtudes moodustas Karakalpaki ANSV Ülemnõukogu näiteks alalise komisjoni irrigatsiooni ja melioratsiooni küsimustes.

Kohalike nõukogude esimestel istungjärkudel 1965. a. märtsis-aprillis moodustatud alaliste komisjonide arv ja komisjonidesse valitud saadikute arv

	Komisjonide arv	Saadikute — alaliste komisjonide liikmete arv	Protsentides vastavate nõukogude saadikute üldarvust
Kokku alalisi komisjone sealhulgas moodustatud: krai-, oblasti-, ringkonnarajooninõukogude poolt	297 895	1 638 958	81,5
rajooninõukogude poolt	1 638	22 597	84,9
linnarajooninõukogude poolt	22 726	171 176	83,4
linnarajooni nõukogude poolt	16 590	183 386	79,5
külanõukogude poolt	4 398	62 811	76,6
alevinõukogude poolt	229 804	1 049 142	81,5
	22 739	149 846	83,5

Alaliste komisjonide nimetus	Komisjonide arv	Saadikuid — alaliste komisjonide liikmeid	Protsentides
Kokku alalisi komisjone sealhulgas:	297 895	1 638 958	100,0
eelarve-finants	46 764	242 470	14,8
põllumajanduse	42 394	248 633	15,2
kultuur-hariduslikke	33 809	188 026	11,5
rahvahariduse	18 376	115 752	7,0
tervishoiu ja sotsiaalkindlustuse	19 346	126 134	7,7
teedeehituse ja heakorrastuse	25 963	145 119	8,8
tööstuse, ehituse, transpordi ja side	4 989	51 883	3,2
kaubanduse, ühiskondliku toitlustamise	18 182	119 458	7,3
elanikkonna elukondliku teenindamise	4 167	31 237	1,9

SISUKORD

NSV Liidu riigivõimu kõrgeim organ — NSV Liidu Ülemnõukogu	3
NSV Liidu Ülemnõukogu valimised	17
Saadikud — rahva esindajad	30
NSV Liidu Ülemnõukogu töö organiseerimine	37
1. Istungjärgud — saadikute ühistarkus	37
2. NSV Liidu Ülemnõukogu tähtsamad abiorganid	46
Seaduseelnõude komisjonid	48
Eelarvekomisjonid	56
Välisasjade komisjonid	62
Rahvuste Nõukogu majanduskomisjon	67
Mandaatkomisjonid	72
Ajutised komisjonid	73
3. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium	75
4. Saadikud ja valijad	92
Töötajate heaoluks	100
Majanduslik ja kultuuriline ülesehitustöö	100
Et nõukogude inimene elaks paremini	103
Tööpäeva lühendamine ja töötasu tõstmine	106
Naiste ja alaealiste töötingimuste parandamine	107
Pensionilise kindlustuse parandamine	108
Seaduslikkuse tugevdamise huvides	111
Püsiva rahu ja rahvusvahelise koostöö nimel	118
Parlamendidelegatsioonide vahetamine	122
Seadusi loob rahvas	127
Parlamentidevahelise Liidu NSV Liidu parlamendigrupp	137
Lisad	151

HAJI HAPONINNI HANNAMHT

Ha setonon sanas

Qolowis 2 TAN

Harekoto 222 in Harekoto
Tasun. Eharokos uocor. 12

Tonolaj N. K. 011

Kunelino tonolaj L. K. 011

Tonolaj tonolaj E. K. 011

Tonolaj E. K. 011 in A. K. 011

Edonolaj tonolaj in 17 1800 tonolaj tonolaj
in 17 1800 tonolaj tonolaj tonolaj
Tonolaj tonolaj E. K. 011 tonolaj tonolaj
tonolaj tonolaj in 3000 tonolaj tonolaj tonolaj
in tonolaj tonolaj tonolaj tonolaj

Tonolaj in 1 - tonolaj tonolaj tonolaj tonolaj

Hind 37 tonolaj

1 10 2

SISUKORD

NSV Liidu riigivõimu kõrgeim organ NSV Liidu Ülemnõukogu	НАШ НАРОДНЫЙ ПАРЛАМЕНТ	3
NSV Liidu Ülemnõukogu	На эстонском языке	17
Saadikud — rahva esindajad	Обложка Э. Тали	30
NSV Liidu Ülemnõukogu	Издательство «Ээсти Раамат»	37
1. Istungjärgud	Таллин, Пярнуское шоссе, 10	37
2. NSV Liidu Ülemnõukogu tsentsimeetrite abivõrgud		46
Seaduseelnõude komisjon	Toimetaja N. Koort	48
Belaruse komisjon	Kunstiline toimetaja L. Kruusmaa	56
Välisasjade komisjon	Tehniline toimetaja E. Lumet	62
Rahvuste Nõukogu	Korrektorid E. Toots ja A. Kiho	67
Mandatsikomisjon		72
Ajalooselts	Ladumisele antud 13. IV 1966. Trükkimisele antud 20. IV 1966. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 10,25. Tingtrükipoognaid 8,6. Arvestuspoognaid 9,37. Trükiarv 4000. Tellimise nr. 3026. Hans Heidemanni nimeline trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. I	73
3. NSV Liidu Ülemnõukogu		75
4. Saadikud		92
Töötajate heaolu komisjon	Trükipaber nr. 1 — Ligatne Paberivabrik, Läti NSV	100
Majanduskomisjon		100
Et nõukogude inimeste elaks paremini	Hind 25 kop.	103
Tööpäeva lühendamise ja puhkuse suurendamise		106
Naiste ja alaerialiste töötajate parandamine	1—10—2	107
Pensionilise kindlustuse parandamine		108
Seaduslikkuse tugevdamise huvides		111
Püsiva rahu ja rahvusvahelise koostöö nimel		118
Parlamendidelegatsioonide vahetamine		122
Seadusi loob rahvas		127
Parlamentidevahelise Liidu NSV Liidu parlamendigrupp		137
Lisad		151

25 kop.

A-27627

11

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00399358 3